

TIZENEGYEDIK ÉVFOLYAM

LÁTHATÁR

KISEBBSÉGI KULTÚRSZEMLE

A KÜLFÖLDI MAGYAROK ÉS KÖZÉPEURÓPAI NÉPEK SZELLEMI ÉLETÉNEK FIGYELŐJE

SZERKESZTI: CSUKA ZOLTÁN

TARTALOM:

Páll András: A magyar alkotószellem és a nagyvilág. — Kordás Ferenc: A kivándorló lélek. — Djakovics Alexander: A bolgár hírlap tegnap és ma. — Berényi János: Délvidéki rutének. — Kováts Tibor: A berkovici találkozó kultúrpolitikai jelentősége. — Prokopy Imre: A délvidéki író és a nemzetiségi kérdés. — Domokos Sámuel: Magyar vonatkozások Rebreanu regényeiben. — Négy világtáj krónikája. — Könyvszemle. — Sajtószemle. — Gazdasági Láthatár

XI. ÉV

1943 OKTÓBER

10. SZÁM

ÁRA 1-60 PENGŐ

**„ÉS AMINT AKARJÁTOK, HOGY AZ EMBEREK VELETEK
CSELEKEDJENEK, TI IS AKKÉPEN CSELEKEDJETEK AZOKKAL“**

LUKÁCS EVANGÉLIUMA, 6. R. 31. VERSE

A *Láthatár* kisebbségtudományi munkaközösségének tagjai: Ákos István dr., Bertalan István dr., Bisztray Gyula dr., Czettler Jenő dr., Csanády György, Csuka János, Csuka Zoltán, Elekes Dezső dr., Faluhelyi Ferenc dr., Flachbarth Ernő dr., Fekete Lajos, Gál István dr., Gáldi László dr., Gramantik Margit dr., Imre Kálmán dr., Joó Tibor dr., Kemény Gábor, Kozocsa Sándor dr., Makkai Sándor dr., Mester Miklós dr., Mindszenti Béla dr., Moravék Endre dr., vitéz Nagy Iván dr., Nánay Béla, Marék Antal dr., Padányi Gulyás Jenő, Pataky Mária dr., Pongrácz Kálmán dr., Prokopy Imre dr., Pusztai-Popovits József, Rónai András dr., Schubert Tódor, Siposs Sándor dr., Stütz János dr., Sziklay László dr., Sziklay Ferenc, Szvatkó Pál dr., vitéz Técsői Móríz Kálmán dr., Vájlók Sándor dr., Varga Imre, Vass László, Vinczevidy Ernő dr. és Zathureczky Gyula.

LÁTHATÁR

kisebbségi kultúrszemle, a közép-európai népek és a külföldi magyar szórványok szellemi életének figyelője. Megjelenik havonta. Felelős szerkesztő: Csuka Zoltán. — Kiadja a Studium Könyvkiadó Rt. Felelős kiadó: Imre Kálmán dr. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Baross-tér 15. Telefon: 426—921. Szerkesztőségi hivatalos órák d. e. 9—14 óra. Előfizetési ár jogi személyeknek és egyesületeknek évi 32 pengő, egyébként 16 pengő. Egyes szám ára 1.60 pengő.

Szerkeszti: CSUKA ZOLTÁN

Szerkesztőbizottság:

Bédi Imre, Csuka Zoltán, Fekete Lajos, Majtényi I. Géza, vitéz Nagy Iván, Rónai András

A pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet önálló rovatainak főszerkesztője:

Faluhelyi Ferenc dr.

egyetemi ny. r. tanár, az intézet igazgatója

DOLGOZÓTÁRSAINK:

Pál András tanár, a nemzetvédelmi min. előadója — Kordás Ferenc, v. Julián egyesületi tanító — Djahovics Alexander, szófiai lapszerkesztő — Domokos Sámuel gimn. tanár, Na-

szód — Dr. Bédi Imre a pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet tanársegéde — Berényi János hírlapíró, a szabadkai Délvidéki Magyarság szerkesztője — Kovács Tibor egyet. tanársegéd — Prokopy Imre ny. főispán, a Senteleky Társaság ügyv. elnöke.

Megjelent

Szenteleky Kornél irodalmi levelei 1927-1933

Bevezetést írt és szerkesztette: Bisztray Gyula és Csuka Zoltán

A visszatért területek első irodalomtörténeti dokumentumgyűjteménye. — A több mint 25 ives, gazdagon illusztrált mű ára 24 pengő.

Megrendelhető a LÁTHATÁR KIADÓHIVATALÁBAN Budapest, VIII., Baross-tér 15. szám.

A magyar alkotószellem és a nagyvilág

Az elmúlt esztendőök folyamán, mint évszázadok óta már annyiszor feltette a sors a magyarság számára a lét, vagy nem lét súlyos kérdését. A magyarság ez elől a kérdés elől nem térhet ki. Válaszolnunk kell a kérdésre: Képes-e a magyarság olyan erő kifejtésre, hogy biztosítani tudja fennmaradását? De nemcsak fennmaradását, mert a pusztá megmaradás igénye kevés volna a magyarság multjához és hivatásához képest. A magyarságnak biztosítania, sőt fokoznia kell vezetészeropét a Dunamedence népeinek életében, mert ehhez hagyományai, történelme, európai szerepe és geopolitikai adottságai révén elsőrendű joga van.

Ennek a feladatnak a diadalmos vállalásához szüksége van a magyarságnak minden erőforrása, elsősorban a magyar lélek erejére, mert csak ez a lélek teszi képessé a magyarságot hivatásának betöltésére, ez erőfeszítések kiteljesítésére, egyszóval mindarra, amit úgy fejezett ki boldogult Teleki Pál: „Merjünk magyarok lenni!”

Számba kell vennünk tehát erőforrásainkat és értékeinket, hogy megmérhessük, vajjon nem vállalkozik-e a magyarság, erejét és képességeit túlhaladó feladatra? Messzire vezetne, ha kitérnénk ezeréves küldetésünkre, s ennek során arra, mit tett a magyarság az európai kultúráért és a keresztény szellemért? Még arra sem tudunk rátérni, hogy vizsgálat alá vegyük a magyar lélekből fakadó különleges feji kultúrának egyedül álló értékeit. De talán mindezeknek a tárgyalása szükségtelen is, hiszen a magyar hivatás vállalásával kapcsolatos történelmi szerepünket, vagy a magyar kultúra értékeit többé-kevésbé minden magyar ember ismeri. Éppen ezért most csak azt vizsgáljuk, hogy a magyar alkotószellem mivel ajándékozta meg az emberiséget? Itt gyakran ismeretlen területekre kell behatolnunk, mert sajnos nemzeti hibánk, hogy soha nem méltányoltuk kellőképpen, sőt igen gyakran még tudomást sem vettünk azokról az alkotókról, akik közülünk, a fajtánkból származtak. A magyar kutató-tehetség hosszú időn át, — mondhatnánk nyugodtan, hogy egészen napjainkig — elhanyagolt, mellőzött volt, mert az idegen eredményeket többre tartottuk a sajátainknál. Pedig kell, hogy ismerjük ezeket az értékeket, mert egy nemzet erejét nemcsak fegyvereinek száma, területének nagysága, vagy lakosságának tömege határozza meg, hanem elsősorban szellemi ereje, mennyiben tudott hozzájárulni az emberi kultúra előbbre-viteléhez?

Ha lett volna statisztikus, aki megfelelő módszerrel meg tudta volna állapítani, hogy a magyarság számarányához képest mennyivel alkotott többet más népeknél, rendkívül érdekes adatok láthatnának volna napvilágot: behonyosodott volna, hogy a magyarság, számarányát messze túlhaladó mértékben járult hozzá az emberi kultúra fejlesztéséhez. Még hozzá mostoha körülmények között, mert hiszen ez az ország ezeresztendő fennállása során úgyszólván állandóan háborúban élt, s ezekben a háborúkban megsemmisült minden emlék, vagy feljegyzés amiből a magyar alkotó szellemre tudnánk fényt vetni. Amit mégis tudunk, azt majdnem kizárólag külföldi feljegyzésekből ismerjük.

Hosszú a sora azoknak az alkotásoknak, amelyekkel a magyarság ajándékozta meg a nagyvilágot. Mindegyikkel nem is tudunk foglalkozni. Csak a legjellegzetesebbeket, s a legértékesebbeket fogjuk megvizsgálni, hogy képet alkothassunk magunknak a magyar alkotó szellemről.

A hosszú sort egy jelentéktelennek látszó aprósággal kezdjük, a *gombbal*. Ma már el sem tudjuk képzelni, hogyan öltözöknénk, ha nem lenne a ruhánkban gomb? Olyan természetes ez, hogy nem is gondolunk rá, pedig ez az igénytelen kis tárgy nem is olyan régi, mint hinnénk. Európában mindössze ezer éves. Ugyanis, bár hihetetlennek tűnik, első hallásra, de Európa népei nem ismerték a gombot, egészen addig az időig, amíg a magyarok je nem telepedtek Európában jelenlegi hazánk területén. Addig évezredek át tuskékel, csatokkal, kapcsokkal és szalagokkal tűzték össze a ruhájukat. Hogy azután a gomb következtében megváltozott Európa öltözködése, az már természetes következmény.

Bár ez az apróság is nagy jelentőséggel bír, messze meghaladja ezt egy magyar alkotás, melyről a XIII. században, 1267-ben találunk először nyomot. Ez a magyar találmány: a *kocsi*. A kocsi a Komárom megyei Kócs községben született, s innen terjedt el az egész világon — a nevével együtt. Ugyanis a legtöbb nemzet a „kocsi” elnevezést adta ennek a járműnek. Érdekes, hogy néhány évvel ezelőtt valaki rájött a különböző nyelvekben azonosan hangzó kocsi elnevezés hasonlóságára és fáradságos munkával megpróbálta bizonyítani azt, hogy a kocsi szó idegen eredetű a magyar nyelvben.

Ez az állítás nemcsak *hogyan téves*, de nevetséges is. Azonban ha már felmerült, foglalkoznunk kell vele, már csak azért is, hogy egyúttal megbizonyíthassuk a kocsi magyar eredetét. Elegendő lenne ugyan csak az is, ha feltételeznék a kérdést, vajjon hogyan történhetett meg az a csodálatos dolog, hogy úgyszólván minden európai nép kocsinak hívja a kocsit? Azonban ennél a logikai bizonyítéknál van erősebb bizonyíték is, az okmányok és az egykori utazók feljegyzései. Okmányban a kocsi szó 1267-ben szerepel először, egy hazai oklevélben. Később a francia történészek feljegyzéseiben találkozunk vele. Feljegyezték ugyanis, hogy egyik francia király a lengyel fejedelemtől egy magyar kocsit kapott ajándékba. Az európai nyelvekben különben a XVI. században tűnik fel először ez az elnevezés. A magyar kocsi, — ha a külföldi utazók lelkes és dicsőző leírását olvassuk, azt látjuk, — olyan lehetett, mint azok a könnyű szekerek, amelyeket most is használnak felun.

Időrendi sorrendben át kell ugranunk néhány száz évet, melyről semmi feljegyzésünk nincs, mert azok megsemmisültek az állandóan pusztító háborúkban. Csak a XVI. században találunk magyar nyomot *Verancsics* Fausztusz veszprémi püspök nevét azzal kapcsolatban, hogy 1616-ban megjelent Velencében egy munkája, amelyben 64 találmányának leírását ismerteti. A mű öt nyelven íródott, s 49 gyönyörű rézmetszettel volt illusztrálva. Ebben a könyvben leír többek között egy légtömítőből összeállított mentőövet is — a mai *mentőövetek* az őse. Leírta és lerajzolta az általa feltalált *láncokon nyugó hidat*! Ha ezt a rajzot nézzük, mint ha a budapesti Lánchidat látnánk. Egyszerűbb formában, de lényegileg tökéletesen egyezően. A másik igen érdekes találmánya a szélturbina, amellyel azonban csak évszázadokkal később találkozunk ismét. Legérdekesebb és legkorszerűbb találmánya mindezek között azonban az *ejtőernyő*. Ez az 1616-ban megjelent könyv a bizonyítéka annak, hogy az ejtőernyő, a modern háború legmodernebb harci eszköze magyar találmány! *Verancsics* könyvében leírja az általa feltalált ejtőernyőt, tanácsokat ad fel használására, sőt le is rajzolta. Az általa feltalált és a mai ejtőernyő között annyi a különbség, hogy ő léckeretre feszítette ki ejtőernyőjét. Könyvét is, személyét is, találmányait is, tökéletesen elfelejtette az egész világ.

Egy másik érdekes, de már ismertebb magyar alkotó *Kempelen Ferkas*, Nevét legendás híri *sakkozógépe* tette ismertté. Ez a gép kitűnően sakkozott és éppen ezért mivel olyan komplikált és nehéz szellemi munkát végzett, mint a sakk, könyvtárba menő irodalma van a találmány magyarátának. Titka azonban mai napig sincs megfejtve.

Azonban nem a sakkozógép volt Kempelen egyetlen alkotása. Ez csak rejtélyes voltánál fogva tette híressé a nevét. Sokkal érdekesebb volt ennél *beszélőgépe*. Olyan készüléket alkotott ugyanis, amellyel rövidebb mondatokat lehetett játszani. A gép további tökéletesítése Kempelen szerint abban állott volna, hogy billentyűs szerkezetre alakítsák át. A beszélőgépről még csak annyit, hogy ez a találmány fennmaradt, még hozzá egy egészen közismert formában: A beszélő habákban. Így értékelődik át egy találmány... Konstruált újfajta *gőzgépet* is, amely az egykori szakértői vélemények szerint „forgyatús” volt. A forgyatyu feltalálásának dicsőségében tehát osztozik James Watt-el.

Egy másik gőzgépe valószínűleg a *turbinának* lehetett

az őse. Sajnos azonban erről egyebet nem is tudunk. Ezt is csak onnan tudjuk, hogy előbb ismertett gépével együtt erre is királyi szabadalmat kapott 1788-ban.

Egy vak leány számára készített egy sajtó rendszerű *írógépet* is. A gép használatban is volt, azonban sem a gép, sem pedig annak leírása nem maradt fenn, csupán egy levél, amelyet ezzel a géppel nyomtattak. Mivel sajtó rendszerű volt — nyomtatta a szöveget — a szedőgép, valamilyen őse lehetett.

Másik nagyjelentőségű találmánya a magyarságnak a *gyufa*. Tartozunk az igazságnak azzal a megállapítással, hogy 1836-ban, tehát amikor Irinyi János a gyufát feltalálta, több helyen készítették már gyufát. Azonban az övé volt a legjobb, tehát a ma használatos gyufát neki köszönheti az emberiség. Mint jellemző tünetet meg kell említenünk, hogy Irinyi János koldússzegényen halt meg. Élete végén már cipőkrémet gyártott. Ettől sokat remélt. Akkoriban a debreceni menyecskék piros csizmában jártak, s a krémnek az volt a tulajdonsága, hogy ha bekenték vele a kopott piros csizmákat, olyan lett, mint az új. Egyetlen dobozzal sem tudott készítményéből eladni, mert amint a feljegyzés beszámol róla, azt mondták a debreceni menyecskék, hogy: „nem kell olyan suvick, akit nem kell kefélni.”

A másik nagyjelentőségű találmány *Eötvös Lóránt* háro *torziós ingája*. Ennek a készüléknek a segítségével pontos térképet lehet rajzolni a föld belsejének összetételéről, illetőleg szerkezetéről. A készülék ugyanis jelzi, hogy hol vannak a mélyben üregek, nyögöb, vagy kisebb fajsúlyú tömegek, például ércek. A készülék egyesapásra nélkülözhetetlenné vált, a kőolaj, a földgáz és a bányakutatásnál. Ha a készülék ilyen irányú használhatóságát megemlítjük, rávilágítottunk rendkívüli fontosságára is.

Az elektromos erő felhasználási módját is egy magyar bencés pap fedezte fel: *Jedlik Ányos*. Ő készítette az első *villanymotort* 1827-ben. Abból indult ki, hogyan reagál a mágnesű az elektromos áram hatására? Figyelve ugyanis a mágnesű kitérésait, felöltött benne a gondolat, hogy vajjon nem lehetne-e a tűt állandó forgásban tartani? Két év munkája árán megoldotta a nagy problémát. Talán nem tartozik szoroson véve ide, de Jedlikre annyira jellemző, ismeretnünk kell a villanymotor megszületésének a pillanatát. 1827-ben történt. Két éves kísérletezésének eredményeként elkészített gépének összeállításával éppen elkészült, amikor fizika-órára csengettek, Jedlik ugyanis fizikatanár volt. Gépcskéjét megindította és jellemző rá, bement megtartani a diákok számára az előírt fizikaórát. Mint írja valahol, órája alett állandóan gépén járt a gondolata. Alig várta az óra befejezését, s mikor az véget ért, sietett vissza gépéhez. A gép járt! Ekkor született meg a villanymotor.

Mint sok feltaláló, ő sem ismerte fel találmányának jelentőségét. Még abban sem hitt, hogy ő találta fel. Később bebizonyosodott előtte, hogy az első villanymotort ő készítette, de jellemző szerénységével meg is elégedett ezzel a tudattal.

Hasonló sors érte másik korszakalkotó találmányát: a *dinamót*.

1867. január 17-én Siemens a berlini akadémián rendkívüli érdeklődés közepette ismertette a *dinamó* gépek elvét. Siemest szenciációs bejelentése után önfeledten ünnepelte a tudományos világ, s nem is tudott arról a szerény magyar bencés tanárról, aki ezt az elvet már évekkel ezelőtt lefejtette, sőt gyakorlatilag is megvalósította.

Siemens 1866 augusztus havában adott megbízást munkavezetőjének, Müller Károlynak, hogy készítsen a megadott tervek szerint egy *dinamót*. Ezzel szemben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem 1. számú fizika intézetének van egy leltár, melyet még Jedlik állított össze s a leltár 127. oldalán „Elektromos készülékek” cím alatt a 24. tételben Jedlik sajátkezűleg írta le a *dinamót* és ennek használatát. Ott van feljegyezve az is, hogy a készülék Jedlik Ányos tervei szerint Nuss pesti gépész műhelyében készült 1861-ben.

Perrendszerű bizonyították ez, azt bizonyítja, hogy ami-

kor Siemens 1867-ben ismertette a berlini akadémián a *dinamó* elvét és bemutatta készülékét, ekkor Jedlik már 6 évvel ezelőtt le is írta, ki is próbálta, — de sehol nem hozta nyilvánosságra, holott ismerte gépének jelentőségét. Ma már érthetetlennek tűnik, hogy miért nem hozta tehát nyilvánosságra? Szerénységét ismerve, azonban azt már inkább megértjük, hogy ekkor, amikor Siemens korszakalkotó felfedezésével a nyilvánosság elé lépett, Jedliknek már nem volt kedve az elsőbbségért verekedni. Őt büszkeséggel töltötte el a tudat, hogy ő volt az első, aki feltalálta azt a készüléket, amelynek segítségével fényvába borult a földünk, s ez a tudat jogos büszkeséggel tölthet el bennünket is.

A magyar alkotószellem megajándékozta az emberiséget egy másik nagyjelentőségű találmánnyal a *gyorstáviró* készülékkel, melyet Pollák Antal és Virág József találtak föl. Amik ellenére azonban, hogy teljesen készen volt ez a készülék, ki is volt próbálva, mégsem került használatba. Gyorsaságára jellemzőként csak annyit, hogy míg a jelenlegi távirók 5–6 ezer szót továbbítanak óránként, ezzel szemben ez a magyar készülék óránként 40 ezret továbbít, s még hozzá azonnal olvasható folyóírással. A géppel az első nagyobbarányú kísérletet Budapest és Berlin között végezték. Az eredmény egészen meglepő volt: Az ezer szóból álló táviratot egy perc alatt felvették! A készüléket tovább tökéletesítették, majd végig járták vele az egész világot, hogy gyakorlatilag is hasznosíthatóak. Az előző világháború előtt az egyik külföldi állam már hajlandónak is mutatkozott erre, azonban közbejött a háború. A terv meghusult, s a készülék ma egy múzeumban várja, hogy üzembel helyezték.

Kevesen tudják azt, hogy a *telefon* is egy zseniális magyar embernek Puskás Tivadarnak köszönheti elterjedését. Ugyanis ő volt a telefonközpont feltalálója. Magát a telefont Bell találta fel, azonban sem ő, sem pedig Edison, akinek találmányát átadta, nem ismerték fel a telefon igazi jelentőségét. Puskás volt az, aki Edison előtt kifejtette, hogyan lehetne a telefont a nagy nyilvánosság számára is hozzáférhetővé tenni? Hogy tehát például az A nevű előfizető ne csupán a B. nevűvel beszélhessen közös vonalon, amint ez akkor volt, hanem másokkal is. Puskás hamarosan el is készítette az első telefonközpontot Párizsban, ahol ezt 1878-ban üzembe is helyezték. Ettől kezdve vált a telefon az emberiség közkincsévé.

Másik nagyjelentőségű találmány is fűződik Puskás nevéhez: a *telefonhírmondó*. Nagy jelentőségű volt ez akkoriban, amikor még nem volt rádió.

Puskás azonban nem állott meg itt sem, hanem tovább folytatta kutató munkáját. Dolgozott, mint mondotta, élete legnagyobb találmányán. Munkája sikerrel jár és 1893 március 15-én örömmel mondta látogatónak, hogy: „amit eddig csináltam az mind szép és hasznos, de azon, amit most találtam ki, ámulni fog a világ.” Másnap reggel holtan találták meg a lakásán. Az ott levő 20 ládányi különböző gépalkatrészt és feljegyzést már hiába nézték át a szakértők, senki sem tudta megfejteni titkát, melyet magával vitt a sírba.

A magyar alkotószellem hozzányult a távolbalátáshoz is: Tihanyi Kálmán az, aki a jelenleg legtekélyesebb képalkotó csövet feltalálta. Hogy nevét mégsem ismerik csak a beavatottak, annak az az oka, hogy Tihanyi nem tudván találmányát megfelelőképpen értékesíteni, nem fizette a szabadalmi díjakat. Szabadalma lejárt, találmánya közkincsé vált, s azt egy élelmes amerikai addig-addig ismertette különböző szaklapokban, amíg a végén mindenki azt hitte, hogy saját találmányáról van szó, ugyanis Tihanyi nevét soha nem emlegette. Csak hosszú idő után tisztázódott a találmány szerzősége. Tihanyi képalkotó csöve rajzolja a legélesebb képeket, fényérzékenysége pedig olyan magas, hogy még estefelé is lehet vele szabadtéri felvételeket készíteni, amint ezt a berlini világkiállításon be is mutatta.

Magyar találmány a *transzformátor* is, mely három magyar mérnöknek, Zipernowsky Károly, Déry Miksa és Bláthy Ottó Titusznak köszönheti megszületését. Addig a termelt elektromos áramot csak három-négy száz méternyire lehetett

elvezetni, tehát például világítás céljára az elektromos áram gyakorlatilag nem volt felhasználható. Az ő találmányuk tette lehetővé azt, hogy a nagyfeszültségű, de gyöngé áramot nagyerősségű alacsony feszültségűvé alakítsák át, hogy így akár ezer kilométernyire is elvezethessük az áramot, s ott olyanán alakítsuk át, amilyenre szükség van.

Meg kell említenünk még itt egy olyan magyar találmányt is, amely forradalmasítani fogja a légi és víziközlekedést: Asbóth Oszkár helikopteres repülőgépét és légesavarral hajtott uszályát. A helikopteres repülőgépnek nincs szüksége a felszálláshoz repülőtérré, mert helyből száll föl és a levegőben meg tud állni. Már pedig, hogy a repülés annyira általánossá váljék mint az autó, erre van szükség. Hiszen nem lehet annyi repülőteret építeni, hogy minden egyes helység repülőgépben legyen megközelíthető. A légesavarral hajtott uszály jelentősége abban van, hogy rendkívül csekély merülése következtében már egy méter mély vízben is zavartalanul haladhat a teherrel megrakott hajó. Tehát a közlekedésbe a hajókat megfelelő kiszélesítése után be lehet kapcsolni a földnek nemcsak minden folyóját, de még bővizűbb patakjait is!

A magyar alkotószellemnek, Kandó Kálmánnak köszönhető a mai elektromos mozdony megteremtése is. Kandó Kálmán a villamos mozdony feltalálójá még hozzá olyan áramfajtát használt, amelyet eddig ilyen célra használhatatlannak tartottak. Így tehát majdnem új mozdonyt és új motort kellett szerkesztenie vagy más szóval olyan rendszert kellett teremtenie, amely semmire nem támaszkodhatott, s amelynek a semmiből kellett megszületnie. Új alkatrészeket, új hajtó- és gyújtóeszközöket kellett feltalálnia a mozdony és a motor számára. Még áramszedőt is újat kellett alkotni. Hogy Kandó találmánya mennyire bevált, azt az mutatja a legjobban, hogy Észak-Olaszország villamos vasútvonalain az ő mozdonyai futnak, de az ő villamos mozdonyait használjuk kitérő eredménnyel Magyarországon is.

Nem hiába vagyunk katona nemzet, de adtuk újat a világnak a haditechnika terén is.

Már a honfoglaló őseink ijja is forradalmian új volt Európában. Különleges elkészítése következtében, nagyobb volt a hordtávolsága és az átütőképessége minden addig használt hasonló fegyvernél. Hogy őseink annyi dicsőséges harcot vívhattak meg, ez többek között jobb fegyverzetüknek is volt köszönhető.

Itt meg kell említenünk őseink hadiművészetét is, melyet ezer év után csak a jelenlegi világháborúban találkoztunk a villámháborúnál.

A honfoglalás kori Európa számára az volt az első meglepetése a magyar hadviselésnek, hogy csapatait nem lehetett menetközben meglepni, úgy mint az európai csapatokat, mert a magyar hadviselésnek elemei szabályai közé tartozott az, hogy a felvonuló csapatokat elővéd, utóvéd, és oldalvéd vette körül. A nyugati hadviselés ezt nem is ismerte! A magyar hadviselés újítása volt a fegyveres felderítés is. De újítás volt maga a haditaktika is. Őseink széles nagykiérjedésű arcvonalon támadtak, egymást követő hullámokban. Az első támadó csoport a támadás végrehajtása után kétfelé szakadva jobbra-balra elvonult, hogy átadja a helyét a következő támadó hullámnak. Színlegesen megtutamodtak, gyakran azért, hogy így az ellenséget arra a területre csalják, ahol saját főerőink az oldal- és hátbatámadásra fel voltak állítva.

Itt kell beszélnünk a nyereg alakú puhított hús meséjéről is, amiről annyit hallunk. Őseink a fanyereg alá valóban tettek nyers húst. De nem ezért, hogy ezt ott megpuhítsák és megegyék, hanem azért, hogy a lónak a hosszú lovaglás következtében kisebesedett hátát így gyógyítsák meg. Ezer évnek kellett eltelnie, amíg a tudomány is rájött arra, hogy ez a gyógymód jó.

A honfoglalás kora utáni évszázadokból magyar katonai találmányoknak hiteles emléke nem maradt fenn. A legelső amivel találkozunk, a már említett *ejőbernyő*. Nem hitelesen találkozunk a petárdának és az eknavegőnek az emlékével is, mint magyar találmányával. A múlt században

azonban Kosztka Károly már elkészítette a *gépfegyver* őseit, amelynek fémmodellje ma is látható a szentesi múzeumban. Ebből a századból való a *gázlárcnak* a kidolgozása is. Természetesen magyar feltalálójá nem a gázháborúra készítette, hanem azért, hogy utászai ne kapjanak robbanó anyagok füstjétől gázmérgezést. Magyar találmány az elmúlt világháború végén feltűnt és azóta is használt *lángszóró*, mely Szakáts Gábor találmánya. Szakáts Gábort éppen ezért az elmúlt világháború végén a nagykövetelek tenácsa a háborús bűnösök közé sorozta be s erre való hivatkozással kérte is a magyar kormánytól kiadatását. Csak a teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy ez természetesen nem történt meg. Magyar találmány a *torpedó* is. Fiumében működött az első torpedó készítő gyár is. De magyar találmány a légiháborúban nélkülözhetetlen légelhárító ágyúk *löelemképző* készüléke is, melyet a magyar Juhász testvérek találtak fel. A készülék pillanatok alatt több ismeretlenes egyenetleket old meg csalhatatlan pontossággal.

Bejártuk a technika világának területét és kerestük az alkotó magyarok nyomait, hogy lemérhessük a magyarság szellemi erejét. Hézagos ez a kép, amit nyertünk azért, mert a keretek szűkre szabott volta miatt nincs arra lehetőség, hogy minden jelentős magyar találmánnyal megfelelőképpen foglalkozzunk. Csak a legnagyobbakat vizsgáltuk meg, ezek közül is csak azokat, amelyek vitathatatlanul magyar eredetűek, melyekre okmányos bizonyítékaink vannak.

Ez az oka annak is, hogy *kilagytunk jelentős érteket*. Kihagytuk, mert el akartuk kerülni azt a vádat, mely szerint nem-magyarok is kisajátítottuk a magyarság számára.

De nem teljes ez az ismertetés azért sem, mert évszázadok hiányoznak a sorrendből. A legutóbbi évszázadokig ugyen is alig találjuk nyomát a magyar alkotószellemnek. De itt aztán olyan nagymennyiségben és olyan gazdagságban, hogy nehéz közülük választani. Ez azonban azt bizonyítja, hogy kellett lennie azokban a századokban is magyar találmánynak, amely századokról nem maradt fenn semmi nyom, mert ha az utóbbi 200 év alatt ilyen bőséggel alkotott a magyar szellem, kellett alkotnia az előtt is! Az alkotás él is valóságzó, csak magyar alkotójának vesztett el minden nyoma.

A technika világából egy számunkra távolibb és nehezebben járható területre lépünk át, az orvostudományra, hogy megvizsgáljuk, mivel gazdagította a magyarság a legnemesebb tudományt?

Mint már az eddigiek során, természetesen itt is csak a legnagyobb jelentőségűekkel foglalkozunk.

Ha az orvostudomány fejlődésének útját végigjárjuk, érdekes és idáig csak néhány kevés szakember előtti ismert tételről szerzünk tudomást. Megtudjuk, hogy az ország első önálló *szemészeti tanszékét*, Magyarországon, Budapesten létesítették. Ez a tény azt bizonyítja, hogy nálunk ismerték fel először ennek a kérdésnek a fontosságát — ha kényszerből is, jobb megoldás híján. Tartozunk az igazságnak azonban azzal a megállapítással, hogy különböző huzavonák következtében a királyi megalapítás (1812) után csak 5 évvel később kezdte meg az önálló tanszék munkáját. Ez azonban az elsőbbség értékéből nem von le semmit.

Rátérve a magyar orvosokra *Högyes* Endréről, erről az orvosi polihisztorról kell megemlékeznünk.

Kutató munkája kezdetben a vese-élet és kórtanára, a fül végjára és az asszociált szemmozgásokra terjedt ki. Főként a *hallószervek élettanával* foglalkozott. Ilyen természetű kísérletei és megállapításai elsők és egyedül állók az orvostudományban.

Tudományos munkásságáról még csak ennyit, hogy a *vesztség gyógyításánál* követett Pasteur-féle eljárást ő tökéletesítette. Ő tette egyszerűbbé a szérum készítését is. Eljárásának jóságára jellemző, hogy eljárása elterjedt már az egész világon.

Orvosaink számbavételénél *Semmelweis* Ignácra kell megemlékeznünk, a gyermekágyi láz kórokozójának felfedezőjéről. Tragédiája, hogy megállapításait nem fogadták el.

Tudománytalannak minősítették, eredményeit pedig a véletlennek tulajdonították. Hiába hivatkozott statisztikai adataira, mely szerint a halálozási arányszám az ő eljárása következtében 18 százalékról 1 százalékra csökkent. Még sem tudott senkit meggyőzni a maga igazáról. Még magántanári képesítését is megtagadták tőle.

E rövid áttekintés során, melyet a magyar alkotószellemről nyújtottunk, kerültünk azt, hogy idegen származású alkotókat magyarként tüntessünk fel. Semmelweis az egyetlen kivétel, de bár neve nem-magyar, egész élete hitvallás a magyarság mellett!

Először is budai polgár családból származott, tehát Magyarország szülötte. Méghozzá olyan szellemi családból származott, ahonnan az 1848-as szabadságharchoz 3 fiút adtak! Ilyen család csak magyar szellemű lehetett. Összes iskoláit Magyarországon végezte, ez egyetem kivételével. A bécsi egyetemre is azért ment, mert odacsábította az akkoriban ott működő 3 európai hírű professzor.

Azzal is érvelnek idegen volta mellett, hogy könyveit németül írta. Ezt a tényt azonban ő maga is szükségesnek tartotta megmagyarázni. Ugy magyarázta, hogy azoknak a nyelvén kellett megírnia a könyvét, akikkel vitakozott. Természetes is, hiszen az osztrák és német professzoroknak hiába írt volna magyarul. Azonban az is tény, hogy felfedezésének és megállapításainak első összeállítása magyar nyelven jelent meg az orvosi hetilap 1858. évi évfolyamában. De megszámlálhatatlan dokumentumot szolgál magyarsága mellett levelezése is.

A napokban kezünkbe került egy képes hetilap. A lap fényképes riportot közöl, mely arról számol be, hogyan vizsgálja az iskolaorvos az egyik gyerek fogát?

Nem lehetne méltóbban megemlékezni Fodor Józsefről, a magyar közegészségügyi és iskolaorvosi intézmény megteremtőjéről, mint ezzel a jelenettel. Mert az elfelejtett és keletlen nem méltányolt magyar orvosokat kutatva, róla emlékezünk most meg, aki tanításaival évtizedekkel megelőzte korát.

Rendkívül sokoldalú tudományos munkát folytatott. Így kísérleteivel kimutatta, hogy ha élő állat vérebe baktériumot fecskendeznek, a baktériumok rövid idő alatt eltűnnek a vérből. További kísérleteivel azt is bebizonyította, hogy a vörös vérszálaknak is van baktériumölő képessége. Kísérleteit abban az irányban is kiterjesztette, hogyan lehetne a vér baktériumölő képességét szabályozni: fokozni, vagy csökkenteni? Nagy jelentőségű kísérletek voltak ezek, melyeknek során ő rakta le alapját az azóta már igen elterjedt szérium-terápiának.

Korszakalkotó munkásságot folytatott közegészségügyi téren is. Ő javasolta, hogy állítsassék fel önálló közegészségügyi tanszék és közegészségügyi intézet, mert az volt a meggyőződése, hogy csak akkor válik teljessé a munkássága, ha nem kizárólag csak tanítással foglalkozik, hanem munkaprogramjába felveszi, az egészségügyi kutató munkát is. Az intézet feladatául azt tűzte ki, hogy kutassa a járványos betegségek terjedését, gócpontjait, természetét, egyszóval mindazt, amire a járványok leküzdése, vagy továbbterjedésének megakadályozása terén szükség lehet. Ezért tervezte járványügyi statisztikai adatok gyűjtését is. De az ő munkásságának köszönhető az iskolaorvosi és a középiskolai egészségügyi tanári intézmény megteremtése. Az ő gondolata volt az orvosi továbbképzés is, megelőzve mindezekkel évtizedekkel Európa minden országát.

A közegészségügyi tudomány legkorszerűbb területén is a vitamin kutatás területén is találkozunk magyar ember munkájával, Szentgyörgyi Albertéval, akinek a nevéhez fűződik a C-vitamin felfedezése, akit felfedezéséért a Nobel-díjjal tüntettek ki.

És bár a vitamin terén nagyon sok a tisztázatlan kérdés és hosszú évek megfeszített munkájára lesz szükség, hogy teljes egészében megvilágíthassa a tudomány ezt a területet, minket magyarokat mégis büszkeséggel tölthet el az a tudat,

hogy a magyar alkotó zseni itt is kivette részét az emberiség közös munkájából.

A magyarságnak földrajzi helyzete következtében nem adatott meg a lehetőség, hogy messzi világrészeken gyarmatokat alapíthasson. Mégis hosszú sorát találjuk azoknak a magyar kutatóknak és felfedezőknak, akik gyakran az életüket áldozták fel azért, hogy a térképről egy fehér foltot el-tüntessenek.

Ezeknek a magyar utazóknak a hosszú sorából is kiemelkedik Zichy Jenőnek az alakja, aki több nagyszabású expedíciót szervezett, azért, hogy Ázsiában felkutassa a magyarság nyomait. Nagyjelentőségű és rendkívüli értékű kutatásainak eredményeit Zichy és munkatársai hat kötetben adták ki. Mint írja, hogy itt: „Nem délibábos mesék után jártam, melyeknek hajójával eddig sem tartunk, hanem kritikeilag lemérhető valóságok keresése végett... Egy ismeretlen könyvnek, melyben a magyarság őstörténelmének archeológiai és etnográfiai bizonyítékai foglaltaknak, melynek csak az első lapját olvastuk... lehet, hogy az általunk elolvasott első lapot az utánunk következők... másként fogják elolvasni, mint mi, de akkor is a jóléggzett kötelesség megnyugtató érzése fog felettünk uralkodni.”

A magyar kutatószellem eljutott Afrikába is. Itt első sorban Magyar Lászlóról kell megemlékeznünk. Egyik kitűnő életrajz-írója azt írja a könyvében róla, hogy nálunk a felfedező utazókat is úgy kell felfedezni! Ez a megjegyzés egészen indokolt, mert Magyar Lászlóról jóformán senki sem tud semmit, holott megérdemelné. Nemcsak felfedező munkájának értéke folytán, de regényes élete miatt is. Afrikában telepedett le, ahol király is lett. Utazásai alkalmával értékes kutató és etnográfiai munkát végzett. Utolsó napját és leveleit a magyar tudományos akadémia adta ki 1857-ben.

Másik kitűnő Afrika kutatónk Biró Lajos volt. Ő volt az utolsó, aki még látta és írta a kőkorszakbeli nivón élő pápuák életmódját, szokásait, nyelvét, meséiket, mert az űslakosság ugyanis később, az odakerült európaiak hatása alatt rohamosan felvette a civilizáció szokásait. Részletet a pálinkára, szakítottak ősi hagyományaikkal, megtanultak hazudni, egyszóval civilizált emberek lettek. Biró Lajosról még csak annyit, hogy ő volt Ujguinea állat- és növényvilágának első tudományos feldolgozója. Az Afrika-kutatók sorát Torday Emillel zárjuk le. Munkássága világvizonylatban is a legjelentősebb Afrika-kutatóvá avatja. Az egyik külföldi tudományos akadémia elnöke úgy nyilatkozott Torday munkásságáról, „Az afrikai benszülöttek művelődési történetének új fejezetét tárják elénk és megnyitják szemünket a benszülöttek művészi képességeinek megvilágítására.”

A magyar értékek hosszú sorát két olyan magyar férfi alakjával fejezzük be, akik munkájukkal és életükkel a leg tisztábban jelentették meg a magyar heroizmust és az áldozatosságot. Julián barától és Kőrösi Csoma Sándorról emlékezünk.

Julián barát elindult gyalog három szerzetes társával 1235. májusában, hogy felkeresse a magyarok ázsiai őshazáját. Közel két évig vándorolt, társai elmaradtak mellőle. Volt aki visszafordult, volt akit a leírhatatlan szenvedések a sírba vittek. Julián mégis folytatta útját. Kereste a nyomokat, amíg végül két évi vándorlás után teláldozott az egyik napon a vásárban egy asszonnyal, aki magyarul szólalt meg mellette. Julián kérésére elmondotta, hogy őt Nagymagyarországból adták férjhez, el is mondta pontosan hogyan juthat Julián oda. Azonnal utnak is indult és 1236 májusában egy város széléhez érkezett. Már azt hitte, hogy eltévedt, de, hogy próbát tegyen, megszólított egy embert magyarul. Az magyarul felelt: megérkezett.

Mint írja, bevezették házaikba, tudakozódtak az új házába vándorolt magyarok szokásairól, mert tudták a régi hagyományokból, hogy mi tőlük származunk. Julián bejárta ezt az ázsiai Nagymagyarországot; a számítások szerint körülbelül egy hónapig utazott. Ekkor vette hírt a tatárok közeledésének s erre elhatározta, hogy elindul vissza Magyarországra, megvinni a közeledő veszedelem hírért. Mivel

a testvérek megfelelően úbaigazították, mintegy toronyiránt jött, néhány hónap alatt elérte az ország határát, s 1237 január 10-én meg is érkezett Székesfehérvárra a királyhoz. Utjáról jelentést tett a királynak. Később a pápához is írt egy levelet, melyben a mongol hadjáratról és hadicélokról ad hírt. De ez már történelem, amelyről mindannyian tudunk, Julián másodszor is utrakelt 1237-ben Nagymagyarországra, de már nem tudott eljutni, a mongol hadak miatt. Julián tudósítása nyomán egymás után keltek útra a szerzetesek az ázsiai Nagymagyarország felé. Egy darabig megmegtalálták az ott élő magyarságot, a kutatók, de aztán elnyelte az ázsiai magyarságot a tatár tömeg. Felmorzsolódtak a harcokban, elkeveredtek a mérhetetlen orosz pusztaságon élő sokszínű és sok fajú nemzet között...

„Egy szegény árva magyar Kőrösi Csoma pénz és teps nélkül de elszánt, kitartó hazafiságtól váltig forró, bölcsőjét keresve a magyarságnak és végre összerokadt Kalkuttában... Távol a hazájától lón eltakarítva, de él minden magyarnak lelkében! Nem magas hír, nem kincs a nemzetek védő öre, hanem a törhetetlen honszeretet, zárandoki önmegtartózkodás és vakakarát. Vegyetek példát: huzánk nagyjai és magyarjai egy árva fiúról és legyetek hű magyarok, tettel és ne szájjal és olcsó demonstrációval.“

Semmivel nem lehetett volna jobban jellemezni Kőrösi Csoma Sándort, mint Széchenyinek eme néhány mondatával. Mint Julián, őt is az óshaza vonzotta. Tengernyi szenvedés árán így jutott el Tibetbe, ahol a lámakolostor könyvtárában dolgozott és kereste a magyarok nyomát. Közben elkészítette a tibeti nyelv szótárát és nyelvtanát is. 1842-

ben érkezett meg hozzá a hír, hogy elindulhat a híres Lhasza felé, ahol a kolostor könyvtára a legteljesebb tibeti irodalmat foglalta magában. Tudta rendkívül értékes adatokat fog találni a magyarságra vonatkozólag. Gyalog vándorolt Titalja felé s onnan tovább Dardzsilingba. Dardzsilingban, megérkezésének tizedik napján súlyosan megbetegedett. Betég-ágyából nem is kelt fel többé. Mint feljegyezték róla, lelkének utolsó rezdülése is hazája felé szállott: Magyarul beszélt! „A szegény árva magyar, aki pénz és teps nélkül, de elszánt hazafiságtól váltig forró — bölcsőjét kereste a magyarságnak és végre összerokadt.“

Senki nincs a magyar alkotók mérhetetlen sorában, akik tisztábban és szebben példálták volna a magyarság életét, mint Julián barát és Kőrösi Csoma Sándor. Koldus-szegényen indultak. Tengernyi nehézséggel és szenvedéssel kellett megküzdeniök. Még sem hátráltak soha. Vállalták a nyomort. Vállalták a megnemértést. Tudták, milyen nehézségek várnak rájuk. Tudták, hogy nem kapnak elismerést, pusztán magyar lelkiismeretüktől, mégis megtették kötelességüket. Egy testvértelen magányos nép követői ők a többi magyar alkotóval együtt, akik felgyújtották szellemük fátylóját, bár tudták, hogy elégnek ebben a tűzben.

Példaképek ezek a megnemértett, elfelejtett, szenvedések között élő és koldúselhagyottságban meghalt magyarok minden idők minden magyarja számára. Erőforrások ők, akiknek életéből és munkájából erőt meríthetünk a küzdelmes jelenhez, a diadalmas jövőért!

Pál András

A kivándorló lélek

Nálunk aránylag igen kevesen foglalkoznak a külföldi magyarság problémájával. Néha-néha megjelenik egy-egy könyv, amely hézagosan beszámol a világba-szétszórt több mint két milliányi magyarság egyik-másik csoportjáról, máskor pedig egyes folyóiratokban, vagy néha napilapokban is, olvashatunk jól-rosszul megírt cikkeket és tanulmányokat a külföldi magyar kolóniák életéről, mindjobban elszürkülő nemzeti öntudatáról, a második és a harmadik nemzedék lassú, de nekünk mégis gyorsnak látszó elmagyartalanodásáról, amerikai magyarok nagy sikereiről stb. Ezek a könyvek és cikkek azonban leginkább olyan utazók, újságírók, látogatók tollából származnak, akik csak rövid ideig tartózkodtak az elszakadt magyarok között, így nem ismerhették meg azt a sajtósági gondolkodásmódot, amit *magyar kivándorló léleknek* lehetne nevezni, ezért tudósításuk mindig egyoldalú és hiányos. Ezért a *külföldi magyarság helyzetének tudományos feltárása még olyan feladat, amelynek jóformán még csak a kezdetén vagyunk, de amelyhez hozzá kell látnunk, mert egyike a létünket érintő súlyos magyar kérdéseknek.*

Szerintünk ezzel a problémával éppen olyan behatóan, lelkiismeretesen és körültekintően kellene foglalkoznunk, mint ahogy több mint tíz éve foglalkozunk az óhazai magyar faluval, vagy mint ahogy a Telekv-Tudományos Intézet, az Erdélyi Tudományos Intézet, sőt, közelesem már a Dunántúli Tudományos Intézet is foglalkozik a magyar élet, a magyar táj sokrétű kérdéseivel, a falukutatás kezdeti propagandisztikus túlzásait elhagyva, szigorúan ragaszkodva a táj- és emberföldrajzi, valamint a társadalmi-közösségi és az egyéni lélektani adottságok tudományos feltáráshoz. S bár az elmélet a gyakorlati megvalósítás nélkül ebben az esetben vajmi keveset ér; mégis azt mondjuk, hogy ezt a munkát, ezt az elméleti-tudományos alapvetést el kell kezdenünk s éppen most, az óhazai magyar helyzetrajz nagyarányú fölvezetésével párhuzamosan, hogy mire eljön a gyakorlati megvalósítás, a nagytömegű hazatelepítés ideje, minden készen legyen, társadalmunk előkészítése éppen úgy, mint a hazavándorlók megszervezése.

Ehhez azonban az szükséges, hogy valóban megismerjük

a kivándorolt magyar lelkiségét, érzés- és gondolatvilágát.

Hosszú évek beható tanulmányozása szükséges ahhoz, hogy ezt a jelket megismerjük, mert hiszen sokkal összetettebb, honyolultabb és zavarosabb ez, mint az óhazai magyar lélek. Mert míg az óhazai magyar parasztság, munkás-ság és értelmiségi rétegek szellemi magatartását, belső arcát, sajátos feji- és közösségi jellegét sokkal inkább megközelíthetjük és megérthetjük, mert hiszen a történelmi múlt, a megszokott tájhaza és a társadalmi elrendeződöttség ezt nagy mértékben meghatározza, addig ezzel szemben a külföldi magyar lélek alaptermészetét éppen az jellemzi, hogy kicsűszik alóla az amalgámzó múlt, bizonytalanná és tétlenné válik a jelen s az első évtizedekben idegen számára a természeti- és társadalmi környezet, amelybe csak hosszú évtizedek után tudja magát biológiailag és szociológiailag beletalálni, ezért gyökeretlenül lebeg az elveszített óhaza és a még meg nem talált újhaza életformája között.

Nézzük, milyen kérdéseket vehetünk fel a jelenség alaposabb tanulmányozása közben.

Az egyszerűség kedvéért három csoportba osztjuk a külföldi (amerikai) magyarságot, hogy a világgal, önmagával és az óhazával szembeni magatartást megfigyelhessük.

I. Az első csoportba tartozik a külföldre már régebben, 10—20, esetleg 40 évvel kivándorolt magyarok csoportja. Ez a *nonfoglaló nemzedék*, mert hiszen nonfoglalás az, ha egy magyar család, vagy családok tömege, új életet kezd az idegen földön. Velük kapcsolatban a következő kérdésekre kell megtalálnunk a választ.

Mi készítette a magyarságot a kivándorlásra? Milyen gazdasági, politikai és egyéni karrier-okai vannak a kivándorlásnak?... Honnan, mikor és hová vándoroltak ki a magyarok?... Milyen a „kivándorló típus“?... Mennyiben a gazdasági elnyomorodottság s mennyiben az egyéni meggazdagodás és kalandvágy vitte ki a magyarságot külföldre?... Mennyiben a politikai menekülés?... Hol és hogyan helyezkedett el a kivándorolt magyarság?... Hogyan tudott beleilleszkedni az idegen társadalomba, a hazaitól különböző természeti környezetbe, a szokatlan táplálkozásba, életmód-ba, szórakozásba, a magyar kolóniális szervezetekbe és in-

lézményekbe, valamint a befogadó újhaza kulturális adottságaiba? ... Hogyan, miért és milyen gyorsan szívta fel az új hatásokat? ...? Mi az oka annak, hogy a magyar paraszt és a magyar munkás olyan gyorsan és olyan könnyen beolvad az idegen nemzettestbe s miért vannak bámulatos kivételek, akik ötvenévi külföldi tartózkodás után is meg tudnak maradni jó magyarnak? ... Hiszi-e azt a külföldi magyar, hogy számára itthon is lenne, mert lenni kell! — kibontakozási, érvényesülési lehetőség? ... Milyen közösségi lelki szükség teremtette meg a külföldi magyarság kulturális- és vallásos szervezeteit, iskoláit, egyházait, egyesületeit? ... Mennyiben tart ezekben össze s miben reménykedik? ... Milyen lelki folyamat a honvágy? ... Mikor és miért alszik ki a hazasóvárgás? ... Hogyan lehetne a honvágyat fölhasználni a hazatelepítésre? ... Milyen százalékban jönne haza ez a nemzedék? ...

II. A második csoportba azokat sorozzuk, akik egész fiatalon (2—6 éves korig) kerültek ki külföldre (Amerikába), vagy már ott születtek, a kivándorlás első esztendejében. Közhasználat szerint ezeket nevezzük az *első nemzedéknek*. Az ő lelki problémájuk ugyanolyan bonyolult, mint szüleiké, de már nem az őhaza, hanem a mindjobban megszokottá váló új haza irányában. A következő kérdéscsoportokat kutathatjuk ez ő felkűkben:

Meddig tart a kolóniális család magyarmegtartó ereje? ... Ha a család belső nyelve magyar, a gyermekek meddig beszélnek s mennyire tanulnak meg magyarul? ... Milyen hatása volt erre az első nemzedékre a magyar iskolának, az egyházi szervezeteknek, a kulturális- és sportegyesületeknek? ... Miért a nyelv a legfontosabb megtartó, más oldalról pedig a legközelebbi beolvadást okozó tényező? ... Hogyan szívja fel az újhaza nyelvi környezete a család hatását? ... Milyen nyelvi érdekességek, különlegességek adódnak ebből? ... Mit gondol ez a nemzedék az őhazáról, annak gazdasági, politikai, kulturális- és szociális helyzetéről? ... Mit gondol saját szüleiéről, a honfoglaló nemzedék derék, munkás magyarjairól, akik nem is tudnak mások lenni, csak magyarok s akik az ő számukra a tanulási és érvényesülési lehetőséget olyan nagy áldozatokkal megteremtették? ... Milyen méretű a vegyesházasság, az idegenekkel, az újhazabeliekkel való házasság ebben a csoportban? ... Miért veszíti el a család magyarságát ilyen idegen-házasság esetén? ... Milyen hatása van ennek az öreg szülőkre? ... A férfi-e, vagy a nő-e az erősebb konzerváló elem a házasságban? ... Hogyan lesz a szülők számára még idegen ter-

mészeti- és társadalmi összkörnyezet lassan újhazává, majd végleges hazává ebben és a következő nemzedékekben? ... Mik a beolvadás előnyei és hátrányai? ... Milyen tényezők siettetik, vagy hátráltatják a beolvadást? ... Meddig tarthat az ellenállás? ... Hogyan, milyen hazai és helyi módszerekkel küzdhetünk ellene? ... stb.

III. A harmadik csoportba azok tartoznak, akiknek már a szülei is külföldön születtek, aki tehát már csaknem teljesen ez új haza hatását szívták magukba. Bevándorló nagyszülei már előregedtek, vagy elhaltak, de az ő számukra biztosították az anyagi jövőt. A kettősnyelvűség lassan megszűnik ebben a csoportban s mindjobban csak az újhaza nyelvét használják. Itthon, a szülői házban, még beszélnek magyarul, mert szülei egymás között leginkább mégis csak az anyanyelvükön érintkeznek; de ők már egymás között is szívesebben beszélnek az új haza nyelvét, mert az iskolák hatása alatt ez lesz anyanyelvükké, mert ezen a nyelven gondolkodnak s csak így tudják megukat ösztönösen, hibátlanul kifejezni. Ez a *második nemzedék*.

Milyen kérdések foglalkoztatják ezt a nemzedéket? ... Mi iránt érdeklődik? ... Érinti-e őket a „magyar sors”? ... s mennyiben? ... A beolvadás milyen lelki rétegeket font már be náluk s van-e még bennük egy olyan „zlap”, amelyre építeni lehetne hazai szempontból? ... Az újhaza nyelvén milyen magyar kulturális propagandát lehetne közöttük kifejteniük? ... Hazajönne-e ez a nemzedék s meg tudna-e itthon maradni, ha a nyelvet időközben elsajátítaná? ...

A *harmadik és a negyedik nemzedék* problémája már sokkal egyszerűbb: ezeket csaknem teljes mértékben elvesztjük. Még nem vesztették el őket, mert ez a nemzedék több magyar telepen, kolónián még meg sem született — ahol fiatal a kolónia — de ha a hazatelepítést időben annyira elődózzuk, hogy még ez a két egymástkövető nemzedék is idegen földön látja meg a napvilágot, akkor már minden késő lesz: nem lehet és nem tudjuk őket magyarnak megtartanunk. Ötven év alatt ez több milliós magyar veszteséget jelent.

Nekünk pedig minden magyarra szükségünk van, bárhol éljen is a föld kerekén!

Az előrelátó nemzetvédelmi politikának még az előző nemzedékekre is gondot kell viselnie, ha biztosítani akarjuk magunknak az új ezer évet a forrongó Kárpátmedencében!

Kordás Ferenc

A bolgár hírlap tegnap és ma

A sajtó dél-keleten, helyesebben mondva az egykori szultáni birodalomban alig a XVIII. század végén indul meg s csak a XIX. század első felében kezd kifejlődni. A XVIII. század kilencvenes éveiben jelennek meg először szerb és görög folyóiratok. A török uralom alól való felszabadulás után tűnnek fel aztán az ujonnan felszabadult fejedelemségekben a rövidebb vagy hosszabbéletű újságok. Itt meg kell jegyeznünk ezt a jellemző ténytet, hogy Bulgária összes szövetségében a sajtó és az újságok szilárdabb fejlődése abban az időben indul meg, midőn azok már kivívták politikai szabadságukat. Nem így áll azonban a dolog a bolgár időszakos sajtóval. Bulgária már akkor rendelkezett megszilárdult sajtóval, mielőtt még a nemzet kivívta volna politikai függetlenségét.

A bolgár hírlap atyja dr. Bogorov Iván, az 1846-ban Lipcsében megjelent első bolgár újságnak, a „Balgarszki orel”-nek (Bolgár sas) szerkesztője. Megjelenése egybeesik a bolgár kulturális újjászületéssel. A „Bolgár sas” után Bulgária felszabadulásáig 1877—78-ig egész sor más hírlap jelentében. E korszak hírlapja döntő tényezője a bolgár nemzeti ügynek s párhuzamosan halad az iskolával. Létrehozói egyben a bolgár közoktatásügy, a bolgár egyház és a nemlenik meg, számuk kb. hatvanra tehető, s ezek közéjük ez

első hírlapcsoportot a bolgár felszabadulás előtti sajtó törtéti függetlenség megalkotói is. Elégendő felemlítünk a következő neveket: Rakovszki Georgi, Szlawejkov Petko, Botjov Chriszto, Karavelov Ljuben, Burmov Todor, Sztabolov Sztefan, Vazov Iván stb.

Ez a sajtó két csoportba osztható: az elsőbe tartoznak az akkori török birodalom határain kívül Lipcsében, Belgrádban, Ujvidéken, Bukarestben, Brailában, Bolgrádban (Románia) és máshol megjelenő újságok, a másodikba azok, melyek a birodalom határain belül, főleg Konstantinápolyban, részben pedig Ruszcsukban, Drinápolyban, Szalonikiben s máshol jelentek meg. Az első hírlapcsoportba tartoznak: a „Balgarszki Orel” (Bolgár sas), Lipcse, „Bolgár napló” (Balgarszka dnevnic), Ujvidék; „Dunavszki lebed” (Dunai hatytyu), Belgrád; „Balgarszka pcsela” (Bolgár méh) Braila; „Nezaviszimoszt” (Függetlenség), Bukarest; „Zname” (Zászló), Bukarest; „Szvoboda” (Szabadság), Bukarest stb.; a másodikba a következők tartoznak: „Carigradszki veszt-nik” (Konstantinápolyi Hírlap), Bulgária; „Vreme” (Idő), „Turcia” (Törökország) „Makedonia” és mások, mindezek Konstantinápolyban jelentek meg, a „Duna”, Ruszcsukban, az „Edirne” pedig Drinápolyban.

Bulgária 1877—78-iki felszabadulásával a bolgár saj-

tóra új feladatok hárulnak — az új állam és az új bolgár társadalom felépítése. Mindezek az új feladatok megváltoztatják a bolgár hírlap jellegét, szerkezetét és külső formáját. Korábban az újságot egyes egyének adták ki, most már egyes csoportok, politikai pártok. Szerkesztői valamikor az újjászületés harcosai és tanítói voltak, mosteni vezető emberei azonban a politikai vezetők és előkelőségek soraiból kerülnek ki. Második időszakát — a párt-sajtó szakát — a bolgár hírlap 1878-tól 1900-ig élte át, ekkor jelent meg Bulgáriában az információs hírlap 1885-ig, vagyis addig az időpontig, amikor Észak-Bulgária Dél-Bulgáriával (Kelet-Ruméliával) egyesül, a sajtó két csoportra oszlik, a fejedelemség sajtója és a ruméliai sajtó. Az első temperamentumosabb, fűti a párt-szenvetély, a ruméliai viszont nyugodtabb és inkább nemzeti. Természetesen ezeket a sajátosságokat azok a viszonyok követelték meg, melyek abban az időben uralták a két egymástól független tartományt. Az első csoportba sorolhatók: „Celokupna Bulgária“ (Egyetemes Bulgária) P. R. Szlavejkov; „Nezaviszimoszt“ (Függetlenség), N. Szuknarov, „Svetlina“ (Fény), Kovacev; „Szredec“ dr. Danev; „Tarnovszke konstitucija“ (Tarnovói alkotmány), P. Karavelov és mások. Ezek majdnem mind Szófiában jelentek meg. A ruméliaiak közül fel kell említenünk a következőket: „Marica“, dr. K. Sztoilov, „Naroden glas“ (Népszava), D. Manesov; „Nezaviszimoszt“ (Függetlenség), (P. Karavelov és „Juzna Bulgária“ (Dél-Bulgária), amelyek mind Plovdivban jelentek meg.

Az 1885-iki egyesítés után a két tartományban is egységessé válik a sajtó, azonban oly formán, hogy teljesen párt-jellegűt vett fel.

Ebből az időszakból a következő hírlapok érdemelnek említést: a „Szvoboda“ (Szabadság), a liberálisok lapja, élen Sztambulov Sztetannal, a „Progresz“ (Haladás), az oroszbarátok lapja, a „Mir“ (Béke), a nemzeti párt lapja, „Znanie“ (Tudás), a demokraták lapja. Abban az időben már megtaláljuk az első kísérleteket rendes bolgár napilapok terjesztésére. Ilyenek voltak: a „Dragoman“ (Tolmács), megj. Szófiában, 1886, szerkesztette Vladikin. „Szoftijszki dnevnik“ (Szófiái Napló), Szófia, 1886, Szlavejkov P. A., „Izok“ (Kelet), Ruszcsuk, 1888, Bacsvarov Chr.; „Balkanszka zora“ (Balkáni hajnal), Plovdiv, 1890, Genadiev Har és még mások. A legjobb és legszilárdabb a legutolsó volt, mert egyben tájékoztató tudósításokat is hozott. Ezt az újságot úgyis tekinthetjük, mint a bolgár napisajtó őseit.

1900 után a bolgár hírlap fejlődésének harmadik szakába ért, mely 1912-ig a háborúk megkezdéséig tartott. 1912-ben tört ki a Balkánháború, 1913-ban a szövetségesek közötti háború és az első világháború (1915—1918-ig). A sajtó fejlődésének ez az időszaka egybeesik a fejedelemség lényeges kulturális és gazdasági fejlődésével, a polgári élet fellendülésével és a közlekedési viszonyok megszilárdulásával. Ez a korszak a független sajtótudósítás kezdetének is tekinthető. Ebben az időben adták ki a „Balkanszka Zora“ (Balkáni hajnal), Plovdiv; és az „Odziv“ (Vélemény), Szófia, 1897. Petrov P. c. újságokat. A tulajdonképeni alapot azonban a „Vecserna posta“ (Esti posta) veti meg. Szófia, 1900, Mandov Szt. A lap munkatársai a bolgár politikai karriktúra atyja, Bozsinov Alexander, aki jelenleg a „Zora“ nál működik. Radev Szimeon meghatalmazott miniszter, aki egyben igen értékes újságíró, és még sokan mások voltak. Következnek a „Dnevnik“ (Napló), 1902, Antonov, Szófia; a „Den“ (A nap), Szófia, 1903, Velceev V. T.; „Balkanszka Tribuna“ (Balkán tribuna), Szófia, 1906. Ikononov Iv.; „Kembana“ (Harang), Szófia, 1900, Sztancev Kr. és még mások.

A tudósító hírlap halálosan esbesítette meg párttestvérét és ő mérte rá az első halálos csapást is. Technikai szempontból is nagy haladásnak indult az újság, a tudósítás korszerű alapokon nyugodott, a karriktúra is mint egy tisztán hírlapírási kellék, megszilárdul. Megjelenik a rotációs gép, külön hírlapterjesztési szolgálat fejlődik ki, az újságírók szakcsoportba tömörülnek, mert az újságíró szakmabelivé válik.

Elérkeztünk az újságfejlődés negyedik szakához, a há-

borús periódushoz, mely tart 1912-től, 1918 végéig. Erre az időszakra jellemző, hogy az újságot korlátozzák, azaz eseményekkel él és a nép örömét és fájdalmát tolmácsolja. A felszabadulás óta most először esik cenzúra alá a sajtó. A kiadások száma emelkedik, a lapok formája azonban megkisebbedett. Az újságírók köréből már jelentik az első áldozatokat is, akik elesetek a dicsőségért a harc mezején.

Ezekből az időkből származnak a következő újságok: „Utro“ (Reggel), Szófia, 1911, Damjanov At.; „Dnevnik“ (Napló); „Den“ (A nap); „Preporec“ (Lobogó), a demokratikus párt lapja; „Zemledelszko zname“ (Földművelési zászló), a mezőgazdászok egyesületének lapja; „Mir“ (Béke), a nemzeti párt lapja; „Rabotniceszki vesztnik“ (Munkások lapja), a munkáspárt lapja; „Narod“ (A nép), a szociálisták lapja; „Narodni prava“ (Népjogok), a nemzeti liberális párté stb. Ebben az időszakban Szófiában 123, vidéken pedig 179 napi- és hetilap jelenik meg.

A bolgár újságírás történetének ötödik korszaka — a háborúk utáni időszak, vagyis 1918—1934-ig — a harmadik cárság viheros történetének egyik nehéz idejével esik össze. Ez utóbbi tele van a háborúk következményeinek hareaival. Az országot megcsönkítették, a reparáció, hadisarc fizetésével terhelték, az erkölcsi és gazdasági következmények szörnyűek és nehezek. Ilyen előzmények után születik meg ebben az időben az u. n. „zsaltse“ (sárga) sajtó, amelynek káros következményei csakhamar jelentkeznek. Mindennek ellenére a bolgár sajtó mégis talál annyi erőt magában, hogy megvédje hazáját a frontjának élére álljon. Bár meg kell még küzdenie az ezerarcú kommunista sajtóval is. Az ország belső küzdelmeiben is néhány áldozatot adtak az újságírók: a „Szlovo“ újság igazgatói (Grekov Al. és Milev N. egyetemi tanár, valamint Evtimov Szim., macedon közéleti férfiú és tehetséges újságíró és még sok más. Ebből az időszakból származnak a következő tiszta nacionalista és a revizionizmus mellett küzdő újságok: „Zora“ (Hajnal), Szófia, 1919, Krapceev D.; és a „Szlovó“ (Szózat), Szófia, 1922. Grekov Al. Ezekben az újságokon kívül még a következők jelentek meg: „Napred“ (Előre), Szófia, 1919. Michailovszki Szt.; „Szvobodna recs“ (Szabad beszéd), Szófia, 1924, Mecskarov J.; továbbá a következő pártújságok: „Vreme“ (Idő), agrárpárt; „Demokratszeszki szgovor“, (Demokratikusunió); „Preporec“ (Lobogó) demokrata párt; „Mir“ (Béke); „Narod“ (A nép) és még mások. Említésre méltó még a „Makedonia“ c. újság, ez a szervezett makedon emigránsok napilapja, amely éles küzdelmet folytatott a neuillyi egyezmény ellen. A vidéki napilapok közül említésre méltók a következők: „Borba“ (Küzdelem), Plovdiv; „Ruszenszka posta“ (Ruszcsuki posta), Ruszcsuk; „Várnenszka posta“ (Várnei posta) és Várnenszki novini“ (Várnai újságok), Várna; „Burgaszki far“ (Burgaszi világitótorony), Burgasz stb.

A bolgár hírlap ebben az időszakban minden tekintetben hatalmasan fejlődött. — technikailag, szervezetszere nézve és példányszám tekintetében. Az újságírói szakmát is már kitűnően szervezték meg, egyesületük saját vagyonnal rendelkezik, van nyugdíjalapja és saját újságja a „Vesztnik na vesztnicite“ (Újságok újságja), amely csak akkor jelenik meg, ha két ünnepnap következik egymásután.

Végül az utolsó időszak 1934-től napjainkig. Mint ismeretes 1934. máj 19-én politikai fordulat volt az országban. A bolgár hírlap történetében ez az időpont nagy szerepet játszik, mert új rendszert hozott be a sajtóba, a cenzúrát, ezenkívül feloszlatták a politikai szervezeteket, s ugyanakkor beszüntették az összes pártlapokat is. Megszűnt a „Makedonia“ újság is, valamint az összes kommunista kiadványok.

A fővárosban ma csak a következő napilapok jelennek meg: reggeli lapok: „Zora“ (Hajnal), „Zarja“ (Hajnal nap) és „Utro“ (Reggel); déli: „Dnesz“ (Ma), „Dnevnik“ (Napló); esti: „Szlovo“ (A szó). Ezek közül a „Dnesz“ és a „Vecser“ a kormány lapjai, a többi ellenben mind független tudósító hírlap. A fentemlített két újságon kívül a kormány lapja még a „Nasenev“ (Atyafi), hetilap, melyet a népek és a

katonaságnak szántak; a „Bulgarische Wochenschau“, „La parole bulgare“ és a „Vita bulgare“; ezek az idegenek felvilágosítására vannak szánva. Ezekon a hetikiadásokon kívül a fővárosban még a következő tájékoztató ünneputáni lapok jelennek meg: „Duma“ (Beszéd), „Daga“ (Szivárvány), „Recs“ (Szó), „Prazdnicsni veszti“ (Ünnepi hírek) és „Poszedna posta“ (Utolsó posta). Vidéken továbbra jelennek meg a már felemlített napilapok. Ezekkel párhuzamosan számos hetilapot is adnak ki.

A mai bolgár hírlap, a háborúból eredő nagy korlátozások és nehézségek ellenére is mind művészileg, mind szerve-

zettség szempontjából nem szüntette be a nagy továbbfejlődést. Ha terjedelmére nézve kicsit meg is nyírbálták, hisz ma legfeljebb csak négy vagy hat oldalas lapok jelennek meg, példányszáma aránylag igen nagy. A reggeli újságok már 180—200 ezres példányszámot tudnak felmutatni.

A bolgár újság, mint a multban, ma is nemes szerepet játszik a bolgár állam és a nép életében. Mindenkor tisztán nemzeti és mindég nemzetéért és annak érdekéért küzdött. Ezért aztán munkatársait hazájukban mint közéleti férfiakat is nagyra becsülik és tisztelik.

Djakovics Alekszander.

Magyar vonatkozások Rebreanu regényeiben

Rebreanu a modern román regényirodalom egyik legkiválóbb képviselője. Erdélyi származású. Nagy irodalmi sikert aratott erdélyi tárgyú regényeivel, a *Jonnal* és a *Padurea spanzuratilorral* (Felakasztottak érdeje). Hasonló nagy sikerben részesült a *Rascoala c. regénye* is (Felkelés). Ebben az 1907-i parasztfordalmat tárgyalja. Egyik legsikerültebb regénye ez az erdélyi tárgyú *Jon* mellett.

Hogy Rebreanu *Jon* és *Padurea spanzuratilor c.* erdélyi tárgyú regényeivel most foglalkozunk, ezt az említett regények idegen nyelvre történt lefordítása és külföldi propagálása teszi időszerűvé. Mind a két regény tele van magyar vonatkozással és nem lesz érdektelen, ha ezeket a magyar vonatkozásokat közelebbi vizsgálat tárgyává tesszük. Már az a tény, hogy éppen Rebreanu említett erdélyi tárgyú és magyar vonatkozásokat tartalmazó regényeit tartották a románok érdemesnek idegen nyelvekre való lefordításra és alkalmasnak külföldi propagálásra, már magában rejti a gyanút, vajjon nem akarnak-e a románok az író külföldi sikerei mellett román nemzeti propaganda célokat is szolgálni?

Rebreanu említett erdélyi tárgyú regényeit a világháború után írta és szokatlanul nagy sikert aratott velük, úgyhogy azok húsz-harmincezres példányszámmal ötszöri kiadást is elértek. Ez a nagy siker valószínűleg nemcsak Rebreanu írói kvalitásaival magyarázható, hanem azokkal a magyar vonatkozásokkal is, amelyeknek szándékolt alkalmazása a háború utáni Nagyrománia túlfűtött politikai és idegengyűlölő légkörében nagyon alkalmas volt arra, hogy a magyarságot mint az erdélyi románság elnyomóját állítsa be és az állítólagos elnyomásnak írói eszközökkel való felhasználásával politikai tökélet kovácsoljon a kisebbségellenes politika számára.

E bevezető után térjünk rá az említett regények magyar vonatkozásainak megvizsgálására. Vegyük először a *Padurea spanzuratilor* (Felakasztottak regénye.) c. regényt.

A regény cselekménye a beszerce-naszódmegei Párva községből indul ki. A főszereplő Apostol Bologa, akinek ősei az erdélyi román lázadás egyenes leszármazottjai, apai ágon egyik őse a Horia forradalom egyik vezetője volt, anyai részről nagyapja, a párvai Hogeia doktor, Avram Jancu forradalmának ideje alatt alispán volt. Bologa Apostol édesapja ügyvéd, aki hogy méltó legyen mártírhaltalt halt őseihez, egész életét a politikának szentelte. A Memorandum-per idején őt is elfűtették két évre. Apostol éppen ez időben született. Anyja, mint erősen vallásos lelkületű asszony, fiát is vallásos nevelésben akarta részesíteni, de apja ellenezte ezt és inkább nemzeti nevelést akart adni fiának, mondván, hogy „az ember élete csak akkor értékes, ha van ideálja“. Apostol miután a középiskolát a naszódi alapítványi gimnáziumban elvégzi, a budapesti egyetem bölcsészeti fakultására iratkozik be. De mivel édesapja időközben meghal, segítségért folyamodik. Meg is jön a válasz, hogy „egy budapesti kollégiumban ingyenes ellátást és havonta három korona zseb-

pénzt kapsz“. Hamar megtanul magyarul és jó eredménnyel vizgázik. Tanára, az öreg filozófus, megszereti s ügyekszik személyes irányítással Bologa nyughatatlan lelki világát, lecsillapítani egy egészséges életfelfogás kialakításával. Két évet tölt el Budapesten, főleg Buda hegyeit szereti meg nagyon s minden szabad idejét itt tölti. Helyreáll lelki nyugalma is, csak a nyári szünidő zavarja meg, mert Párván az államot ellenségnek tekintik. Vitába száll a helybeli román ügyvéddel, Domsával, mondván, hogy „nem állítja, hogy a mi államunk jó, de amíg létezik, meg kell tennünk kötelességünket. Adjatok egy külön államot, akkor meghajlok. Másképp anarkiába esünk. Az életben a valódságot kell alapul venni, nem a vágyakat“ (44. old.). Otthon a fiatal Bologa szorgalmát mindenki becsüli s nagy jövőt jósolnak neki. Domsa ügyvéd szeretné tizenhétéves csinos leányának megszerezni. Bologa édesanyja ellenzi a lányt, akit túl könnyelműnek tart fia számára. Dacára anyja ellenzésének, eljegyzi a lányt, Mártát. Párvara kerül egy magyar katonatiszt, aki szerelmes lesz Bologa menyasszonyába. Mártának tetszik a tiszt, Bologa féltékenyen nézi e szerelem fejlődését. Kitör a világháború s Bologa, hogy a lányt visszahódítsa, elhatározza, hogy önként jelentkezik katonának. E szándékát bejelenti édesanyjának is, aki megijedve és felháborodva kérdi fiától: „Hogy veszélyeztesd te az életedet? Kiért és miért?”

— A hazáért — mormogja a diák határozatlan mosollyal.

— Nekünk nincs hazánk! — kiáltja az anyja méltatlankodva. Ez nem hazá... Inkább tapossák el az oroszok lovai! Hogy te, a mi reményességünk? Hogy te a magyarokért harcolj, akik miniket vernek? Amikor olyan hazád van, mint a miénk, akkor egyáltalán nem vagy köteles a kötelességért tolongani, sőt, éppen ellenkezőleg!

... nekünk várunk kell, Apostol. A jelszavunk legyen: várakozni...

A passzívítás érintetlenül megőrzi a reményeket... (47. old.)

Bologa találkozik Mártával is, aki újságolja, hogy mindenki siet bevonulni. Mártának szavaiból érzé, hogy a magyar tisztre gondol, ki teljesíti hazája iránti kötelességét. Furcsa érzések és gondolatok vesznek rajta erőt s hirtelen elhatározással bejelenti Mártának, hogy ő is bevonul katonának. A lány boldogan borul vőlegénye vállára, aki bátor felépésével egyszerre visszahódította szívét. Bologa Kolozsvárra vonul be, majd a tűzértiszi iskola elvégzése után, előbb az olasz frontra, utána az orosz frontra kerül. Több kiüntetést is szerez és rövid idő alatt főhadnaggyá léptetik elő. Az orosz fronton, Virinben a katonai véstörvény-székhez kap beosztást s első ilyen ténykedéseként szavazatával hozzájárul egy áruló cseh tiszt halálraítéléséhez. Az eset nagy hatást gyakorol rá, ő maga is csodálkozik, hogy egy áruló kivégzése gyávává tette. Eddig az időpontig Bologa jelleme és gondolkodása egyenes, mint az olyan állampolgáré, aki tudja, hogy a hazá, amelyben élünk a nekünk biztosított előnyök mellett súlyos kötelességeket is ró az egyénre. E magatartását

még anyjának levele sem változtatja meg, amely tele van riasztó hírekkel. Anyja levelében a következőket írja:

Ó, Istenem, nagy a Te türelmed és megbocsátásod! Groza protopop (esperes) a szószékről prédikálta, hogy ne hagyjuk el az ősi nyelvet és az Istenben való hitet, hanem őrizzük azokat meg szentül. És ezért elvitték és bezárták... En forrón imádkozom a jó Istenhez és nagy az én reményem, hogy a mi imáink meghallgatást találnak az égbent! (50-51. old.)

Osszebarátkozik egy Klapka nevű osztrák tiszttel, aki nagy hatással volt rá és felébresztette benne a nemzeti érzést. Románia hadbalépése teljesen felkavarta lelkivilágát, különösen az a hír volt rá nagy hatással, hogy csapatát a román frontra vezénylik. Hosszas lelki vívódás után elhatározza, hogy átszökik az ellenséghez. A szökés nem sikerül s Bologát megsebesülve kórházba szállítják. Felépülése után az utánpótláshoz kap beosztást, ami könnyebb szolgálattal jár. Ezrede lemegy a román frontra, egy kis román faluba szállásolják be őket. Bologa egy magyar sírúsnál kap lakást, akinek Ilona nevű szép lányába szerelmes lesz. Egyszer a lány román tudása után érdekli, a lány bevallja, hogy csak keveset tud románul. „mert itt az emberek inkább magyarul beszélnek. Van román templom, de a pap magyarul prédikál hogy jobban megértsek a hívek”. (143. old.) Itt az író erőszakos magyarosításra akar célzást tenni. Mintha sok helyen nem éppen ennek az ellenkezője történt volna meg, a magyarok románosodtak el, amit a rengeteg magyar nevű román esete bizonyít, akikkel szétében-hosszában találkozunk egész Erdély területén. (Szabók, Deákok, Sütők stb.) Bologa gyakran elegyedik beszédbe a házigazdával, Vidorral is, aki gyakran panaszkodik el, mennyire megehezítette az életet a háború. Emondja, hogy a román csapatok visszavonulásukkor nem okoztak sok kárt. „Inkább a mieink voltak kegyetlenebbek, ha az igazat bevalljuk, hisz mihegyt ideértek, rögtön fel is akasztottak három embert, mert azt állították róluk, hogy jelt adták az ellenségnek.” Itt megint egész alaptalanul a kegyetlenség vádjával illeti az író a magyarságot. Bologa szökési tervéről nem mond le s e célból terepszemlélt tart a vidéken. Ez alkalommal találkozik tisztársaival, akik egy szökött román tisztet akarnak kikérdezni, de az megtagadja, hogy magyarul beszéljen. Bologa elvállalja a tolmács szerepét. A román tiszt a következőket mondja: „Itt úgy viselkedtek a foglyokkal, mint valami vadak. Egy brutális tiszt karóval vert, mert nem tudtam és nem akartam elárulni hadseregemet és hazám!... Ez barbárság, uram, ez...”

Igen, igen... éppen úgy van, mert én is román vagyok... (155. old.)

Tisztársaiknak azt jelenti, hogy az idegen tiszt semmit nem vall, és ezzel elcsúsz. A szökést éjszaka akarja megkísérelni, de idegkimerülés vesz rajta erőt s ágyának esik. Betegsége alatt hűségese ápolója a magyar lány. Felépülése után betegszabadságra megy falujába. Menyasszonyát egy magyar tiszt társaságában találja s a lány továbbra is magyarul folytatja a társalgást. Ez a tény annyira felbőszíti, hogy szakít menyasszonyával. Az eset nagy port ver fel a vegyes lakosságú városkában s mindenki megbotránkozik azon, hogy éppen egy tiszt ellenzi annyira a magyar beszédet. A helybeli szolgabíró, aki román létére megengedhetetlennek tartja Bologa magatartását, felkeresi őt, hogy valahogy elsimítsák a dolgot s a szerelmeseket is kibékítse. Bologa azonban meg sem hallgatja a szolgabíró, Palagiesut, hanem renegátnak nevezi és arcul üti. A pofonnak híre megy és még jobban felkavarja a kedélyeket s mindenki elítéli Bologa magyarellenes magatartását. Bologa is belátja, hogy hibát követett el és ezért bocsánatot kért Palagiesutól. A szabadság letelte után visszamegy újra a frontra, de szökési tervéről nem mond le. Közben eljegyzi Ilonát, hogy majd a háború után feleségül veszi. Ez a szerelem most már késlelteti szökési tervének a meg-

valósulását, de, amikor a véstörvénytörvényekhez kap beosztást, amelynek feladata, hogy a felmerült gyakori szökéseknek véget vessen, elhatározza, bármi is legyen, átszökik. Szökése nem sikerül, elfogják s hadbíróhoz elé kerül, amely halálra ítéli. Kivégzés előtt még menekülhetne, ha a szökési lehetőséget felhasználná. Bologa azonban inkább a halált választja.

Amint látjuk, ez a lélektani regény tele van hihetetlen dolgokkal. Mert egyáltalán nem tudjuk megérteni a főhős lelki tusáját, akkor, amikor ő a magyar állam pénzével folytatja tanulmányait s mikor az élet úgy hozza, hogy neki is teljesítenie kellene az állam iránti kötelességét, felébred benne a nemzeti érzés és mindenképpen ki akar bujni törvényes kötelezettségei alól. Addig, amíg az állam részéről előnyöket élvez, ú. n. lojalis állampolgár, de mihegyt az kötelességekkel jár, megszűnik az lenni és felébred az állam iránti ellenséges érzület lelkében. Ugyancsak hihetetlen pl., hogy hadálraitól ne használja ki a szökés útján neki kínálkozó menekülési alkalmat, s inkább a halált választja. Mindezekből úgy látszik, hogy Rebreanu regényében egyáltalán figyelmen kívül hagyta a lelki élet legelemibb törvényszerűségeit. Természetesen miadézeket azért tette, hogy Bologa Apostolt mint az erdélyi románság mártírját állíthassa be, s ezzel kapcsolatban egy csomó valótlan rágalmat zúdítson a magyar államra.

Különbben Rebreanu Padurea spanzuratilor c. lélektani regényének eme fogyatékoságait még a román kritika is megállapította.

De térjünk most át Rebreanu „Jon” (János) c. regényére. Ebben a regényében Rebreanu a háború előtti román parasztság és középosztály életét eleveníti meg. A Jon cselekménye részben Naszodon (Armadia), részben pedig a szomszéd Pripas (Prislop) községben játszódik le. A főszereplő Glanatasul János, aki szorgalmas, de szegény ember s akit a földbirtoklás vágya teljesen hatalmába kerít. Hogy földhöz jusson, a falu leggazdagabb emberének, Baciu Lászlónak lányára veti szemét. Az apa hallani sem akar a szegény kéréseiről, János, hogy célját elérhesse, elcsábítja a lányt, Annát. De a házasság után nemsokára benne is megszólal az igazi szerelem szava Florika iránt, aki első szerelme volt. A házasságot pokollá válik ezután Annára nézve, aki végül szenvedése elől a halálba menekül. De Jánost is csapások érik, egyetlen fia is meghal s ennek folytán a vagyon birtoklásának kérdése is felvetődik. Végül abban állapotban megapósával, hogy haláluk után az egyházra szálljon a birtok. Fia halála után teljesen céltalannak látja életét. A végzet is utóleri, mert szerelmének férje egy éjszaka megöli.

Rebreanu Jon-ban nemcsak az erdélyi román parasztot mutatja be a maga legjellegzetesebb tulajdonságaival, hanem a román középosztályt is, amely annak ellenére, hogy éppen olyan mértékben élvezte a magyar állam támogatását, mint a magyarság, állandóan elégedetlenkedett, szörnyű elnyomásról panaszkodott és minden alkalmat felhasználta arra, hogy az állam ellen izgasson, elégedetlenséget szítson a lelkekben, hogy ezáltal a Regálból irányított romu irredentizmus megfelelő visszhangra találjon és előkészítse az erdélyi románságot Nagyrománia megvalósulására.

Ennek bizonyítására szólaltassunk meg néhány román tisztviselőt a Jon c. regényből.

Egy Spataru nevű tanár például a következő őszinte kinyilatkoztatást teszi: *Szabadok és függetlenek akarunk lenni, uraim! A mi szétzört társainkkal akarunk egyesülni! (Jon, (180. l.)* Egy mulatság alkalmával pedig bátran elszavalja Munesanu hírhedt magyarellenes forradalmi költeményét, a Desteapate Romane (Ébredj román.) s amikor társai ennek következményeire merik figyelmeztetni, áruolónak nevezi őket.

De nemcsak Spataru tanár izgatja a kedélyeket, hanem egy fiatal költő is Herdelea Titusz, aki mint segédjegyző egy szin-

magyar faluba kerülve, szörnyű dűhre gerjed, amikor meghallja, hogy a tanító a román gyerekek figyelmét a magyar nyelv fontosságára hívja fel. Mintha a tanító ezzel is nem az idegen fajúak boldogulását akarta volna elősegíteni az állam nyelvének elsajátításával. De a tanító mindezen jó szándéka ellenére a fiatal költő szörnyű felindulást érez, hogy hozzá siessen és szívébe fojtja a fenyegető szavakat. (Jon, 244.) Majd a következő jóslásokba bocsátkozik: *És mégis miénk jövő! A várat egy mezeten sereg vesz körül! Hiába nyomnak el a fenyegető iskolóval, hiába sikt a kakas a templom tetején. A mi védekezésünk egy pillanatig sem szünetel! A mi tömegünk állandóan nyomul előre. Az ő mesterséges épületeik dűledeznek, porladoznak, mihelyt a mi bilincsbe vert életünk szele érinti azokat. Az urak a szolgák előtt reszketnek Szolgák! Mi vagyunk a szolgák! Az övék a múlt, a miénk a jövő!* (Jon, 245. lap.) Majd a magyarok törekvéseit kritizálja kegyetlenül, amellyel egy elvitathatatlanul sokat

szenvedett és sokat szenvedett és sok vitézséggel bíró népet teljesen el akarnak nemzetlenni, e szándék ellen a románok kénytelenek életre halálra menő harcot folytatni. (Jon, 246. l.) Maga a fiatal költő is annyira beleéli magát ebbe, hogy arról álmodozik esténként, hogy: *Fáklyát tartva a kezében egy nagy paraszti tömeget vezet a felszabadulás harcában.* (Jon, 267. l.)

Ilyen álmok után nem csodálkozunk, azon, ha költőnk minden kapcsolatot meg akar szakítani a magyarokkal. És mivel az irodában magyarul kellett neki írnia hivatalos írásokat, megúttálja a szolgaságot, amelyet addig végzett. (Jon, 267.)

Csak egy kis izelítőt választottunk ki Rebreau Jon e regényének magyar vonatkozásaiából, csak a legjellemzőbb dolgoknál állottunk meg. Szomorú, hogy tiszta irodalom helyett a kikeresett gyűlöletet sugározza. Ezek után érthető Rebreau erdélyi tárgyú regényeinek nagy tömegsíkere.

Domokos Sámuel

N É G Y V I L Á G T Á J K R Ó N I K Á J A

(A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet közlése)

ÉSZAK. A szlovákiai Magyar Párt életében az utóbbi idők legjelentősebb eseménye volt a Magyar Párt szeptember 2-án megtartott központi pártvezetőségi közgyűlése. Az igen látogatott ülést Esterházy János pártelnök vezette. Beszédében ismertette a mai helyzet általános nehézségeit, majd a magyarság helyzetére vonatkozólag kijelentette, sohasem félt attól, hogy nyíltan sikra szálljon a magyar érdekekért. Ma sem riad vissza, de hozzáteszi, hogy az az időpont, amelyben élünk, sokkal komolyabb, semhogy a magyarság bajának szellőztetésével hozzájáruljanak ahhoz, hogy a tomboló lángok körülöttek is elharapózzanak. „Ma más időket élünk, semhogy sablonosan lehessen a kisebbségi politikát vezetni.”

Az elnöki beszámoló után Esterházy a szlovákiai magyarság életében nagy változásokról adott számot. Aixinger László dr., aki közel negyedszázada, a kisebbségi sors kezdetétől fogva szolgálta a magyarság ügyét, felmentést kapott az örlő napi munka alól. Október elsejétől kezdve Aixinger László fontos szerepet kap a Magyar Párt sajtójában. Ő lesz a szerkesztője a Magyar Néplapnak. Azonkívül pedig Esterházy Jánosnak Pozsonyból való távolléte esetén Aixinger László lesz helyettese. A párt közigazgatásának élére Stelczer Lajos a párt közművelődési osztályának előadója került, mint központi pártigazgató. Stelczer Lajos pártigazgató beszédében egyetlen ígéretet tett, azt, hogy dolgozni fog. Stelczer Lajos 1890-ben született Pozsonyban és Pozsonyban tett érettségije után a budapesti Eötvös kollégium tagjaként szerepelt meg a filozófiai doktorátust. 1921-ben 6 évi orosz fogság után tért vissza Pozsonyba és azóta állandóan foglalkozott kisebbségi kérdésekkel. A Magyar Nemzeti Párt választmányi tagja lett. A harmincas évek közepén megalakult pozsonyi fiókja jegyzőjeként ő indította meg a külterlen lakó magyar gyermekek iskoláztatásának megkönnyítésére az utaztatási akciót.

A napirend következő pontjait a párt főtisztviselőinek jelentései tették. Besenyei György ügyvezető igazgató főleg a magyarság sérelmeire mutatott rá az utóbbi négy hónapban. Stelczer Lajos, mint közművelődési előadó, az időszerű iskolai és kulturális kérdéseket ismertette. Turcsányi Jenő a gazdasági ügyosztály vezetője az osztály egy évvel ezelőtti megkezdett munkájáról számolt be. Ezután a kerületi elnökök tettek helyzetjelentést.

A szlovákiai Magyar Párt a magyarságnak minden irányú érdekeit képviseli. Éppen abban különbözik a cseh-szlovákiai időkben működő pártoktól, hogy a napi politikától függetlenül inkább érdekvédelmi tevékenységet fejt ki. A

magyar munkások és tisztviselők, érdekvédelmi tömörülése a Magyar Párt Munkavállalóinak Érdekvédelmi Osztálya címen működik és külön irodát tart fenn, ahol a magyar munkások és tisztviselők gazdasági és szociális érdekeiért komoly munkát fejtenek ki.

Az Érdekvédelmi Osztály munkásgyeit Schürger Mátyás szakszervezeti titkár vezeti már 12 éve. 1938. őszén történt változás előtt a keresetny gyári és építőmunkások szövetségének zwitteri helyi csoportjaként működtek és az akkori kb. 80 különböző szakszervezet ellenére eredményes munkát fejtettek ki. Az 1938-ban bekövetkezett változás után a működést új alapokra kellett helyezni. Ezt a magyar szakszervezet keretében akarták megvalósítani, de idők folyamán a szakszervezeti megoldás is túlhaladott állapottá lett, mert a 70/2. sz. törvényvel és 13 L/42. számú törvényvel megalakították a szlovák munkaközösséget, illetve német munkafrontot, amely végeredményben a munkásmozgalomnak a nemzetiségpolitikai pártjába való beillesztését jelenti. Így illeszkedett be a szlovákiai magyar munkások érdekvédelmi osztálya a Magyar Párt keretébe, ahol külön osztályként működik. A legerősebb csoport Pozsonyban dolgozik és ez alkotta alapját a vidéki szervezkedésnek is. Pozsonyban kb. 1500 magyar munkást tartanak nyilván. S tekintélyes csoportok vannak Nagyszombatban, Mateócon, Késmárkon, Gölnichányán, Szomolnokon, Szomolnokhután, Ötösbányán, Dobsinán, Vashegyen, Rákosbányán, Likéren és Trencsénben. Az érdekvédelmi osztály tagjainak általában mindennemű kérdésével foglalkozik. Munkanélküliség esetén munkanélküli segélyt fizetnek, a tagokat munkaalkalomhoz juttatják, stb. Az osztálynak jelenleg nincs munkanélküli tagja.

Az Érdekvédelmi Osztály másik részét, a magyar tisztviselők osztályát Oszeszta László titkár vezeti. Ez a szervezet egész új, amennyiben ez a tömörülés 1939-ben indult meg s a szervezetnek országos viszonylatban 1300 tagja van. A mágnisztisztviselők osztályába tartoznak az összes magyar nemzetiségű szellemi munkások. Az osztálynak négy csoportja van: ipari, kereskedelmi, bank és biztosítási. Az osztály szervesen illeszkedik be a magyar gazdasági és kulturális élet minden vonatkozásába. A szakosztály célja tagjainak gazdasági és szociális érdekeit előmozdítani. Közbenjár a hatóságoknál és munkaadóknál, valamint a többi nemzetiség hasonló szerveinél az egységes elintézés érdekében. Mint a szlovákiai magyarság erre hivatott szerve egyenjogú félként közreműködik a bér és munkaviszonyok megállapításánál és a biztosítást érintő tárgyalásokon az erre hivatott szervek-

nek indítványokat terjeszt elő. A szakosztály minden évben hat hónapos továbbképző tanfolyamot rendez. A tanfolyam szaktanárok vezetése alatt nyelvi és kereskedelmi oktatást nyújt. Eddig 320 tag látogatta. A tanfolyam a minisztérium engedélyével működik és akik azt elvégezték, látogatási bizonyítványt kapnak. A szakosztály tagjainak kedvezményes nyaralási és üdülési lehetőségeit is elősegíti. Szorosabb kapcsolatot tart fenn a szórványmagyarsággal is. Barátságos kapcsolatot igyekeztek teremteni a szlovák és német hasonló szervezetekkel is.

KELET

Kulturális téren a romániai magyarság életében kiemelkedik a július hó folyamán Brassóban Románia valamennyi számottevő magyar festője és szobrásza részvételével rendezett képzőművészeti kiállítás. Az aradi és temesvári kiállítás után ez volt a délerdélyi magyarság harmadik képzőművészeti kiállítása. A kiállítás megrendezésének főördeme *Palágyi Jenő* dr.-t illeti, aki a kiállítás megszervezésével lehetőséget nyújtott a magyar művészeknek arra, hogy találkozhassanak a közönséggel. *Palágyi Jenő* felkérésére *Szabó Béni* a brassói magyar népközösség elnöke tett igen sokat, hogy ez a kiállítás létrejöhetett. A kiállítást Araddal közösen rendezték meg és így ennek egyetemes jellegét is adták. A Délerdély különböző vidékein élő képzőművészek közül tízen vettek részt a kiállításon. A kiállítással kapcsolatban elhatározták azt is, hogy a kiállítás anyagából egy művészalbumot jelentetnek meg.

Havi Szemle címen új folyóirat is indult Délerdélyben. A lap keresztény szellemű szépirodalmi és közművelődési képesfolyóirat. Felelős szerkesztője *Molnár Árpád* minorita lelkész, a szerkesztőbizottság tagjai *Olosz Lajos* dr., *Fodor József* dr. és *Vita Zsigmond*. A lap kétezer példányban jelenik meg és a szerkesztő előzetes beszámolója szerint mintegy 30 délerdélyi magyar költőt, prózaírókat, műkritikust és képzőművészt tekinthet munkatársának.

A nyár folyamán az egyes egyházközségek tartották meg évi közgyűléseiket. Az itt tartott beszámolókat megmutatják együtt az egyházak s a magyarság aktuális problémáit is. A brassói római katolikus egyházközség Vasvári *Aladár* főesperes plébános elnökletével tartott közgyűlésén visszaillesztést adtak az egyházközség múlt évi munkájára. Ebből megállapíthatjuk, hogy az elmúlt tanévben az egyházközség vezetése alatt öt tanintézet állott, amelyben mintegy 450 gyermek tanult. Az előző évhez viszonyítva a tanulók létszámában 33 százalékos az emelkedés. A tanonciskolával kapcsolatban felvetették azt a gondolatot, hogy az iskola tartson növendékeivel a nyári szünet alatt is kapcsolatot és kísérelje figyelemmel az iparos és kereskedelmi ifjúság lelki gondozását. Egyébként a megállapítás szerint Brassóban majdnem minden katolikus gyermek katolikus felekezeti iskolába jár. Temesvárott az öt római katolikus egyházközség közül az erzsébetvárosi tartott évi közgyűlést. Az egyházközség vegyesnyelvű: magyar és német. Az évi jelentés szerint az egyházközség az elmúlt évben zökkenésmentesen működött, főleg szociális téren. Támogatták a városrész szegényeit, a Katolikus Női Missziót és ennek erzsébetvárosi gyermekotthonját. Az aradi római katolikus egyházközség a minorita kultúrház kápolnájában tartotta közgyűlését, amelyen csak az egyháztanács tagjai vettek részt. A beszámoló szerint megállapítható, hogy Aradon alig van intézmény, amely olyan eredményesen és annyit munkálkodott volna az előhaladásért mint ez az egyházközség. Az egyházközség mindig nagy súlyt helyezett az ifjúság nevelésére. Felépítette a katolikus főgimnázium épületét, kibővítette az óvodát és tanoncotthont létesített. Az épületeknek más célra való felhasználása miatt ma iskolai téren nagy nehézségek vannak. A tanítóhiány kiküszöbölésére az egyházközség három éve kilenc aradi diákot tanított saját költségén a nagyenyedi tanítóképző intézetben. A tanerők utánpótlásának problémája egyébként az egész délerdélyi magyarságot súlyosan érinti. A kérdés 1940. őszéig nyúlik vissza, amikor a tanári kar létszáma Délerdélyben megapadt. A tanerők tanulmányi segé-

lyezésével a magyarság vezetői igyekeztek a tanerő utánpótlás ügyét felkarolni. A mozgalom vezetője *Székely Lajos*, már 1940 őszén érintkezésbe lépett a délerdélyi középiskolák vezetőivel e kérdésben. Az aradi katolikus főgimnázium, az egyetlen fiú középiskola, számos növendéket indított a nagyenyedi református tanítóképzőbe. Ezek közül kilencet az egyházközség tanított. Az idén a tehetséges falusi diákok közül is többet küldöttek tanítói pályára. A diákok mindegyike nyilatkozatot írt alá, hogy a végzés után az egyházközség rendelkezésére állanak. A feleslegeket azután az aradmegyei katolikus iskolákban, illetve más városokban helyezik el. Az első tanító a jövő évben végez. Nehezebb a tanárutánpótlás kérdése. Három évvel ezelőtt ötven távoztak el a gimnáziumból, viszont csak egy érettségizett diák iratkozott be az egyetemre bölcseletre.

A református egyház életében megemlítendő Nagyenyeden az Anyák-napja alkalmával rendezett műsoros vallásos ünnepség az egyház, a kollégium és a Nőszövetség rendezésében. A szócénymegyei Szapárfalván július 18-án ültették be ennek a csaknem színtiszta református községnek lelkes hívatálatába *Maixensberger Istvánt*, a nagyenyedi református teológia ezévből pappá avatott hallgatóját. A beiktatási istentiszteleten többen jelentek meg az egyházak és a Magyar Népközösség kiküldötteiként.

Az aradbánsági evangélikus egyházmege július elején tartotta meg évi közgyűlését Temesvárott. A közgyűlésen résztvettek *Argay György* szuperintendens, *Purgly László* egyházkerületi felügyelő, *Palágyi Jenő* aradi egyházi felügyelő vezetésével az illetékes evangélikus egyházközségek összes kiküldöttei. A szokásos közgyűlési tárgysorozat után megtartott esperesi jelentés vezérgondolatát az evangélikus ifjúsági nevelőmunka és az ifjúság vallásérkölesi nevelésének égető, sorsdöntő kérdései adták. A magyar evangélikus egyházkerület augusztus 24-től 28-ig terjedő időben Brassóban hitépítő és egyháznevelő konferenciát tartott. Az összejövetel célja az volt, hogy a lelkészek és az egyház laikus vezetői elmélyüljenek a hit és egyház nagy kérdéseiben.

Gazdasági téren említésre méltó a brassói Romca Hitel-szövetkezet évi közgyűlése. Az ÁGISz szövetkezet mellett ez a második brassói magyar érdekű hitelszövetkezet. Az 1942. üzleti évben igen szép eredménnyel működött és természetesen fogva a magyar kisemberek számára nyújtott jelentős segítséget. Az 1942-es év végén 1034 tagja volt, akik 4340 üzletrészesnek voltak tulajdonosai. Lugoson június 6-án tartotta alakuló közgyűlését a Katolikus Otthon helyiségében a Fraternitas hitelszövetkezet. Az alapszabályok ismertetése után, amelyet a közgyűlés elfogadott, kimondták a hitelszövetkezet megalakulását és egyben a Hangya szövetkezeti szövetséghez való csatlakozást. Az alapító okiratot 114 személy írta alá, akik együttvéve 1051 üzletrészt jegyeztek 1.051.000 lej értékben. A közgyűlés az igazgatóság elnökéül *Arató Andor*-t, alelnökké *Mohiló Aladárt* választotta meg. Nagyszentmiklóson a Magyar Népközösség nagyszentmiklósi járási elnöke fáradozásának eredményeképpen a múlt év végén alakult meg a Hangya Szövetkezet, amely Nagyszentmiklós város és a körletben fekvő nyolc község területére kapott működési engedélyt. Nyolc hónapi munkára és szervezésre volt szükség, mire a Hangya üzlet megnyílhatott. A város legforgalmasabb helyén megnyílt üzlet meglehetősen szép raktárakkal rendelkezik. Az ünnepélyes megnyitáson jelen voltak a magyarság vezetői, mind az egyházi, mind a világi vezetőség. A három egyház papja rövid avatóbeszédet tartott, amely után a község nyomban meg is kezdte a vásárlást.

DÉL

Bánság

A bánsági magyarság összefogó szervezete: a Bánsági Magyar Közművelődési Községnek keretében kezdte meg működését a BMKSz ifjúsági alosztálya Nagybecskerekben, nélkülözve a rendes egyesületi helyiségeket, megfelelő anyagi eszközöket, az ifjúság értelmiségi rétegét. Még nincs szó ifjúsági szervezetről, amely mint külön tényező a közéletben

szerepelhetne, hátra van még az ifjúság zömének a bekapcsolása, de az első lépések már megtörténtek. Az alosztály Nagybecskerekén egy szállodában helyezkedett el, ahol széren olvasóteremmel és mellette egy egészen kicsi irodával rendelkezik. Az olvasóteremben megtalálhatók a Bánságban kapható összes magyar újságok és képeslapok. Rádió is áll a tagok rendelkezésére. Az ifjúságot, amely főleg az iparosság köréből kerül ki, különösen két dolog foglalkoztatja: pályázatok és a faluifjúság. A leányokat pedig a kézimunkaverseny. A faluközlöny „Bánsági Ifjúság” címen hetenként jelenik meg egy példányban az olvasóteremben. Az újság pályázatokat is ír ki. A leánycapat, amely 120 rendes tagot tartalmaz, egyrészt kézimunkaversenyeket rendez, másrészt állandó testgyakorlatokat tartanak és nemzetvédelmi alapismeretéről szóló előadásokon kívül a leányok háztartásból és főzésből nyernek oktatást.

A bánsági magyarságnak egyik legjelentősebb intézménye a Nagybecskerekén székelő magyar iskolák felügyelősége, amely minden iskolai ügyben eljár és igen fontos munkásságot fejt ki. Ennek az iskolafelügyelőségnek irányítója Juhász Ferenc, az ismert becskereki újságíró, aki már 1941 május 7-ikén körrendeletben hívta fel a tanítói kart, vegyék számba a magyar tanulókat és hogy az oktatás magyar nyelven és magyar szellemben induljon meg. Az első népcsoport volt a magyarság a Bánátságban, amely ilyen gyorsan és alaposan megszervezte az iskolakérdést. A rendelkezés értelmében 34 elemi iskolában és három középiskolában megkezdődtek az átképző tanfolyamok.

A szervezési munkálatok során derült csak ki, hogy a bánsági oktatás terén milyen maradi állapotok uralkodtak. Volt ugyan a magyarságnak 34 elemi iskolája, de a legtöbb iskolában nem volt magyar tanító, sőt olyanok is voltak, akik a magyar nyelvet nem is beszélték. A nagy tanítói hiány miatt természetesen nem kezdődhetett meg mindegyik iskolában a magyar nyelvű oktatás, de aránylag rövid idő alatt ezen a téren olyan javulás mutatkozott, hogy ma már 86 elemi iskola működik 13.220 tanulóval.

Jelenleg 89 diplomált tanító oktat és segítségére van 141 segédtanító. Az iskolafelügyelőség Nagybecskerekén tanfolyamokat rendezett a segédtanítók kiképzésére és így sikerült nagyjában pótolni a hiányokat.

Az elemi iskolákkal párhuzamosan máris 28 ovoda működik 1516 gyermekkel. Az ovónőhiányon úgy segítettek, hogy tanfolyamokat rendeztek. Ma már 3 tanfelügyelő ellenőrzi az iskolák működését, amelyekben a tanítás szelleme megbízhatóan magyar.

Nagy fejlődésen mentek keresztül a bánsági középiskolák is. Nagybecskerekén nyolc osztályú gimnázium, 4 osztályú kereskedelmi középiskola és polgári iskola van. A középiskolákba 794 tanuló iratkozott be. Nyolc okleveles és 18 óradíjas tanár ad elő. Nagykikindán 318 tanuló jár a hét osztályú gimnáziumba, ahol 4 okleveles tanár és 11 segédtanító működik. Pancsován az ötosztályú gimnáziumban 197 tanuló van, itt hat diplomás tanító és nyolc segédtanító működik. A törökbecsei négyosztályú alginimnáziumnak 201 tanulója van, két diplomált és öt segédtanítással. Versecen négyosztályú magángimnáziumot állítottak fel, amelynek 109 tanulója van, egy diplomált és 13 óradíjas segédtanítással. Torontálvásárhelyen szintén magángimnázium működik 105 tanulóval és hét segédtanítóval.

Rendkívül nagy nehézségeket okoz még a tankönyvhiány, de rövidesen sikerül ezt a problémát is kielégítő módon megoldani. A bánsági magyarság áldozatkészsége a BMKSz irányításával előteremtí a szükséges összeget az iskolák fenntartására.

A bánsági magyarság napilapja a Torontál július 22-étől kezdve minden héten egy alkalommal Magyarországra is bejön. A lap főleg a Bánságból elszakadtak részére kíván hírekkel szolgálni. Az általános hírek mellett lehetővé tették, hogy családi üzenetek is közvetíthetők legyenek. Magyarországi oldalról az Ujvidéken megjelenő Uj Nép megy be a Bánságba és közli egyben a Magyarországon levő bánságiak üzeneteit.

HORVÁTORSZÁG

A mai nehéz időkben a horvátországi magyarságnak összefogó szerve, a Magyar Közművelődési Közösség mindenben igyekszik a magyarság segítségére lenni. A közösség három év óta működik és három évvel ezelőtt megalakulásakor alapszabályaiban kifejtették célkitűzéseiket. Bár célkitűzéseik ma sem változtak, időnként szükséges ezekkel a célokkal foglalkozni, hogy a Közösség tagjai előtt tisztán álljon az az út, amelyen haladnak. A Közösség célja nem más, mint emberibb embert nevelni és ennek az új embernek megfelelő közösséget teremteni. Ebben a munkában egyedüli eszközük és fegyverük a nemzeti alapra helyezett általános művelődés. Ez alapon négy főirányban kívánják kifejteni munkájukat: Krisztusibb embert, műveltebb falut, életerős népet, önérzetes magyart. Ez a céljuk és ennek a célnak elérésében tántoríthatatlanul megmaradnak elveik mellett: a politikamentes közösség mellett, amelyben szorgalmas munkával dolgozhatnak Európáért és önmagukért. Céljuk továbbá a nép erőssé tétele gazdasági téren. A horvátországi magyarság anyagilag a legkevésbé sem áll jól s a helyzet javítására nagy szükség van a tervszerű okos nevelésre. Ez csak a rendszeres munkával és okszerű gazdálkodással, szervezkedéssel lehetséges.

A nehéz idők a Közösség életében különösen a kulturális munkának vannak kárára és ez szükségessé teszi, hogy a Közösség más téren fejtsse ki munkáját. Ez a más irányú munka különösen a magyarság helyzetén való segítségben nyilvánul meg és a központi vezetőségnek, valamint az egyes helyi csoportoknak is legfőbb feladatuk az, hogy ezt a kérdést sikeresen oldhassák meg. A magyarság közül sokszor száz és ezerszámra kénytelenek otthagyni egyesek otthonaikat. A vezetőség mindenekelőtt ezek segélyezését tartja legnagyobb feladatának. A Központnak azonban az egyes helyi szervek is állandóan segítségére vannak és így több-kevesebb eredménnyel mindig sikerült a nehéz helyzetben lévőknön segíteni. Az átköltözötteken kívül segélyezi a Közösség a magyar katonakötelesek hozzátartozóit is, továbbá gondoskodik a szórványokban lévőkről is, illetve igyekszik azokkal felvenni az érintkezést.

A Közösség egyébként mindenben igyekszik a magyarság érdekeit képviselni. Így a Közösség részéről felhívással fordultak azokhoz a szülőkhöz, akiknek négy elemi végzet és 12 évet be nem töltött fiaik vannak, hogy amennyiben tovább iskoláztatni óhajtják őket, jelentkezéseiket küldjék be a központ címére. Kulturális téren fontosak az úgynevezett iskolai tanfolyamok. Ilyent rendeztek Vladislavcín 44 hallgatóval. Dálján Müller Genovéva tanított 60 gyermeket minden csütörtökön egész nap. Opatovácon Alagics Mária tanítónő tanította a magyar gyermekeket a magyar írásra és olvasásra.

A pétervárad helyi csoportnál tavasszal indult meg a munka, azóta már helyiségek is vannak. A helyi csoport Mátyás király emlékünnepe 2300, egy más alkalommal külön gyűjtésből 2500 kunát gyűjtött össze. Több alkalommal rendeztek műsoros estet, amelyeken a színművek, szavaltatok és énekek mellett ismeretterjesztő előadásokkal is bővítették a műsort. A kesincai helyi csoport, az andrijasevi helyi csoport is évi közgyűlést tartott. Az előbbi helyi csoport új tisztikart választott. A másik helyi csoport pedig, mint beszámolójából ez kiténik, az elmúlt évet szép eredménnyel végezte. Annak ellenére, hogy a pénzürforgalom kevés volt, mozgalmas életet folytatott. Itt is új vezetőséget választottak. A ordincei helyi csoport egy összejövetele alkalmával gyűjtést rendezett az elesett és sebesült magyarok hozzátartozói részére 1092 kunát gyűjtöttek össze az ifjúság által készített virágcsokrok eladásából. Eszéken augusztus 15-én tartotta meg az ottani helyi csoport Szent Istvánról való megemlékezését. Az ünnepély magyar misével kezdődött reggel 9 órakor a várbeli Szent Mihály templomban. A kóruson magyar misét énekelt a helyi csoport énekkara és elhangzottak alkalmi ünnepi dalok is. Este 8 órai kezdettel ünnepélyes díszelőadás volt a helyi csoport dísztermében,

amelyet Szinicz László ünnepi beszéde nyitott meg. Alkalmi szavalkók, énekszámok, énekkarbetétek alkották az ünnepély műsorát, amelyet a himnusz zárt be.

Az eszéki helyi csoport augusztus 22-én délután 5 óra-kor Rétfalu községben az új kenyér tisztelésére nagyszabású aratóünnepélyt rendezett. Itt felelevenítették a régi magyar szokásokat, énekeket, táncokat.

NYUGAT

Itthon általában keveset hallunk a Német Birodalomban élő magyarságról. Pedig a magyarság soraiból, főleg a munkásság köréből mindig meglehetősen nagy számmal éltek a Német Birodalomban, olyanok, akiket hivatásuk, vagy egyéb körülmények szolgáltattak ki külföldre. Meglehetősen nagyra nőtt a magyarok száma a mai időkben. A Német Birodalomban élő magyarság körében egyik központként Berlin jelentkezik, ahol már sok évtizedes multra visszatekintő magyar egyesületek is vannak. Ezek között a legelső a Magyar Tanulmányi Társasága, Berlin, 1842-ben alakult. Ez az egyesület természeténél fogva a Berlinben tanuló magyarságot fogta össze és fogja össze napjainkban is. Az egyébként itt tartózkodó magyarok részére Berlinben négy egyesület működik. Ezek közül 1846-os alapítású a Berliini Magyar Egyesület, azonkívül van még a Nemzeti Magyarok Kultúr szövetsége, Petőfi Magyar Egylet, Berliini Magyar Iskolaegyesület.

A Német Birodalom fővárosában, Berlinben élő magyarság az idei évben arra törekedett, hogy ezeket az egyesületeket központi vezetés alá fogja össze. Ennek első jele volt *Magyar Nemzeti Híradó* (Ungarische Nationalpost) címmel egy kis lap készítése és a Német Birodalomban élő magyarság részére való eljuttatása. Ez a lap ugyan az idei évben harmadik évfolyamába lépett, azonban a harmadik évfolyam első száma volt a Magyar Nemzeti Híradónak első nyomtatott száma. Ez a Híradó igyekezett azután a magyarság összefogására. Ennek első jele volt az, amikor 1943 április 19-én a Német Birodalom fővárosában működő magyar egyesületek elhatározták, hogy a Magyar Nemzeti Híradót a német birodalmi magyarság szolgálatába állítják. Ezért Berlinben ugyanakkor egy közös sajtóbizottságot alapítottak. A következő lépés ez év május 29-én következett be, amikor is ugyanezek az egyesületek elhatározták, hogy az április hónapban megalakult közös sajtóbizottságot egyben nemzeti s kulturális együttműködésük központjának tekintik. Ugyanakkor felhívták a Birodalom vidéki városaiiban működő magyar egyesületeket, hogy csatlakozzanak az egyesülési mozgalomhoz. A továbbiakban a berlini magyar egyesületek központja június 25-én tartotta első értekezését, amelynek tárgysorozatán többek közt a központ hatáskörének és munkarendjének a meghatározása szerepelt. Több hozzászólás után az értekezlet a következő határozati javaslatokat fogadta el: a hatáskört illetőleg 1. az egyesületek kulturális programjának az összeegyeztetése és hosszabb időre szóló tervszerű kulturális program előkészítése; 2. nemzeti ünnepek közös előkészítése; 3. a berlini Magyar Otthon ügyének szorgalmazása; 4. a Birodalomban élő magyarság címtárának vezetése; 5. a Magyar Nemzeti Híradó megjelenésének biztosítása; 6. a Németbirodalmi Magyar Egyesületek Szövetségének előkészítése. A munkarendet illetőleg 1. a címtár felállítása; 2. havi megbeszélések elintézése; 3. az egyesületek ügyeinek lehetőség szerinti elintézése. Az értekezlet a további kérdések megválasztását, így a központ elnökének a megválasztását későbbi időpontra tette. Egyébként a közös megbeszélés alapján hozott határozatokat a berlini magyar egyesületek magukra nézve kötelezőknek ismerték el.

Ugyancsak célul tűzte ki az egyesülés a berlini *Magyar*

Otthon megalapítását. Céljuk ezzel a berlini Magyar Kolónia részére családi tűzhely teremtése. Szándékuk van egy nagyobb terem mellett társalgót, könyvtárt, játszobát, egy-két vendégszobát, az egyesületek részére egy-két irodahelyiséget és saját konyhát létesíteni. Itt akarják megvalósítani a Kolónia emléktárát is. Ez az Otthon szolgálna minden magyar egyesület, társadalmi intézmény, magyar iskola, leventecsoporthoz végleges otthonul. Ennek megvalósítása céljából gyűjtést indítottak meg, hogy az első kedvező alkalommal a mai idők között csak egy helyiséget bérelhessenek ki. Első alkalommal a „Berliini Magyar Egyesület, 1846” egyedül 4000 márkát, számos berendezési tárgyat gyűjtött. A további gyűjtés a társadalom körében folyik és eddig is szép eredménnyel járt.

Az egyesületek egyébként természetesen tovább éltek önálló saját életüket. Így a Berliini Magyar Egyesület február 28-án a Collegium Hungaricum dísztermében tartotta meg évi rendes közgyűlését. A közgyűlésen az általában szokásos közgyűlési tárgysorozat folyt le. Itt nyújtották át a katonák karácsonyára és a honvédek hozzátartozói részére összegyűjtött összeget, a berlini magyar leventecsapat javára 100 márkát adományoztak. Megválasztották az egyesület tisztikarát, elnök ismét *Lőrinczy Géza* lett. Az elnök beszédében a Magyar Otthon gondolatának megvalósítását tűzte ki a jövő feladatául. Az egyesület különben minden hónap első és harmadik szombatján tart összejövetelt egy berlini étterem külön helyiségében.

A Nemzeti Magyarok Kultúr szövetsége ez év januárjában tartotta meg rendes közgyűlését, az alelnök időközi lemondása miatt azonban március hetedikén rendkívüli közgyűlést kellett tartani. Az egyesület vezetősége a mai súlyos idők követelményének megfelelően állította össze a programot. A Kultúr szövetség különben minden vasárnap délután tartja összejöveteleit.

A Berliini Magyar Iskolaegyesület, mint neve is mutatja, a berlini magyarság gyermekeinek iskolai oktatásáról gondoskodik. Felhívja a szülőket arra, hogy gyermekeiket a magyar iskolába okvetlen frassák be, hogy a gyermekek el ne felejtse, illetőleg megtanulhassanak magyarul. Ez a szervezett gondoskodik arról is, hogy a magyar gyermekek a nyári szünidőben a haza megismerésének s a magyar nyelv gyakorlásának céljából 5-6 hetes nyaralásra Magyarországra jöhessenek. A Berliini Magyar Iskolaegyesület, illetőleg iskolavezetése *Szenürmay István* iskolaigazgató-tanító feladata. Az idei nyaraláson kb. 60 gyermek vett részt, a nyaralás időtartama 8 hét volt, július 5-től augusztus 25-ig. Egyébként az Iskolaegyesület anyagi létét mindenkor a berlini magyarság áldozatkészsége biztosította. Adományok célja elsősorban a szegény gyermekek nyaralásának biztosítása, szociális helyzetük javítása. A gyermekek oktatásán kívül az iskolaegyesület felnőttek részére is tart magyar tanfolyamot a magyar nyelvben való erősítés céljából.

Mindezek a felsorolt egyesületek évente többször rendeznek összejöveteleket, előadásokat, adnak elő kisebb színműveket, külön-külön, vagy az egyesületek összefogva, hogy a berlini magyarságot ilyen alkalmakkal is összeshozzák. Az ilyen alkalmakon kívül természetesen minden magyar nemzeti ünnep alkalmával is ünnepélyeket rendeznek az egyes ünnepségek céljainak megfelelően.

Más jellegű a Magyar Tanulmányi Társasága munkája. Míg az előbbi magyar egyesületek célja a magyarság összetartása, magyar értékeknek magyarok felé való ismeretése, addig ez az egyesület e célján kívül elsősorban is a németiséggel igyekszik megismertetni a magyarság kultúrértékeit. Az év folyamán rendezett több előadás, hangverseny, teadélután szolgálta ezt a célt.

Dr. Bédi Imre

Délvidéki rutének

Körülbelül 12.000 rutén él a Délvidéken. Teljesen rutén telepítés Bácskeresztúr község mintegy 6000 lakossal. Kucora 4400 lakosából 2200 rutén. Nagyobb számban rajzóttak el Sajkásgyörgyére és Boldogasszonyfalvára és több család él Overhászon, Kulán és Ujvidéken.

Letelepülésükről a délvidéki rutének keveset tudnak. Csak azt emlegetik, hogy Magyarország felső vidékéről (ruténül Hornyica) származnak, de megtelepedésük idejét és egyéb körülményeit nem őrizte meg a szájhagyomány sem. Bácsmegeye történetének adatai szerint 1744-ben Zemplén-megyéből kelt útra a Délvidék felé az első rutén raj és ez Bácskeresztúron telepedett meg. Ezután 22 év múlva Abauj és Borsód vidékéről kb. 80 család telepedett meg Kucorán. A rutének mind görögkatolikusok s talán ez volt az oka annak, hogy a Délvidékre költöző rutén családokhoz Makó környékéről is több görögkatolikus család csatlakozott. Feltehető, hogy a délvidéki rutének nagy része különösen Bácskeresztúron magyar nevű. Árvai, Böszörményi, Dorogházi, Emödi, Gubás, Kucsás, Makai, Nyáradí, Pep, Radványi, Ravai, Sós Szabados Szalontai, Szekeres, Szilágyi, Szűcs, Uffalusi, Vinai — ilyen neveket viselnek a magyarul nem is tudó délvidéki rutének. Egyesek szerint megtelepedésük idején egy kincstári ispán jegyeztette be őket magyar néven, mások úgy vélik, hogy magyar földesurak nevét kaphatták meg. Egyik magyarázat sem fogadható el azért sem, mert ezek a magyar hangzású családi nevek megtalálhatók ott is, ahonnan elindultak, a rutének új lakóhelyükre és ahol néhány évtizeddel ezelőtt szóhagyomány alapján egyes családok még emlegettek, hogy rokonságuk hajden az Alföld déli részén telepedett meg.

A délvidéki rutén faluja multjából úgyszólván semmit sem tud. Keresztúr neve már az 1556-ból való Lázius-féle térképen is szerepel, a törökeredetű Kucora nevét 1570—1590 között emlegetik. Ennek a községnek nevééről hallottam egy népies magyarázatot. Eszerint a község helyén nagyon régen volt egy tanya s a gazda szemre való lányához távolról gyakran ellátogatott egy kevésszavú, együgyű rác legény. Házatérőben évődtek vele és sokszor firtatták ismerősei, hogy hol jár, de csak annyit mondott hogy „kod cura” — leánynál — volt. Valójában mindenki tudta, hogy a reménytelen epekedés hova vonzotta s a kod cura kifejezés kurtá s később általánosan emlegetett magyarázatból származott a Kucora név. Ez a népi magyarázat az érthetetlen névhez fűz egy rokonhangzású kifejezést egy mese megtoldásával. Valójában a község neve török eredetű, mint Ada, Odzák és több más ebből az időből származó délvidéki községnek a neve.

A délvidéki rutén nyelv zengetes és lágy hangzása szinte az olaszra emlékeztet. A kucorai rutén lakosságának magyar hatás nyomairól tanúskodó nyelve s a keresztúritől kiejtésben egy kissé eltérő beszéde különösen szép. A nyelv eredeti szavakban szegény. Az értelmiség szerint a délvidéki rutének szókészletének csak egyharmada szláv, egyharmada magyar és egyharmada szerb és német. Az egyszerű nyelv valósággal ragad s ez az oka, hogy pl. Kucorán a magyarok és a németek is többé-kevésbé beszélék ezt a nyelvet s a községben ez úgyszólván közös társalgó nyelvnek számít. Az első világháború előtt a magyar és a német kisbírák is dobzó útján rutén nyelven hirdették ki az előjáróság közleményeit, mert így a község minden lakója megértette. A rutének írása cirilbetűs, de nem szerb, hanem orosz. A betűjelzésben pl. a je-je hangnak éppen úgy meg van a külön mássalhangzóhoz kapcsolódó betűjelzése és a mássalhangzós szóvégződés betűjelét is úgy használják, mint az oroszok. Szavuk pl. az ezerre már nincs, ezt magyar szóval ezernek mondják ők is. A cselekvés árnyalataira mégis aránylag sok olyan visszaható igéje van, amilyent a gazdagabb szókinésű nyelvek sem ismernek.

Népdalaink nem igen vannak, helyesebben újak nem nagyon teremnek, a régieket viszont jobbra elfelejtették. Valaha minden szokatlanabb eseményt, verekedést megénekel-

tek, de azok a dalok amilyen könnyen virágoztak a nép lelkéből, olyan hamar el is veszték. Inkább szerb nótákat énekelgettek. A multháború idején egy pár háborús rutén népdal is szárnyrakelt, a szerb megszállásról is volt egy nótájuk, sőt az Amerikába vándoroltak könnyelmű gondolkodását is kifigurázta egy hosszú nótájuk. Ez Amerikában született meg és onnan hozták haza a visszatérő kivándorlók. Egyébként a háború előtt a kivándorlók száma elég nagy volt, de legtöbben néhány év múlva sokszor jelentős összegű megtakarított pénzzel tértek vissza.

A rutén szorgalmas, megbízható és tekintélytisztelő, de maradi. A földműveléstől nehezen tér el. Iperi vagy gyári munkát sem vállal szívesen, inkább megy béresnek a helyi vagy a környékbeli jobb módú gazdákhöz. Jobbára búzát és kukoricát termelnek. Általános a kendertermelés is, mert az asszonyokat a fonás-szövés még ekkor is egész éven át foglalkoztatta, amikor ennek nem látták valamí különös hasznát. A rokka a nyári munka idején kívül állandóan foglalkoztatta az asszonyokat és a leányokat. Az öregasszonyok egész éven át foglalkoznak vele. Az eldő leány kelengyéjének egyik részét ma is a feldolgozatlan végváznak értéke jelenti. A falu szinte számontartja, hogy melyik menyecske mennyi vég kendervásznat, törülközőt, abroszt, háziszőnyeget és más efélet vitt az új házhoz. Az ipar inkább csak mellékfoglalkozásnak számít náluk. A borbély szombaton délután és vasárnap délelőtt betérval. A nyári munka heteiben a kovács kivételével minden iparos a mezőn dolgozik.

A téli hónapokban a fiatalok esténként a fonóházakban gyűlnek össze. Egy-egy csoport valamelyik magányos asszonytól kibérli a fonót, valami kis összeget fizet a társaság minden tagja a háziasszonynak és a világítás és bizonyos mennyiségű petróleumhoz hozzájárul. A fonó a legényeknek is esti gyülekező helyük. Tréfával, egymás ugratásával, néha mesével szórakoztatják a leányokat és a házassággal végződő komolyabb ismeretség is gyakran itt kezdődik. A háziasszony általában szigorúan vigyáz arra, hogy a tréfa el ne fújjon és a szórakozás kifogástalan legyen. De azért megtörténik, hogy a fiatalok a végén már a háziasszony fejére nőnek és a pajkosság gyakran veszedelmessé fajul. A komolyabb háziasszony különösen a leányokat figyelé, és gyakori eset, hogy a nősiúni szándékozó legénynek a fonó gazdaszszonye ad őszinte véleményt választottjáról.

A rutének nagyon vallásosak és általában erkölcsösekek is. A gyalázó Isten-káromlás ismeretlen volt a rutén községekben. Ocsmány szavak, kifejezések már gyakoribbak, de ez szerb hatás. Vallásos érzésük és buzgóságuk őszinte és mély. A görögkatolikus vallásnak különben is nagyon szigorú böjti napjai vannak és a böjti parancsot a rutén nem szegi meg, sőt rendszeren még szigorúbban megtartja mint ahogy azt az egyház parancsa megkívánja. A béke éveiben az ország legtávolibb bucsujáró helyeire is nagyszámban zarándokoltak el a rutének. Különösen a Pécs melletti Máriagyűdre, a szerémségi Tekijára zarándokoltak sokan, de az erdélyi Mária Radna bucsujáró helyet is felkeresték minden esztendőben. A jobb módúak Rómába, sőt a Szentföldre is eljutottak.

A vallásosság nem őrzi meg őket a babonáktól. Különösen Bácskeresztúr a tiszta rutén község élő világa a babonának. Itt még mindig nem múltak ki a boszorkányok és a kísértetek. 25—30 évvel ezelőtt Bácskeresztúron az éjszaka még teljesen a szellemek és a titokzatosságok világa volt. Éjjel tájban még a legbátrabb legény is csak lapulva osont haza az utcán — ha társ nélkül volt. Megtörtént, hogy ijedtebben érkezett haza s a háziak ilyenkor nem is firtatták, hogy mi történt vele. Egészen természetes volt, hogy különös lényekkel találkozhatott és azok kísérték útján a kapuig, ráparancsolva, hogy élményeit senkivel se közölje. Betegség, baj, nagyobb csapás, a házi élet feldúlása lehetett volna a fecsegés következménye. Minden veszedelem ellen babonás szokásokkal küzdöttek, a szerelmet és a boldogságot is babonával igyekeztek magukhoz kötni. A háború éveiben és a

háború után a rutének is többet érintkeztek a külvilággal, a hadviseltek is másképpen látták az életet, de azért a délvidéki rutén ma is nagyon hajlamos a babonára, hisz a rontás erejében és a titokzatos lények hatalmában. Mindent, amit nem ért meg, csekis az ártó titokzatosságok beavatkozásával magyaráz. Elfogadja az öregasszonyok véleményét és tanácsát, babonával gyógyít és nevetséges módszerekkel igyekszik megszabadulni a kellemetlenségektől.

A délvidéki rutén általában közepes termetű, korán kezd az erős mezei munkát, és korán is öregszik. A lányok csinosak, tiszták. Nem kímélik őket a munkától, de az igazi munka ideje a szegényebekben tulajdonképpen a házassággal kezdődik. Ezzel magyarázható, hogy a csinos fiatalasszony hamar elveszíti szépségét. A gyermeknevelés gondjait a korai házasság hamarosan megismerteti az asszonyokkal s ezért a rutén nő hajdon korában még szinte gyermekded arca egy-két éves házasság után már nagyon megváltozik. Nagyon gazdag ember nem igen akad köztük, a legnagyobb vagyon 60—70 hold, de ilyen birtokkal már kevés gazda dicsekedhetik a faluban. Kevés köztük az elesett és nagyon szegény is. A munkát bírják, nem húzódoznak tőle és a betevő faletot így minden családfő megkeresi. Azokról, akik testi hibájuk miatt képtelenek kenyérük megkeresésére, a falu lakossága kezsésséggel gondoskodik. Étlap-

juk különösen hétköznapokon nem valami változatos. Bácskeresztúron az első világháború előtt rutén asszony konyhájában nem sok változatban készültek az ételek és ma is inkább csak az ünnepi étel készítésének tudománya mutat fejlődést. Erre főként a templom búcsúnappja és a Jakodalom kínál alkalmat. Husvétkor és karácsonykor változatosságban nem igen remekelnek. A régi megszokott tartalmas ételeket készítik el előre, mert a háromnapos karácsony és husvét első napján a háziasszony tulajdonképpen nem is főz, hanem csak az előre elkészített ételeket táalja fel. Részben azért mert a hármás ünnep első napját nagyon komolyan ünneplik meg és a főzéssel sem hajlónak sokat, részben azért, mert erre nincs idejük. Az ünnepi mise ugyanis a görögkatolikusoknál nagyon hosszú. Tíz órakor kezdődik, félgyújtásban ér véget és a nagymise legalább is a nagy ünnep első napján szinte kötelező.

A rutén igazán és őszintén még a megszállás éveiben sem barátkozott meg a szerbekkel. Nyelvüket megértette és tudta is, de vellása mindig erősebb elválasztófal volt a nyelvi rokonsággal is. A felszabadulás napjaiban őszinte lelkesedéssel és örömmel fogadta a magyar katonát s ma minden délvidéki rutén már csak a magyar állam határain belül várja és kívánja boldogulását és munkásságának jutalmát.

Berényi János

A berkovicai diáktalálkozó kultúrpolitikai jelentősége

A Bolgár Nemzeti Diákszövetség meghívására tiztagú, magyar egyetemi hallgatókból álló küldöttség érkezett egyhónapos tanulmányútra Bulgáriába. A bolgár vezetés a magyar csoportot berkovicai diáktalálkozásában is vendégül látta. A háromhetes ott tartózkodás záróköve egy diákkonferencia volt. Ez alkalommal a magyar delegáció, mely az ünnepséget indítványozta, egy anketészerű, a bolgár-magyar jóviszony további elmélyítését célzó előadássorozattal szerepelt, melynek során kulturális, szociális, művészi és gazdasági keresztmetszetet nyújtott hazánk viszonyairól, kiemelve a további fejlődés eredményes lehetőségeit és a bolgár-magyar együttműködés üdvös voltát. Magyar részről négy előadás hangzott el bolgár nyelven a kölesönös, delegátusvezetői üdvözlőbeszéd után; a konferencia vezér-előadása az alábbi:

Napjaink világszerte jellegzetes áramlata: az ifjú erők felszínre hozása és termékenyebb bekapcsolása a nemzeti élet feladatainak megoldásába. A most folyó világháború a maga széleskörű kiterjedésével mind a fizikai, mind a szellemi erők igénybevételénél elsősorban az ifjúságra támaszkodik, így természetesen fokozott felkészültséget és helytállást kíván minden jobb jövőért küzdő nemzet fiától.

Minden művelt nemzet szükségét érzi annak, hogy szomszédait, barátait megismerje s azokkal magát, törekvéseit megismertesse. Bemutassa igazi arcát, figyelmet keltsen problémái irányában s ezeket rokonszenven fejleszve, fokozatosan elmélyítve esetleg gazdasági, kulturális és politikai vonalon is hasznosítsa.

A háború napjainkban mindennél hatalmasabb erővel tombol körülöttünk s ilyenkor különösen nagyjelentőségű minden nemzetközi, kulturális vonatkozású megmozdulás. Az embernek három utja van a helyes cselekedetek felé — mondotta Konfucse —: először az elmélkedés; ez a legnehezebb, másodsor az utánzás; ez a legkönnyebb, harmadszor a tapasztalat, ez a legkeservesebb. *Elmélkedés és tapasztalat*, e kettő jellemzi napjainkban is a különös nehézségekbe ütköző tudományos irányú törekvéseket. Ebben a háborúban Európa megmutatta, hogy mégis minden lehe-

tőséget megragad a kultúrkapcsolatok fenntartása érdekében és az európai szárazföldön a lehetőségekhez mérten minden nemzet ezek elmélyítésén is fáradozik. Ezek a nemzetek — s itt elsősorban a baráti hatalmakkal jóviszonyt fenntartó népekre gondolunk — tudatában vannak, hogy egyedül a kultúra és a művészet ápolása képes a most folyó borzalmas háborúban a lelkeket valamennyire is vigasztalni és megóvni a teljes eldurvulástól.

Az életnek vannak tökéletességbeli fokozatai és minden műveltség csak annyit ér, amekkora fokát annak betölteni képes. A kultúra megbecsülése szellemi és lelki fölényt jelent, ellentétben a barbarizmussal. Ilyen nehéz időkben tehát különösen örömmel üdvözölhetjük a Bolgár Nemzeti Diákszövetség (BNCC) elhatározását, melynek értelmében a baráti államok fiatalágának képviselőit meghívta, s ezáltal ismét mód nyílt arra, hogy közvetlen megbeszélés révén ismerjük meg jobban egymást és ismertessük problémáinkat. Az így kiválasztott és egybegyűlt ifjak, mint hazájuk fiatalágának képviselői — joggal remélhető, hogy idővel vezető szerepet fognak játszani nemzetük életében, de mindenestre annak egyes mozzanataiban — s mint ilyenek igen hasznos ha ismerik szomszédai és barátaik sorsát, életét és nem utolsósorban szükséges, hogy személyes benyomásokat szerezzenek egymás személynén keresztül népeikről és azok lelkiségéről.

Magyarországnak nagy szerepe volt a nemzetközi kultúrpolitika kialakításában. Olyan nemzetközi szerződéseket, amelyek két állam szellemi együttműködését szabályozzák, voltaképpen Magyarország kezdeményezte és kötött először, amikor *Rust* német és *Höman* magyar kultuszminiszter 1934. okt. 13-án aláírták Budapesten a magyar-német kulturális egyezmény kötésére irányuló első közös feljegyzést. Ezek a kulturális egyezmények keretbe öntik és szabályozzák a szerződő országok előadónak eszerjét, ösztöndíjasainak kiküldését, a közös célt szolgáló tudományos és irodalmi munkák kiadását, tudományos kutatási lehetőség biztosítását stb. Az egyezményekben létesített képviseletek és intézmények célja kettős: egyrészt gócpontjai és expozitúrái a magyar szellemi életnek, ahová minden külföldi bizalommal fordulhat anyagért és felvilágosításért; másrészt alkalmas működési teret és lehetőséget biztosít azoknak a magyaroknak számára, akik külföldi tanulmányokat óhajtanak folytatni. Így kívánja a baráti jóviszonyt biztosítani a magyar-bolgár egyezmény is, mely 1941. febr. 18-án kelt Szófiában. Az

egyelemlen magyar lektor működik; s Fehér Géza professzor, aki a magyar-bolgár nyelvi kérdéseknek is kiváló ismerője. Ugyancsak Szófiában alakult meg 1939-ben a Bulgár-Magyar Tudományos Társaság, mely színvonalas összejövetelekkel kívánja ápolni a kultúrkapcsolatokat.

A magyar ifjúsági kiküldöttek hangsúlyozni kívánják a jelen és hasonló találkozók nagyjelentőségét és fontosságát, valamint hangoztatják ezek céljának kettősségét: nem-

zeti és nemzetközi vonalon. Kívánjuk, hogy ezen alkalmakkal és megbeszélésekkel ismét egy fokkal barátiabb közelségbe kerüljünk egymáshoz. Ismerjék meg a magyar sorsproblémákat és nemzetünk tragikusan nagyszerű szerepét, ezen keresztül mint a nyugati műveltség védőbástyáját és a nemes magyar ifjúságot, amelyben tovább él Magyarország.

(Berkovics)

Kovács Tibor.

A délvidéki író és a nemzetiségi kérdés

Prakopy Imre ny. főispán, a zombori Szentelky Társaság ügyvezető elnöke a délvidéki írók pártosi értekezletén mondotta el ezt a nemzetiségi szempontból az egyetemes magyarságot érdeklő figyelemreméltó beszédét.

Ezt a tételt kérdés alakjában úgy is lehetne felállítani: mi a szerepe és mi legyen a feladata a délvidéki írónak a nemzetiségi kérdésben itt, a hét nemzetiség lakta Bácskában, vagy — ha az egész visszatért Délvidéket és még a bánáti részt is számításba vesszük — ezen a nem kevesebb mint tíz kisebb-nagyobb népesoport lakta területen?

Újat erről a mindnyájunkat közletről érdeklő témáról nem igen mondhatok, különösen a délvidéki írónak nem, akiknek — velem együtt — e terület visszaesatolása előtt bőséges alkalmuk volt a kisebbségi sorsot és a nemzetiségi kérdést minden vonatkozásban és hatásában saját tapasztalataik alapján megismerni. Bizonyos fokig itt is áll a közismert régi mondás: „Gau ist alle Theorie“ és ennek logikus kiegészítéseként a magyar példabeszéd: „Gyakorlat teszi a mestert.“ Az elméleti ismeretek egymagukban nem elegendők ennek a meglehetősen kényes és bonyolult kérdésnek a kellő megértéséhez és közmegnyugvást keltő megoldásához. Az elméleti tudásnak és képzettségnek tehát gyakorlati érzékkel és józan belátással, a törvényes szabályozásnak pártatlan és méltányos, de ha kell, egyuttal erőteljes végrehajtással kell párosulnia, ha a végső cél, a jogos nemzetiségi kívánásoknak az állami és nemzeti felsőbbrendű érdekek sérelme és veszélyeztetése nélküli teljesítését s ezzel a belső rend és zavartalan együttműködés biztosítását el akarjuk érni.

Ezt a bölcs és emberséges nemzetiségi politikát gyakorolta a magyarság évszázadokon át. Ha nem ezt teszi, hanem más, erőszakos beolvasztás révén már régen *népítleg* is egységessé vált nemzetek példáját követi, akkor legkésőbb a XIX. század eleje óta a Kárpátmedencében bizonyára már csak egy, nyelvilleg is teljesen homogén magyar nemzet élne.

Hogy ezt a magyar nemzetiségi politikát igazi érdeme szerint értékelhessük, nem kell mást tennünk, mint a Trianon előtti Magyarország nemzetiségeinek, de különösen a hazai szerbységnek a helyzetét összehasonlítani a Trianon után az u. n. utódállamokba szakadt magyar kisebbség helyzetével.

A magyarországi nemzetiségek helyzetét alapjában az 1848:XX. t. c. és az 1868:XLIV. t. c. szabályozta, az 1868:IX. t. c. pedig a hazai szerbységnek olyan egyházi és iskolai önkormányzatot biztosított, melyről Kraft István dr., a jugoszláviai németiség volt vezetője, a szkupstina 1937 március 3-i ülésén kijelentette, hogy „a jugoszláviai német kisebbségi iskolakérdésnek valósággal ideális megoldása lenne az az egyházi és iskolai autonómia, amellyel a magyarországi szerbység 1918 novemberéig csorbíthatatlanul és háboríthatatlanul rendelkezett. (Deutsches Volksblatt 1937. március 6.)

A magyar kormányzatot legfeljebb az 1868:XLIV. t. c. végrehajtása során egyes közigazgatási, tanügyi, vagy egyéb hatóságok és egyes alantás közegek által túlbuzgóságból, vagy hozzá nem értésből itt-ott talán rosszhiszeműségből is elkövetett hibák és mulasztások miatt érheti némi gáncs. Erről bizonyos joggal főleg a szlovákok panaszkodhattak, akik azonban egyes, törvény biztosította jogok megvonását annak

köszönheték, hogy vezetőik pánszláv és államellenes politikai magatartásra vetemedtek. Iskolaiügyi téren bunyevác testvéreinknek is voltak bizonyos teljesítetlen kívánságaik. Ennek az általuk többször felhozott sérelemnek az orvoslása most, az új tanév elején, egy bunyevác tanítási nyelvű gimnáziumi és polgári iskolai tagozat megnyitásával fog megtörténni. Jobb későn, mint soha!

Hogy ezzel a széleskörű önkormányzattal, valamint a szerbységnek gazdasági, kulturális és politikai téren biztosított nemcsak egyéni, hanem kollektív kisebbségi jogaival szemben milyen volt a jugoszláviai *magyarság* helyzete, azt a délvidéki írók saját tapasztalataikból tudják. Ezt a helyzetet, az SHS-beli többi kisebbségekkel együtt, a Saint-Germain-en-Laye-ben 1919 szeptember 10-én kötött szerződés szabályozta, melynek rendelkezései a biztosított kisebbségi jogok mértéke szempontjából valósággal eltörpülnek az említett 3 magyar tételes törvény világviszonylatban is mintaszere rendelkezései mellett. Hogy aztán a gyakorlatban miképpen alkalmazták a kisebbségi szerződés egészen minimális jogokat legalább papíron biztosító rendelkezéseit, különösen a magyar kisebbséggel szemben, az szintén nem titok a délvidéki írók előtt. E tekintetben csak azt idézem emlékeztetőül, hogy az 1921 június 28-i vidovdani alkotmánynak csak a 16. §. utolsó, számszerű 13-ik bekezdése tartalmaz mindössze három sornyi rendelkezést a másfajú és nyelvű kisebbségi gyermekek anyanyelvi elemi iskolai oktatásáról, s hogy a parancsuralom dekretálta 1931 szeptember 3-iki alkotmányban egyáltalán szó sincs nemzeti kisebbségekről és kisebbségi jogokról.

Hogy ezzel szemben a nemzetiségi kérdésben milyen a magyar kormány és a magyar társadalom álláspontja és milyen fontosságot tulajdonítanak *nálunk* a nemzetiségi kérdésnek, különösen azóta, hogy a visszaszerzett területekkel megnövekedett államunkban a nemzetiségek arányszáma a trianoni Magyarországon megejtett 1930. évi népszámlálás 7.5 százalékos arányszámához mérten anyanyelv szerint 22.5 százalékra, nemzetiségi bevallás szerint pedig 19.1 százalékra emelkedett, arról a kormányfőfiak egyre megisméltető nyilatkozatai, sorozatos parlamenti felszólalások és társadalmi megnyilatkozások, továbbá az egyetemi kisebbségi intézetek és a Külügyi Társaság Balkán Bizottságának serény tevékenykedése, a nyári egyetemeken tartott előadások, mint legutóbb Debrecenben is, aztán a magyar sajtóban napilapokban és folyóiratokban megjelent cikkek és komoly tanulmányok száza tanuskodnak.

Mi legyen tehát a délvidéki író különleges szerepe és szinte hivatásszerű feladata ebben az illetékes körököt és úgyszólván az egész közvéleményt oly élesen foglalkoztató kérdésben? Itt — nézetem szerint — mindenképp az „író“ szó fogalmát és helyes értelmezését kell tisztázni. A sokrétű nemzetiségi kérdés tárgyalásáról és az ezzel való beható foglalkozásáról lévén szó, író alatt nemcsak a szépírókat és költőket, az újság- és közírókat, hanem a szakírókat, mint pl. a történetírókat, gazdasági és egyéb szakírókat is kell érteni. Mindegyik kategóriára más-más teendő vár.

A délvidéki szépírók és költők egyik feladata az legyen, hogy a kellő nyelvismeret birtokában folytassák Szentelky Kornél céltudatos kezdeményezését, aki a szerb írók és költők felé keresett szorosabb kapcsolatot és a magyar és szerb irodalom kiválóbb termékeinek művészi fordításával

igyekezett a szellemi téren való egymáshoz közeledés és a kölcsönös megértés útját egyengetni. A Leskovac Mladenhez intézett leveleiben és a Ducics Jován költővel és diplomátával még Kairóban folytatott megbeszélései során ennek a helyes és tiszta szándékú törekvésének iparkodott a szerb írók között is meggyőződéses híveket szerezni. Ebbeli fíradásának az emlékéit az 1927-ben megjelent „Bazsalikom” című antológia őrzi, mely az ő és Debreceni József sikerült fordításában több szerbiai és néhány délvidéki szerb költő verseit ismertette meg a magyar olvasóközönséggel. Ilyen irányú munkásságának a folytatása volt Ducics Jován „Álmok városa” című művének a Kende Ferenc alapította „Jugoszláviai Magyar Könyvtár” első kötetének megjelent fordítása. Az 1928-ban megindított „Vajdasági Írás” és a fíradhatatlanul szervező Csuka Zoltánnal együtt 1932-ben alapított „Kalangya” is többé-kevésbé a magyar-szerb irodalmi és egyéb kulturális értékek kölcsönös megismeretéseire irányuló törekvés céljait szolgálta, délvidéki viszonylatban pedig uttörést jelentett az itteni magyarságnak és szerbségnek legalább szellemi téren való együttműködése felé. Hogy aztán ennek a hídverési kísérletnek még Szenteleky életében nem volt számottevő eredménye, annak oka főleg az akkori politikai viszonyokban, a kellő megértés és támogatás hiányában és a szerb írók többségének hívős, sőt elutasító magatartásában rejlett. De a magot Szenteleky elhittette és most már az ő nevével elnevezett társaság tagjainak a küldetése, hogy ezt az egészséges magot kicsiráztassák és kalászba szökkentsék.

Itt mint követendő példára rá kell mutatnom Szenteleky jó barátjának és lelkes munkatársának, Csuka Zoltánnak a jelzett irányban évek óta kifejtett sokoldalú és elismerésre méltó tevékenységére, melynek egyik állomása szerb íróknak budapesti bemutatkozása és magyar íróknak belgrádi szereplése volt. A Szenteleky Társaságnak a változott viszonyok között most az lehetne egyik feladata, hogy mielőbb felvegye a kapcsolatot a f. é. március hó óta már megint működő Matica Szrpszkával, s ezen túlmenően, az itteni német, bunyevác-sokac és szlovák értelmiséggel és az e kisebbségekhez tartozó írókkal is érintkezésbe lépjen a szellemi téren való szorosabb együttműködés előmozdítása érdekében. Nem szenved kétséget, hogy ennek az együttműködésnek üdvös és megnyugtató hatása lenne más vonatkozásban is és idővel jelentékeny mértékben elősegítené a — sajna — még mindig tapasztalható politikai és társadalmi feszültség kívánatos megnyúlását. A félreértések eloszlatása és bizonyos ellentétek remélhető kiegyenlítése érdekében a Szenteleky Társaságnak és általában a délvidéki íróknak meg kellene kísérelniük azt is, hogy az itt élő nemzetiségek kulturális egyesületeivel és csúszervezeteivel karöltve közös hangversenyeket, művészeti kiállításokat és felolvasó üléseket rendezzenek, s ha ez most a háború vérzivatarai közepette még megvalósíthatatlannak bizonyulna, hát akkor nyomban a békés állapot helyreállta után. A közös megbeszélések és a kitűzött cél érdekében önzetlenül végzett együttes munka bizonyára csökkentenék a surlódási felületeket és előkészíthetnék a talajt másirányú, de szintén a közjavát szolgáló közös tevékenység számára.

A hírlap- és közíróknak ezenfelül még az is egy nagy körrőltekintést és tapintatot igénylő feladata, hogy a legéberebb figyelemmel kísérje a délvidéki lakosság különösen az itt élő nemzetiségek mozgólódásait, kulturális, gazdasági és szociális kívánságait és esetleges sérelmeit, s hogy ezekről, mint lelkiismeretes krónikás, pontosan, a tényeknek mindig megfelelően tájékoztassa a Délvidék és az ország közvéleményét. A jogos kívánságok teljesítését előmozdítani, az igazolt panaszok orvoslását elősegíteni, az elégedetlenkedőket megnyugtítani, a kételkedőket meggyőzni, a csüggedőket buzdítani, a hangoskodókat leinteni, a türelmetlenkedőket lecsillapítani, a zavart keltőket és gyűlölködőket leszerelni, az idegenkedőket a közös hazra, a közjó odaadó szolgálatára megnyerni, az esetleges hatalmi túlkapásokat számontartani és ostromozni s ezek veszélyes következményeire a közvélemény és a hatóságok figyelmét felhívni minden erővel egy igazi köz-

szellem kialakításán munkálkodni a megbékülés és kiengesztelődés ígéretének szüntelen hirdetésével, az egymásrautaltság és a sorsközösség szabta állampolgári kötelességek fenntartás nélküli becsületes teljesítését követelni, mindennekfőljött pedig a magyarságnak temérdek véráldozattal megszentelt ezeréves jogát a Délvidék istenáldotta földjéhez szóval, írásban — és ha kell — tettel is megvédeni: ime nagy vonásokban ez a feladat vár a délvidéki írókra, különösen most, ezekben a válságos és vészterhes időkben.

A történetíró is megtalálhatja itt a maga különleges feladatkörét, csak folytatania kell a Thimek, Iványiak és Dudások rendkívül értékes munkáját s a többi közt a levéltárak elsárgult és porlepte irataiból összegyűjtött adatok alapján tudományos felkészültséggel megírni a délvidéki települések és telepítések, valamint a Trianon utáni 22 és fél év délvidéki vonatkozású történetét is. Ugy tudom, hogy egy ilyen, a volt jugoszláviai magyar kisebbség történetét tárgyaló munka megírásával Csuka János jeles kollégánk már régebben foglalkozik is.

A gazdasági szakíró és statisztikus egyik fontos témája pl. annak a felkutatása és adatszerű megállapítása lehetne hogy milyen volt a Délvidéken a földbirtok megoszlása nemzetiségek szerint Trianon előtt, aztán a jugoszláv uralom alatt és milyen most, amióta ez a terület visszatért az anyaországhoz. Egy kisebbségi német szakíró néhány év előtti megállapítása szerint az u. n. Vajdaság területén a megművelt föld 31.16 százaléka a szerbeké, 33.5 százaléka a németeké volt és csak 24.6 százaléka a magyaroké. Itt aztán bekapcsolódhatik a szociológus és statisztikus is annak a felkutatására, hogy milyen most, a visszacsatolás és több jóvátételi intézkedés után az u. n. nincstelenek — nemzetiségek szerinti számaránya itt a Délvidéken és milyen ezeknek a jelenlegi sorsa munkaalkalom, megélhetés, lakásviszonyok és egészségügy szempontjából.

Rendkívül érdekes és felette tanulságos lenne továbbá ezeknek a feltárt adatoknak az összehasonlítása pl. Szávics Milorád, a jugoszláv kereskedelmi minisztérium volt osztályfőnökének adataival, aki „Naša industrija, zanatlija, trgovina i poljoprivreda” című 1932-ben megjelent könyvében 120.000-re becsülte a nincstelen mezőgazdasági munkások számát a Dunabánság területén, akiknek háromnegyed része, vagyis 90.000 magyar nemzetiségű volt. Ezzel szemben a volt vajdasági munkáskamara egy 1929 február havában összeállított és az illetékes minisztériumokhoz felterjesztett beadványában csupán az u. n. Vajdaság területén 150.000-re tette a földművelésből élő, de saját földdel nem bíró munkások számát, akiknek túlnyomó része e jelentés szerint is magyar nemzetiségű volt. Mennyi alkalom kínálkozik itt is az elmaradhatatlan és az osztó igazság jegyében eszközlendő kiegyenlítésre és jóvátételre.

A délvidéki íróknak a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos tennivalóiról még sok egyebet is lehetne mondani, ha ehhez több idő állna rendelkezésemre. Ezuttal a fentiekhez még csak azt fűzöm hozzá, hogy itt még a nyelvésznek is akadhat hálás témája, amint ezt Bogner József dr. képviselő és kedves kartársunk „A szerb uralom hatása a délvidéki magyarok nyelvére” című igen érdekes munkája is mutatja. De abból is, amit elmondandónak véltem, meg lehet állapítani, hogy a délvidéki írókra sokféle teendő hárul, ha hivatásuknak ezen a lakosság népi összetétele szempontjából valóssággal mozaikszerű területen igazán meg akarnak felelni. És megállapítható az is, hogy a nemzetiségi kérdés nemcsak politikum — ami voltaképpen kívül esik az író munkakörén —, hanem egyszersmind komoly munkával járó igen fontos kulturális, gazdasági, szociális és egyéb probléma is. S ha előadásomban ennek a ránk nézve különösen jelentős kérdésnek főleg szerb vonatkozásait domborítottam ki, úgy ennek az a magyarázata, hogy ezen a területen a kérdés súlypontja a szerb nemzetiségen van. Hogy miért, azt nem szükséges bővebben fejtegetni, mert az 1848—49-iki és az 1918: november 25-i események óta azt mindannyian nagyon is jól tudjuk, A magunk munka- és hatáskörében ezért fokozott buzgósággal azon kell munkálkodnunk, hogy a ha-

zai szerb nemzetiség vezető rétegeivel, a szerb értelmiséggel, de magával a néppel is különösen kulturális téren mennél szorosabb kapcsolatokat létesítsünk Kossuth Lajos, Széchenyi István, Deák Ferenc és Eötvös József hagyományainak, valamint Bethlen István és Klebelsberg Kunó, legújabbank pedig Kállay Miklós miniszterelnök a nemzetiségi kérdés megoldásáról vallott felfogásának szellemében. Hogy mi ennek a szellemnek a lényege, azt a többi közt Deák Ferencnek 1868-ban elmondott egyik beszéde mutatta meg ország-világnak, amikor egy képviselőházi vita során kijelentette, hogy a Nemzeti Színháznak nyújtandó államsegélyt csak abban az esetben szavazhatná meg, ha egyúttal az újvidéki Szerb Nemzeti Színháznak is megfelelő államsegélyt juttatnak. Azt hiszem, nem túlzok, ha azt állítom, hogy ez az állásfoglalás világviszonylatban is egyedülálló példája az osztó igazság és jogegyenlőségi elv nagylelkű gyakorlati alkalmazásának.

A részünkről várható teljesítési készségnek az előfeltétele azonban az, hogy a kifelé kandikálásnak egyszersmindenkorra vége szakadjon s hogy ezen a területen is a nemzetiségek minden tekintetben és minden körülmények közt hűséges és megbízható polgárai legyenek a közös magyar hazának.

A magyar kormánynak nemzetiségi politikájában —

amint ezt Balla Pál miniszterelnökségi osztályfőnök legutóbb a Matca Srpska augusztus 17-i ülésén kifejezte — az az álláspontja, hogy a hazai nemzetiségi polgároknak joguk van nyelvük, népi kultúrájuk szabad műveléséhez és fejlesztéséhez, joguk van ahhoz, hogy sajátos népi mivoltukat akadálytalanul kiélhessék, ha ők viszont állampolgári kötelességeiket hiven teljesítik. Ezt a kötelességet Pataky Tibor miniszterelnökségi államtitkár több előadásában ezzel a tömör formulával fejezte ki: „Suum cuique”. En ezt az Ulpiánustól származó jogelvet teljes szövegére egészítem ki, útmutatásul és mintegy életszabályul mindannyiunk számára: „Honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere”: becsületesen élni, senkit meg nem sérteni és mindenkinek megadni azt, ami őt megilleti.

Mi a nemzetiségeknek mindig igyekeztünk megadni azt, ami jog és igazság szerint nekik jár és schasem voltunk irányukban szűkkeblűek, annyira nem, hogy bízvást elmondhatjuk Petőfivel:

„Megosztottuk ti vételek hiven,
Ha a szerencse nekünk jót adott,
S felett átvettük mindig a tehernek,
Mit vállatokra a balsors rakott!”

Prokopy Imre

K Ö N Y V S Z E M L E

BERDE MÁRIA: A HAJNAL EMBEREI — Regény. — Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. kiadása, Budapest, 1943.

Berde Mária a román uralom nehéz esztendeiben valóban „vallotta és vállalta” a kisebbségi sorsot; az első köztö volt, akik az erdélyi magyar lélek nagy könyvtároltatását, az erdélyi magyar irodalmat megteremtették és első között volt, akik ezzel a kisebbségi sorssal hátran szembenézve még a román uralom idején felmutatták a hívő lélek megnyilvánulását s megírták az erdélyi magyar kisebbségi sorssal foglalkozó regényt. A Szentegyház nemcsak hátrása, amely minden oldal felé egyaránt megnyilvánult, már akkor tiszteletet szerzett Berde Mária íróné nevének s azóta bizony az idő igazolta azokat az igazságokat, amelyeket ez a hátr és becsületos íróasszony könyveiben lefektetett. Versben és regényben a kisebbségi sorsot vallotta és vállalta Berde Mária és mindvégig az erdélyi magyarság jelenével foglalkozott s ezzel késő utódok számára örökített meg egy korszakot, amely éppen tragédiájával, súlyos voltával sok tanulságot nyújt a mindenkor magyarságnak.

Berde Mária sokáig hallgatott s most egy hatalmas regénnyel igazolta ennek a hosszú, gyümölcsérlelő hallgatásnak az okát. Mostani regényében a magyar történelmi közelmúltba nyúl vissza, egy korszakot varázsol elénk, amely szinte még félműlt és igazsága, vágyódása, küzdelmei, reményei is csak félig váltak valósággá. A regény hőse Szász Károly enyedi professzor, a nagy tudós és költőnemzedék őse, aki a 19. század elején ocsudó s az örök magyar szabadság után áhítózó lélek megnyilvánulása. Ez a szép, tiszta, nagy és őszinte regény körültekintő gondosság és elmélyülő studiumok eredménye, Berde Mária azt a korszakot villantja elénk benne, amelyben az unió gondolata felárad és egyre gyorsabb tempóban halad a 48-ban végre bekövetkezett verőrág felé. A „kisebbségi hazai” örök vágyódása a nagyobbik testvér iránt, az

évszázados elszakítottág ellenére is 48 nagy magyar gondolat és a szabadságeszmék örök egybeforrása a regény első sorában megüti a szimfónia nemes akkordjait, amelyek mindvégig telő zengésűvé teszik ezt a regényt, nyelvezetében és hangulatában, levegőjében és minden kis porcskájában is magyarrá és erdélyivé. A regény egybefonódó eseményei, erdélyi magyar sorsai mögött ott emeli égnek fejét az enyedi schola évszázados tömbje és az enyedi református templomtorny, mintegy szimbolizálva azokat a férfijellemeket, amelyek ebben a regényben főként boltozódanak és példát mutatnak a késő nemzedékeknek. És még valami átlengi ezt a regényt, első sorától az utolsóig; a fiatalság, az elmulhatatlan magyar fiatalok friss lehellete, a tiszta emberesszémények magasságának havasi levegője, az enyedi alma mater minden nemzedék hullámzásán túl is mindig megújuló fiatalsága. Mindezt csak azzal az örök és mulhatatlan szerellemmel lehet érzékelteni, amely a szerző szívében Erdély iránt lobog, jó és balsorsban egyaránt. Ebből a regényből kitémnik, hogy a magyar harc a szabadságért örök, legfeljebb időnként gúnyát változtat s a fejedelmek korában ugyanaz volt mint Rákóczi idején, a negyvenyolecas időkben ugyanaz, mint a román korszakban vagy ma, tegnap és holnap: magatartás, amely gerince egy nemzetnek, a vallás- és lelkiismereti szabadság Erdélyének hitvallása, amelyhez egészen bátran odairhatjuk, hogy a nemzeti szabadság örök magatartása magunk és mások irányában egyaránt. Szász Károly és társai ezt a szabadságot úgy értelmezték, hogy a hon alkotmánya „a felelősségen nyugvó szabadság megtöretésülése” és ez a felelősségen nyugvó szabadság adta erőt Szász Károlynak (és Szász Károlyoknak) arra, hogy szembeszálljanak a legnagyobb földi hatalommal is. Nem lehet felejtetni Szász Károly szavait „Erdélyben örülök, hogy protestáns vagyok. Irthonban katolikus szeretnék lenni. Mindentüzt az elnyomottakhoz, soha az el-

nyomókhoz tartozni nem kívánok.” Szállóige lett Szász Károly jeles vallomása és mi elválaszthatatlanul ott látjuk mögötte az igazságos Mátyás király szabadságért küzdő alakját, Bethlen Gábor és II. Rákóczi Ferencet s később is minden nagy magyar jellem alakját. Petőfi nem sokkal később verse foglalja e vallomás lényegét, mondván, hogy ha nem is lenne magyar, e néphez csatlakozna, mert ez legárvább a föld kerekén. Igen, ez az örök és elmulhatatlan és igazi magyar magatartás az, amely a regény hőseinek jelleméből mint közzikla áll előtűnik s fenéségével buzdít, ösztökél, lelkesít.

Berde Mária szenvedélyes igazságszerete kell ahhoz, hogy azzal a lelkesítéssel tudja regényét megírni, amely lelkesítés magával sodorja az olvasót s azt az érzést kelti benne; a legmélyebb és legigazabb magyar regények egyikét olvassa. Berde Mária végigjárta a kisebbségi sors iskoláját és jól tanulta meg a leckét. Tudjuk, nemesek az ő érdeme, hanem legnagyobb tanító mesterénél; a tiszta magyar történelem. Az ő érdeme, hogy a leckét jól megtanulta elméletben és gyakorlatban és a szent tüzet imé továbbadja késő utódoknak is. Csuka Zoltán

WÜNSCHER FRIGYES: TORDAS, SZÖVETKEZETI MINTAFALU. (Csáthy Ferenc egyetemi könyvkereskedés és irodalmi vállalat kiadása Debrecen—Budapest.)

Terjedelmes, gondos kötetben mutatja be dr. Wünsch Frigyes a Hangya elnökség vezetője a szövetségi mintafalut, amelynek megszervezése mintegy négy éve folyik. Tordas nem új település, hanem ősrégi falu, amelyet nem mérnök kezek terveztek nyílegyenes utcákkal és rendezett elosztással, hanem a régi szokásoknak megfelelően, még árpádkori emlékekkel maradt vissza századok óta. A Hangya ezt a falut választotta ki arra a célra, hogy egyfelől megvalósítsa mindazokat a szövetségi létesítményeket, melyek eddig a gyakorlatban beváltak, másfelől itt próbálja

ki az új szövetkezeti tervek megoldási lehetőségeit. E kettős szövetkezeti működés túl a mintafalu életébe mélyen is bele kívánunk nyúlni s ebből a célból elhatároztuk, Tordas és a környező községek boldogulásának előmozdítására a korszerű eszközökkel űzött mintaszerű gazdálkodás bemutatására. Ez a hatalmas könyv mindenre kiterjedő figyelemmel kutatja Tordas múltját, boncolja jelenét társadalmi, szellemi és gazdasági síkon, majd rátér a lassú fejlődés bizonyítására, hogy mit is jelent a szövetkezés egy kicsiny falu életében is. Az apró emberi erőket össze kell gyűjteni a közös boldogulásra, ez a szövetkezeti munka lényege, s ha ez megvan, akkor az összefogott erő bámulatos dolgokat tud elérni. Dr. Wünschér Frigyes nagy szakértelemmel és még nagyobb szeretettel fogott ehhez a munkához, az aprólékosságig kiterjedően merül bele a magyar munkás szociális helyzetébe és a szakértő szemével lát meg minden javításra szoruló hibát. Hogy mennyire alapos az elvégzett munka, az is bizonyítja, hogy a mintafalu megalapítása előtt munkatársával az egész életre kiterjedő tanulmányt végzett s nemcsak a község lakosságát vette először vizsgálat alá, hanem az éghajlati viszonyok mellett a talajkutatást éppígy, mint a táj mellett a természetismeretét is. Szemléltető grafikákon mutatják a község múltját és filmszerű felvételek a jelenét. Minden hibából levonva a tanulságokat, fogtak hozzá általánosan mindent újra, ehhez természetesen nagyon sok türelem és nem csüggedő akarat kellett. Ez az akarat a Hangya szövetkezésben megvolt s a ma virágzó állapotában létező mintafalu és környéke bizonyítja, hogy nem volt hiába a nagy munka. A német és olasz szakemberek látogatása is elismerés volt a magyar mintafalu megszervezése fölött. Dr. Wünschér Frigyes azonban nemcsak a múlttal és jelenel foglalkozik, hanem még nagyobb körültekintéssel és igen sok tapasztalásból leszárt tanácsokkal a megoldásra váró feladatokkal is útmutatást a jövőre nézve. A hatalmas, mintegy ötszáz oldalra kiterjedő mű oktatás és szemléltetés a magyar élet fölött. Visszatekintés a múltba és előrevilágítás a jövőbe; a múltak tapasztalásából leszárt ami jó s azt átvenni a jövőbe, de még csirájában kiszedni a gyomrot s ehhez csak egy szülkegés; az összetartás, a szövetkezés, mert a szövetkezésben és az összetartásban rejlik az erő. Sok ilyen könyv kellene a magyar gazda asztalára.

Bihari Sándor

DÉLVIDÉKI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSÉG TERVEINK ÉS FELADATAINK. — Összeállította dr. Hegedűs László — Kramer Gyula előszavával — Újvidék, 1943.

Közel három esztendeje, hogy Délvidéken — akkor még jugoszláv területen — megalakult a Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség s e három év alatt az ország egyik legnagyobb társadalmi szervezetté fejlődött. A közeledő őszi és téli időszak aktívussá tette, hogy a Szövetség vidéki szervezetei és fiókjai részben kidolgozza a kulturális programot, amely útmutatást és terveket ad a szervezést minden ágának. Kramer Gyula feladhatatlanul tag, a Szövetség elnöke bevezetőben hangsúlyozza, milyen jelentősége van annak, hogy a délvidéki magyarság

éjen is szervezetével s részt vegyen a kulturális munkában, amely a mostani háborús időkben a nemzetvédelmet helyezi minden elé. A délvidéki magyarok, akik ebben a hatalmas, mindenre kiterjedő kulturális és gazdasági munkában részt vesznek, a belső front katonái s feladatuk nagy; amit közel negyedszázados idegen uralom megakadályozott, azt kell pótolni és újra építeni.

A szövetség célkitűzései között első helyen a nemzetvédelmi feladatok állnak, a nemzeti egység megteremtése, az egységes közszellem kialakítása, a Délvidék magyar jellegének kidomborítása s a magyarság részére a vezetőszeret biztosítása. Az elmúlt több mint két évtizedben a délvidéki magyarság sokban szenvedett hátrányt s ezért most jóvátelet vár s ezt a jóvátelet a Szövetség igyekszik is a részére megszerezni s gondos munkával biztosítani. Nem kisebb munkát jelent a köznevelődési feladatok végrehajtása, ezek között első sorban a kulturális előadások rendezése, könyvtárak felállítása, vándorkönyvtárak szervezése, stb. Egyik legfontosabb munka a szórványok gondozása; ezen a vidéken a magyar szórványok tagjai rendszerint nemzetiségieknek dolgoznak mint napszámosok s megmentésük a község részére igen nagy feladat. A Szövetség szervezete a népművelés terén igyekszik a hivatalos népművelésbe bekapcsolódni. Gazdag programot állított fel a Szövetség a szociális gondozás terén is, az Egyesült Női Táborral együttműködésben. A zeneművészet és képzőművészet terén is jelentős munkát végez a Szövetség, míg az irodalom terén szoros együttműködésben van a Szentélyek Társasággal, amely az idei év tavaszán alakult. De gondolt a Szövetség a fősikolásokra is, akiket az egyetemi városokban beszervez és szoros kapcsolatokat tart fenn velük. Rendkívül fontos munkát végez a Nemzetvédelmi Akadémia, amely a magyarság öntudatát igyekszik elmélyíteni és az időszaki magyar feladatokat ismerteti. A Nemzetvédelmi Akadémia munkástanfolyamokat is rendez, propaganda, szónok- és szervezőképző gyakorlati iskolát tart fenn s külön szórványosztályt foglalkozik a szórványok gondozásával.

A mindenre kiterjedő munkaprogram gyakorlati útmutatásain meglátszik, hogy az elmúlt három év alatt a Szövetség vezetősége valóban gondos és korszerű, mindenre kiterjedő munkát végzett. Kramer Gyula elnök és Hegedűs László igazgató az egész magyarságnak teltek szolgálatot, hogy ezt az értékes könyvet, amelyből más tájak magyarjai is sokat tanulhattak, közrebojcsátották.

Csuka Zoltán

PETŐFI SÁNDOR: SZABADSÁG, SZERLEM... (A Nemzeti Könyvtár 100. ünnepi száma)

Négy esztendővel ezelőtt kezdte meg a ponyva elleni harcot a Nemzeti Könyvtár és ez a négy esztendő gazdagon eredményes munkában telt el. A tiszta irodalom sorozata, az elért századik számig, mind a ponyva elleni sikeres harcot bizonyítja. A 100. ünnepi szám a magyar szabadság halhatatlan alakjának és a magyarság világhírű poétájának: Petőfi Sándornak prózai írásait tartalmazza. A költő Petőfit mindenki ismeri, nemcsak idehaza, hanem büszkén mondhatjuk: a széles nagy világban, de mint prózafőnök csak nagyon ke-

vesen ismerik, még idehaza is. Ezért a Nemzeti Könyvtár az ünnepi számnak nem is választhatott jobb anyagot, mint a nagy lírikus egyik legszebb elbeszélését, utóleveleit, utirajzait, tábori levelezését és néhány politikai cikkét. Ezekben a meglepően fordultatos, tájleírásaiban bővösen szemléltető, tartalmában és nyelvben az örök magyar érzésvilágot és népi gondolatot megragadó és kifejező írásokban előttünk áll Petőfi egész élete. Egészen új Petőfi bontakozik ki az olvasó előtt, hiszen valamennyien úgy vagyunk vele, sokat olvasva és ismerve valamennyi versét, azt gondoljuk, ezzel ismerjük halhatatlan nagy költőnk egész lelkivilágát, s csak most jövünk rá, prózai írásai közt barangolva, mennyi újszerűség, mennyi ismeretlenség veszi még mindig körül legendás alakját. Utijegyzeteit 1845-ben kezdi írni, vidáman, könnyedén, önmagát és másokat is kifigurázva, persze ez a kifigurázás sokaknak nem tetszett az akkori időkben sem, azonban Petőfi mindezekkel nem sokat törődött, sőt, ha lehetett, csak még jobban célul fogta az illetőt vagy illetőket. Lelket üdítő egy-egy levele, melyet bizalmasabb barátaihoz írt. Ilyen Kerényi Frigyeshez küldött pár sort, melyben a „Nagykárolyban” című verse fölött keletkezett sértődéseken humorizál ilyen formán: „...megvallom, jobk szerettem volna főbe verni őket, de az üres hordó szörnyen kong, s én nem akartam nagy zajt ütni...” Egyébként Nagykárolyhoz nagyon sok kedves emlék fűzi, erről több levélben is megnyilatkozik, hiszen ott ismerete meg feledhetetlen „Juliskáját”, Szendery Juliót. A későbbi levelek elmulhatatlan boldogságról beszélnek és szinte különös, hogy a vándor Petőfi, aki sokáig nem tudta sehol nyugalalmát, most boldog nyugalomról ír. Aztán 1848. év forró napjai következnek. Gyorsulnak az események s így változik a levelek hangja is. Szabadságharc... forró küzdelmek, lelkesedés, aztán egy kis keserű meghasonlás és lemondás... Itt véget érnek a levelek. A költő és az ember Petőfi elhallgatott, de az elismerés és a legenda tovább él, tovább megy a halhatatlanság felé. Most, a nagy költő dzses halála 94. évfordulóján méltón és érdemes elevenen került asztalunkra életének sok ismeretlen adatával a Nemzeti Könyvtár jóvoltából.

Bihari Sándor

LA COUR DE LOUIS XV. Journal de voyage du comte Joseph Teleki. Publié par Gabriel Tolnai.

A Teleki Pál Intézet és a párizsi Magyar Intézet a Revue d'Histoire Comparée könyvtárának első számaként kiadta gróf Teleki József erdélyi főúr XVIII. sz-i európai utazásának naplóját francia fordításban. A kötet Tolnai Gábor szakértő gondozásában jelent meg. A mű elején ő írta Teleki egyéniségét s Naplóját ismeretűs tömör bevezetést. Ugyancsak ő foglalja össze a Naplónak Svájca, Németországra s Hollandiára vonatkozó részeit, míg a Franciaországról szóló részt szöszereint közli.

A Naplóban az ifjú kíváncsiság egyesül a tudományos szomszomsággal. A fiatal gróf bejárja Nyugat városait, s igyekszik érintkezésbe kerülni a nagy szellemekkel. Hogy csak pár nevet említsünk, találkozunk a lapokon Voltaire, Rousseau, XV. Lajos, Pompadour asszony alak alakjával. A feljegyzések bemutatják nagy festők műveit,

s a kor zenei és színházi életét, az operai bemutatókat, nagyjúri lakásokat és katedrálisokat, az urak életét s a polgárok szokásait.

A munka a kiadó megállapítása szerint, „egyike a leggazdagabb műveknek a régi magyar irodalom annalesai” mellett, egyben a nyugati, főleg pedig a francia és magyar szellem mélyreható kapcsolatának ragyogó bizonyítéka. Ez a kapcsolat a fiatal gróf életében az utazás után sem szűnt meg, ezt bizonyítják francia barátaival váltott levelei, melyeket a kötet végére függesztve találunk meg.

Gróf Teleki József arcképe s francianyelvű munkájának címlapja díszítik a könyvet, mely bizonyára hasznosan fogja betölteni célját: a magyar nemzet nyugati megismerését egy vonással gazdagítani.

Tóth Béla

PIVÁNYI JENŐ: *Egy amerikai kiküldetés története. (A Magyar Nemzeti Szövetség kiadása, Budapest, 1943.)*

A leggyászosabb korszakot tárja elénk ez a kis könyv, hazánk küzdelmét a múlt világháború összeomlását követő esztendőben. Magyarország kibontakozása a foltogató karokból gondos és igen szerteágazó munkával volt csak lehetséges. A nagyhatalmaknál és Magyarország csekély számú barátainál diplomaták és nem diplomaták fáradságtalanul kilincseltek, propagáltak, hogy tarthatatlan helyzetéből kivezessék az országot. Egyik ilyen „nemdiplomata” viszonyban végzett szinte felbecsülhetetlen értékű munkát Piványi Jenő is az amerikai kormány előtt, de még inkább az amerikai magyarság sorában. Piványi Jenő, még 1899-ben vándorolt ki az Egyesült Államokba és ott széleskörű munkát fejtett ki, résztvevett az egyházi és egyleti élet irányításában, munkatársa volt több nagy amerikai magyar újságnak, dolgozott hazai lapoknak, folyóiratoknak, szorgalmasan gyűjtögette a magyar vonatkozású angolnyelvű könyveket és folyóirati cikkeket és igen sok időt töltött az amerikai könyvtárakban, ahol fáradságtalanul kutatta az amerikai-magyar kapcsolatokat. Tehát minden tekintetben felkészült volt, amikor a világháború összeomlása után (1915-ben rövid időre jött haza s közben Amerika hadbalépése itt szorította 1919-ig) a Területvédelmi Liga megbízásából indult útnak Amerikába, hogy felrálja az amerikai közvéleményt a magyarság igazsága mellett. Nagyon nehéz misszió volt ez, hiszen most már köztudott dolog, hogy a velünk szembenálló felek sem maradtak tétlenül és jólműködő propagandájukkal igyekeztek bennünket megelőzni ahol csak lehetett. Nagy felkészültségére vall azonban, hogy sok nehézséget sikerült elhárítani útjából és nagyban az ő csendes diplomata munkájának köszönhető az amerikaiak részbeni mellénkállása. Neki köszönhető, hogy az akkori időben sikerült Magyarországot ügyét hivatalos entente-fórum elé vinni és a nyilvánosság előtt tárgyalatni. Ő érte el Harding szenátor, a későbbi köztársasági elnök közbenjárására, hogy a szenátus külügyi bizottsága „nyilvános kihallgatást” adott neki a magyar ügy előadása céljából. És ez mind olyan időben történt, amikor Magyarország ügye nagyon rosszul állt a külföld előtt. Mindezeket írta meg a most már csendes visszavonultságban élő Piványi Jenő ebben a kis

könyvben. Érdekesen, naplószerűen sűrítve az eseményeket, föltárva Magyarország helyzetét és az amerikai magyarság résztvevő munkáját a felvilágosító küzdelemben. Jóleső lehet ebből megállapítani, hogy a kintlévő magyarság Magyarország igaz ügyét milyen kötelességteljesítéssel, minden időben, még a legnehezebb körülmények között is teljes odaadással szolgálta és végezte.

Bihari Sándor

SZABÓ MIKLÓS: *KIEV. Budapest, 1943.*
A könyv magyar front-katona munkája, a Hódító. Hozzátehetjük: az igazi hódító, aki hódítását nemcsak materiálisan teszi magáévá, hanem szellemileg is úrrá akar lenni fölötté. Legyen az nő vagy ország. Szerzünk is, aki győztes katonaként érkezett Kievhöz, ezt akarja elérni a várossal szemben, s ezt panasolja előszavában, hogy nem sikerült megvalósítania: „Szent élmény egy város lelkét magunkba zárni, csak a szerelemmel hasonlítható össze, s ezért fáj, hogy Kievet nem sikerült úgy megtalálnom, mint a nyugati városokét.” Annál mohóbban fog hozzá a város múltjának, művészeti emlékeinek feltáráshoz, jelenének bemutatásához, szellemének megragadásához. Különösen az egyházi művészet emlékeibe a templomok, kolostorok történelmi és művészeti ismertetésébe merül el nagy hozzáértéssel és szeretettel — hisz ezek adják a hajdani „szent város” jellegét és szépségét. Hogy célját, a város lelkének megragadását, saját vállomása szerint, nem sikerült elérnie, annak a húsz egynéhány éves bolszevista uralom (mely a város jellegét nagymértékben megzavarta), a háborús viszonyok (a fél város romokban hever), s az orosz vagy ázsiai léleknek a nyugattól messze elűtő sajátosságai az okozói. Ez azonban semmit sem von le a szerző munkájának érdeméből s jelképes értékéből, melyet szavai szerint ő is mélyen átérezett: hogy ezzel az írással nemcsak egy olyan városról ad képet, amelyről eddig nekünk fogalmunk sem volt, hanem bizonyosságot tesz arról is, hogy fajtánk a totális háborúban sem veszítette el érdeklődését, vágyódását az örök szépségek iránt, amelyek mint a fű a legégett épület pernyéje alól — napfényre jönnek és élni akarnak, amíg ember jár a földön.”

Negyvennégy, sokszor egész oldalas kép s egy térkép vázlat egészíti ki a nyomda-technikailag is szépkiállítású, érdekes könyvet.

Tóth Béla

DER TRECK DER VOLKSDEUTSCHEN AUS WOLHYNEN, GALIZIEN UND DEM NAREW-GEBIET. (A népi németek hazateérése Volhíniából, Galiciából és a Narev vidékéről.) A Volk und Reich Verlag kiadása. Berlin, 1942.

A lengyel állam összeomlása után, 1939 szeptemberében Lengyelország keleti részét Szovjetország szállta meg. Ezen a szovjet orosz fennhatóság alá került területen akkor — a Narev, a Bug és a San folyótól keletre — 130.000 német lakott. Ennek a 130.000 német léleknek hazatelepítéséről számol be írásban és képekben a Volk und Reich-Arbeitskreis első füzetében. A telepítés kitünően megszervezett és gyors munka volt: a személyek és ingóságok szállítása mindössze 47 napot vett igénybe, 1939 december 10-től 1940 január 26-ig tartott. A kitünő fényképek előtt,

amelyek a telepítés apró mozzanatait örökítik meg, Wilfrid Bade rövid történelmi leírás keretében visszapillantást vet a németek egykori kitelepítésére, keserves életére Galiciában, Volhíniában és a Narev vidékén, majd beszámol a hazatelepítésről. Galiciában, Volhíniában és a Narev-folyó vidékén másfél század óta laktak németek, akik állandó bizonytalanságban éltek s részint a természeti viszonyok mostoha-sága, részint az idegen közigazgatás ellenséges magatartása miatt igen sokat szenvedtek. A megpróbáltatások azonban nem törték meg őket, sőt csak növelték ellenállóképességüket, amelyre németességük megőrzéséért folytatott küzdelmük során mindig nagy szükségük volt. A volhíniai, galíciai és a Narev vidékén letelepedett németek különböző időben és különböző csoportokban hagyták el hazájukat s költöztek Keletre, hogy otthoni sanyarú életüket az idegen földön boldogabb jövővel váltsák fel. 1781-ben 13.000 német költözött a Rajna, Majna és Neckar vidékére Galiciába, ahol földet, gazdasági épületeket és pénzelőleget ígért nekik II. József osztrák császár. A telepesek azonban csalódtak az ígéretekben, mégis Galiciában maradtak, földjeiket nagy nélkülözések árán megtartották, sőt később újabb birtokokat is szereztek, Bukovinában, Volhíniában és Besszarábiában pedig új telepeket és falvakat létesítettek. A XIX. század első felében újabb német telepescsoport érkezett Galícia földjére. Ez a 2000 telepes a Szudétaföldről, a Cseh-erdő vidékéről jött a galíciai földesurak hívására, akik jól tudták, hogy a német földművesek és favágók sokkal használhatóbbak, mint a lengyel vagy orosz munkások. Ezek a telepesek is csalódtak a földesurak ígéréteiben, idővel anyagilag teljesen kimerültek, lelkileg pedig egészen összetörte őket az 1869-ik évi osztrák iskolatörvény (Reichsschulgesetz), amely németnyelvű iskolákat elvette fölül és az iskolázatlanság lengyel kézbe adta. Főként az anyagi kiemerültség következtében 1910-ben közel 50.000 galíciai német vándorolt ki Amerikába vagy tért vissza német földre. Volhíniába először a XIX. század első évtizedeiben német mennoniták (Mennon Simon újkereszteszelő szektájának követői) vándoroltak ki. A mennoniták azonban nagyrészt továbbmentek Dél-Oroszországba, ahol virágzó telepeket létesítettek. 1830-ban szövömesterek, 30 évvel később pedig szemet származású földművesek jöttek Volhíniába; ezek azonban nem igazi német területek, hanem Lengyelországból, Lodz vidékéről keltek útra. Nekik is jó földeket ígértek a volhíniai nagybirtokosok, végül azonban csak öserdős és mocsaras területeket kaptak. Szinte türelmetlen életkörülmények között egy-egy telep létesítéséért évtizedekig kellett vállalniok a fairtas és a mocsarak kiszáritásának rendkívül fárasztó és szakszerű egészségtelen munkáját. A volhíniai németek életét ez a generációkra szóló mondas jellemzi legjobban: „Der Erste arbeitete sich zu Tod, der Zweite leidet hitre Not, der Dritte erst hat Brot.” (Az első agyon dolgozza magát, a második tengődik, csak a harmadiknak terem kenyere.) Ők tanították meg a volhíniákat a kutak ásására és a kéményépfítés mesterségére. Ma is „po nemecku”, német módra készülnek a kémények Volhíniában. A Narev vidékére a XVIII. és XIX. század fordulóján költöztek ki a német telepesek, amikor

Bialystok vidéke Poroszországhoz tartozott. 1880-ban még csak 1200 német lakott itt. W. Bade leírása szerint ezeket a népi németeket veszélyeztette legjobban a beolvadás (az ellengyelesedés). A hazatelepítés valóban az utolsó órában mentette meg őket. Az 1914–18. évi világháború s az utána következő időszak mindhárom terület németjei számára szörnyű megpróbáltatásokat hozott. A német telepek csaknem nyomtalanul elpusztultak a háború viharában. A telepek lakóit 1915-ben kozák ostromok hajtották Szibériába és Taskend vidékére, ahonnan az orosz forradalom idején (1917-ben) a felégett telepek lakosságának fele sem térhetett vissza beomlott házaiba, felperzselt földjére. A lengyel–orosz háború után, 1921-ben a német telepek legnagyobb része lengyel fennhatóság alá került, a lengyeleknek pedig — írja W. Bade — „egyetlen céljuk a németek megsemmisítése volt” (die völlige Vernichtung des Deutschtums, 14. o.) és csak az 1939-ik évi német–lengyel háború „váratlan és gyors befejeződése gátolta meg őket gyilkos tervük végrehajtásában” (ihre wohlverbereiteten Mordabsichten zu Ende zu führen, 15. o.).

A hazatelepítés előzményeit és lefolyását felkes és szinte költői szárnyalású előadásban tárja az olvasó elé W. Bade.

Németország 1939 november 3-án megkezdte Szovjetországgal az általuk elfoglalt területeken élő német, orosz, illetőleg ruszin nemzetiségek kölcsönös áttelepítésére, illetőleg békés népcseré tekintetében. A megkezdést október 6-án jelentette be Adolf Hitler a német birodalmi gyűlésnek, amiről a most már orosz fennhatóság alatt lévő területeken élő németek rádió útján értesültek. A galíciai, volhiniai és a Narev vidékén élő németek hazatelepítése része annak az általános német programnak, amelyet a „német népcseré megerősítése” néven ismerünk és amelynek legfőbb irányítója H. Himmler, az SS birodalmi vezetője és a német rendőrség főnöke. A hazatelepítés megszervezésére Werner Lorenz SS főcsoportvezető kapott megbízást, aki tőstént 307 tagú telepítési bizottságot alakított. A bizottság a Breslaui rádió közvetítésében küldte utasításait a hazatelepítendő németeknek. December első napjaiban már készen voltak a telepítés részletes tervei s december 10-én már útrakehelt a telepesek első csoportja a Német Birodalom felé. Az átköltözőknek joguk van a foglalkozásuk folytatásához szükséges eszközöket, továbbá szállítható személyes értékeiket magukkal vinni, a hátrahagyott vagyont megváltásáról pedig állami szerződés intézkedett. A bizottság, amelynek tagjai csak december 8-án érkeztek munkahelyeikre, a telepes vidékeket 7 nagyobb és több kisebb területre osztotta. A kijelölt községeket „repülő hivatalok” (fliegende Büros) szállták meg s két nap alatt elvégezték a jelentkezések felvételét. Az Esetékes területen 10.000 plakát közölte a német és szovjet-orosz kormányoknak az áttelepítésre vonatkozó megállapodásukat, továbbá azokat a helyeket, ahol átköltözési szándékát minden 14. életévét betöltött német egyén szóban vagy írásban bejelentette. A telepesek a határon túl mintaszerű táborokban nyertek elhelyezést. Egy-egy tábor létszáma 500–1000 lélek volt. Minden tábornak volt katonai felügyelete, rendőrsége, orvosa, szinte külön közigazgatása, a sokgyermekes családoknak pedig nők siettek

segítségére. A telepítési munkálatok sikeres lebonyolításában résztvevő minden szükséges hivatalos és polgári szerv, férfiak és nők egyaránt. Az alábbi adatok élénk fényt vetnek a szervezés bonyodalmas és nagy körültekintést igénylő munkájára. 291 vonatszerelvény, 1270 lovaskocsi és 22.000 ló vett részt a szállításban, míg a táborok berendezéséhez 12.000 q szalmára, 45.000 szalmaszákra, 11.500 pokrócra, 10.000 kályhára, 20.000 vödörrre, 20.000 mosdótárla, a csecsemők fürdéséhez 500 gyermekfürdőkádra, 20.000 pohárra és csészére, 26.000 evőkanálra és 25 km hosszú létező jászolra volt szükség.

A sikeres telepítés nagyszerű munkája az orosz hatóságok akadékoskodása, pontatlan és sokszor ellenséges magtartása mellett, közel 40 fokos hidegben ment végbe.

Tekintettel a telepítési bizottság rendelkezésre álló rövid időre, továbbá a természeti viszonyok és az orosz közigazgatási hatóságok rosszindulatú magatartása révén előállott nehézségekre, a galíciai, volhiniai és a Narev vidékén lakó 130.000 német hazatelepítését valóban a szervezés mesterművének kell tekintenünk.

Dr. Mindszenti Béla

DALLOS ISTVÁN: MAGYAR ALBUM, VII. KÖTET. *Híd kiadás, Nyitra, 1943.*

A Dallos István szerkesztésében és a Híd szlovákiai magyar irodalmi társulat kiadásában megjelenő Magyar Album — Szlovákia egyetlen könyvalakban megje-

lenő magyar folyóiratának — legújabb száma gazdag tartalommal most hagyta el a sajtót.

Brogányi Kálmán: Magyar könyv Szlovákiában és Párkány Lajos: Népfőiskolát a szlovákiai magyarságnak c. tanulmányokkal nyitják meg a Kérdések-vonalán bevezető rovatban a kötetet.

Az idők sodrában című rovatban Tarca-völgyi János Madách Ádámjáról értekeznek a keresztény világnézet tükrében. Marék Antal és Kállay Miklós tanulmányai egészítik ki a tartalmas rovatot.

A szépirodalmi részben Asguthy Erzsébet, Czákó Tibor, Halász Móric, Müttuch József, Hevessy Sári, Dallos István, Ungvári Ferenc és Magyar Bálint szerepelnek versekkel, illetve elbeszélésekkel.

A fejfák rovatában Péry Rezső emlékezik meg Móricz Zsigmondról.

Az őrhely rovatban Mártonvölgyi László a szlovákiai magyar írók 1942-es könyvnapi sátráról ír. Garzuly Gyula pedig tizenhárom német költő versfordítását adja.

A figyelő rovatban Mártonvölgyi László kritikái ismertetik a szlovenszkói magyar irodalmi füzeteket. Rehorovszky Jenő és Környei Elek könyvét. Dallos István pedig Mártonvölgyi Lászlónak az Emlékek földjén című kötetét kimerítően méltatja.

Németh Zoltán rövid könyvismertetései zárják be a mindvégig magasnívójú kötet tartalmát.

Urr György

S A J T Ó S Z E M L E

MAGYAR SZEMLE. 1943. XLV. kötet, 2. szám. Szerkeszti: Eckhardt Sándor. Budapest.

Plurimus: A „görög keletiek” címmel röviden ismerteti a magyarországi görög keletiek helyzetét. (94–96. old.) Erre az ismertetésre Berkli Feriznek, a budapesti Görög Keleti Hittudományi Főiskola tanárának: A magyarországi orthodox keleti egyház szervezése c. most megjelent munkája adott alkalmat. E munka a főiskola első kiadványa. E könyv a múlt esztendőben Athénben is megjelent. A könyv „egyházszervezési szempontból tárgyalja a magyarországi orthodoxia helyzetét a legrégibb idők óta mostanáig, történelmi sorrendben, tehát egyben történelmi áttekintést is ad. A mű első részében a legrégibb idők óta az Árpád-ház kihaltáig terjedő idők elég hiányos adataiból állítja össze az akkori hazai orthodoxia képét, melyet magyarnak és bizánci kapcsolatának mondhatnak. A második rész a XIV. századtól 1690. Csernojevic Arzén ipeki szerb patriarchának betelepüléséig terjedő időt öleli föl. Ez a legzavarosabb korszak, a rutének, románok, szerbek beszivárgásának ideje, a bizánci és szláv egyház fennhatóságát többször felváltotta a latin egyház gyámkodása, míg e korszak végén a rutének és a románok egy részének uniója következik. A Csernojevic patriarcha vezetésével betelepített szerbek egyházi ügyeinek rendezése, mely a harmadik részben olvasható, alkalmat adott Bécsnek az egész Habsburg monarchia összes orthodoxjai egyházi hovatartozásának rendezésére. A Diploma Illyricum, Mária Terézia rendelete, mely ma is nagyrésben

érvényben van, kiemelkedő emlékek korszaknak. A negyedik rész az 1790–91. évi országgyűléstől, mely az orthodoxia történetében is nevezetes, egészen a trianoni szerződésig terjedő eseményeit tárgyalja. Az 1790–91. évi XXVII. tc. tulajdonképpen a görög nem egyesült szerződésük emancipációját mondja ki, míg a görögkeleti vallást csak az 1848. évi III. törvényekkel fogadták be. Ez időben esik a románok és a szerbek ellentéte, a románok elválása a karlócai érsektől és önálló nagyszabeni metropolitátus megalakítása az 1878. évi törvény értelmében, ahol először szerepel a nemzetiségi: román és szerb megjelölés. A trianoni utáni rendezésre váró mai helyzet ismertetése az utolsó fejezet.”

A könyv ismertetése Plurimusnak alkalmas arra, hogy röviden rámutasson a magyarok közömbösségére az orthodoxiával szemben. „Csodálatos képessége, — írja Plurimus, — hogy keresztüljön a valóság és helyette inkább azt látja meg ami neki kényelmes, vagy amit szeretne. Így van ez a nemzetiségi kérdéssel és azon belül a keleti orthodoxiával is. Ezer éven át nem akarta meglátni a magyar, hogy vannak bizánci hitű magyarok, mert a római egyházzal, a Nyugattal való teljes egységre törekedett.” (94. old.) „Mikor már annyira elszaporodtak, hogy ittélüket nem lehetett tagadni, ahelyett, hogy a magyar óhitűek szervezték volna meg a hazai orthodox egyházat, engedték a beszivárgókat nemzeti alapon szervezkedni és magyar hierarchiában az orthodox hitű magyarok százezreit dobták oda elrománosításra és elszerbes-

lésre." (U. o.) A magyarok „azt sem vették észre, hogy a határok között maradt és egyházi nélkül lévő román és szerb egyházközségek fölött a bukaresti és a belgrádi pátriárchátusok állandó fenntartósságot akarnak gyakorolni és azt hallgatóság elvárta, pedig annak állandósítása éppen olyan kapituláció lenne a magyar állam részéről, mint annakidején Törökország kapitulációja volt az orosz cárokkal szemben, kik az orthodox hitű török alattvalókat a török állammal szemben védelmük alá vették és ez az egyik legfőbb oka volt a balkáni Törökország szétesésének. Hymódon gondolták a románok és a szerbek a magyar felségjog alatt lévő területen, egyházi szuverenitásokat érvényesíteni." (95. old.)

Plurimus szavai megszívlelésre érdemek. Berki Feriz könyvére felhívjuk olvasóink figyelmét.

Polácsi János

NAGY-MAGYARORSZÁG. (A Magyarok Világszövetségének lapja, szeptemberi száma.)

Rupp Géza: Délamerikában megbecsülik a magyarokat címmel válaszol Sulowsky Zoltán egy cikkére, amelyben a dél-amerikai magyarok helyzetével foglalkozva, rossz színen tünteti fel az ottani magyarság viszonyát Dél-amerikai népeivel. Rupp Géza először is arra világít rá, hogy tévedés az, mintha Argentínában cigányoknak tekintették a magyarokat, ennek a tévedésnek bizonyára az a magyarázata, hogy akár Spanyolországból vagy a világból bárhonnan érkező cigányokat az argentinok valóban hungarónak nevezik s ugyancsak hungaró a magyarok elnevezése is, de ezt az árnyalati különbséget ők tökéletesen megértik és a világról sem veszítik össze ezzel a cigányokat a magyarsággal. Ugyanez a helyzet az oroszokkal és a zsidókkal is: az oroszok rusok, míg a zsidók ruszok, tehát ugyanaz a szókiejtés és mégis mindenki tudja Argentínában, hogy kettő méghozzá két különböző világ. Egy kinnél magyar szóval tette az argentin lapokban, hogy a két szó meggyezéséből tévedések adódhatnak, ebből aztán olyanlendületű mozgalom keletkezett (ez is a magyarok megbecsülését bizonyítja), hogy az argentin tudományos akadémia is foglalkozott az ügyvel. Javaslattal is terjesztettek elő, amelyben a magyarokat magyaros-nak neveznék, bár ezt nehéznek tartják, mivel a „gy”-betűt idegen ember nehezen ejti ki. De nemcsak ebből a nagy megmozdulásból, hanem lépten-nyomon érezni és találni olyan jelenségeket, amelyekből a kint élő magyarok megbecsülésére lehet következtetni. Egyetemi tanárok működnek az argentin egyetemeken, híres mérnökök, építésszek, nagy vállalatok vezetői, de a dolgos magyarok ezrei mind mind megbecsült helyet foglalnak el az argentin világban. Végül így fejezi be cikkét Rupp Géza: „Nem helyes az, ha valaki csak felületesen ismeri a viszonyokat és ezután ilyen helytelen következtetéseket von le éppen a külföldi magyarsággal szemben, amely idegen világban, idegen kultúrában kívívta a magyarság részére a külföld elismerését.”

KÜLÖGYI SZEMLE. XX. évfolyam, 5. szám, 1943. szeptember. Felelős szerkesztő: Baross Drucker György, Budapest.
Dr. Gál István: „Erdély egy kulcskérdés” címmel K. W. Seaton-Watsonnak: Transylvania: a key problem, printed for the author, Oxford, 1943. 20. l. röpiratáról ír. E művecske nem került könyvtári forgalomba, hogy mégis foglalkozik vele, — arra a neves szerző multja indítja.

A románoknak nincs jelenleg emigrációjuk. Eddigi szerepük a legújabb világháborúban, a központi hatalmak mellett nem váltott ki olyan élénk mozgalmat az angolszász közvéleményben, mint a lengyel, cseh és szerb emigráció külföldre menekült vezetői. Seaton-Watson füzeté az első jelentékenyebb megnyilatkozása a romániai kérdéseknek. Tekintettel arra, hogy a füzetben felsorolt állítások magyar vonatkozásban közelebbről érdekelnek bennünket, egyetértünk dr. Gál István végső következtetéseivel, melyek megállapítják, „hogy Seaton-Watson oxfordi röpirata végkövetkeztetésében éppoly világosító számunkra, még elszólásaiban is, amilyen kevéssé kedvező fényt vet a román kérdéskénti állására. Az itt csak vázlatosan ismertetett munka behatóbb vizsgálatot is megérdemel. Személyének és mondanivalójának súlyával mindenestre arra is figyelmeztet hogy amit az első világháborúban és utána elmulasztottunk, most végre meg kell tenni. Erdély és általában Magyarország, távolabbról pedig a Dunamedence és a Balkán szemléletének változásait az angol politikai köztudatban végre föl kellene dolgozni.” (398. oldal.)

Polácsi János

MAGYAR NEMZET, 1943. július 7.

„Mit akar a szlovák sajtó?” címmel azokkal a szlovák újságokban megjelenő könyv- és lapszemlékkel foglalkozik, amelyek rossznéven veszik az ezeréves magyar történelmi álláspontot és — elsősorban a Szlovák c. lap — kifogásolják, hogy Magyarország éberen él a szentistváni gondolat. Nem értjük ezt az érzékenységet, hiszen ha egy nép heroikus multjára visszagondol, meg korántsem jelent ez támadást és gyűlöletet más ország ellen. Hivatkozik a lap Franciaország védszentjének, Jeanne d'Arc-nak alakjára, aki nemcsak a középkori keresztény szeretet és naivitás gyönyörű alakja, hanem tudatos úttörője a francia nemzeti eszmének is, amely éppen az angolok elleni százéves küzdelemből emelkedett fel. Mégis annyi küzdelem után milyen nagy barátság és érdeklődés szövedött Anglia és Franciaország között később, anélkül, hogy a két nemzet bármit is megtagadott volna valamit multjából. A cikkíró a továbbiak folyamán ezeket mondja:

„A szentistváni gondolat békés, szelíd, megértő jellegű volt mindig. Maga a szlovák nemzetiségi politika is sokat idézte a XIX. században a régi magyar évszázadokat, midőn béke és megértés uralkodott a történelmi Magyarország összes nemzetei között. A szlovák politika akkor e korszakokra és Szent István örökségére hivatkozott. A magyarosító áramlattal szemben Szent István király példáját emlegették, akiben a nemzetek egyenjoguságának hérszót ünnepelték már 1861 óta. A szlovák politika akkori, a mai zsurnalisztikánál mindenképpen műveltebb és messzebb látó képviselői tehát a nemzetiségi küzdelemben a történelmi magyar tradícióra utaltak. Akkor ma miért ezek az indokolatlan támadások, gyűlölködések a történelmi magyar gondolat ellen, mely a maga igaz értelmében valóban a népek egymás mel-

rendelését jelenti s kooperációt, szeretetet, együttes harmóniát feltételez? Itt valami baj van, itt valami nincs rendjén.

Magyarázzuk meg az értetleneknek és az okíthatatlannak, hogy mit jelent a magyar történelmi hagyomány, mit jelent a szentistváni gondolat? Annak az újságnak, ahol e sorokat írjuk, különösen joga van erre mert mindig tisztán és emberségesen képviselte ezt a gondolatot. Ez a gondolat tehát a népek, emberek, embercsoportok békés és megértő egymásmellettiséget jelenti. A szentistváni gondolat nyugodt gondolat és nincs szüksége politikai évaodoktól függő divatokra, mindenféle aktuális hangulatoktól. Megmarad akkor is, ha nem emlegetik másokat. Varázsa a Kárpátok medencéjének emberei felé akkor is kiárad, mikor már lecsillapodtak mindenféle mai hév és felesleges berzenkedés. Ez az eszme tehát várható, ez az eszmény nyugodtan bízhatik igazságának békés és felsőbbbesség erejében, mivel eleme igazán nem a hódítás, eleme a béke és szeretet. Magyarország éppen azért fordul vissza mostanában a szentistváni gondolat és a régi magyar történelmi tradíció felé hogy a XIX. század némely rosszul sikerült kísérletezései után örökebb és maradandóbb együttélési alapot adjon a Kárpátok és a Duna táján élő kis népeknek, akiknek egymásrautaltsága és benső rokonsága igazán nem frázis —, ha e népek önmaguk tragikus sorsa fölől hajóznak, czernyi rokonvonalát, egymásrautaltságot találnak végzetükben. S végzetük, ez a szomorú középeurópai végzet éppen az, hogy nem értették, nem érték meg az egymásrautaltság tiszta hívó szavát.”

HITEL. (Nemzetpolitikai szemle, Kolozsvár, 1943. 8. száma.)

Polónyi Nóra: „A román propaganda hatása Nyugateurópa közvéleményére” címmel ír cikket. Gazdag irodalom feldolgozásával szól e kérdéshez a széles látókörű írónő és a szabadságharc idejéig nyúl vissza a multba, amikor még Magyarország volt a Dunamedence összes országai között a legrokonszenvesebb a Nyugat előtt. Ezt a rokonszenves szabadságszeretetének köszönhetette Magyarország és nem kis részben nemzetiségi politikájának. Am ez a rokonszenv alig tíz év leforgása alatt teljesen megváltozott. A mult század végén a liberális Magyarország már mint a nemzetiségek elnyomója szerepelt a nyugati demokráciák szemében. A nyugati közvélemény elfordulásában nagy része volt az egyoldalú román propagandának, amely ügyes kihasználással az érdeklődést mindinkább maga felé fordította és ráterelte a figyelmet Erdélyre és az erdélyi román nemzetiségekre. Ebben az igyekezetükben rendkívül értékes fegyvertársra akadtak a bécsi udvarban rendkívül befolyással bíró s a monarchia sorsát szanté teljhatalmúlag kormányzó cseh feudális arisztokratákban. A cseh feudális arisztokraták érdekszövetségének a dualizmus szétbontására irányuló tervei összekapcsolódtak a románság törekvéseivel. Az osztály keresztényszocialista párt, melyet ez a valóságos kamarillászerű egyesülés céljai terjesztése és népszerűsítése érdekében kerített hatalmába, rendkívül politikai rövidlátással a monarchia területén szoros szövetségbe igyekezett tömöríteni a dualizmus ellenségeit. A létesítendő összm monarchia céljait vélték elérni a nemzetiségek s így a románok törekvéseinek támo-

gatása révén, s nem vették észre, hogy a nemzetiségek a kezükbe adott fegyverrel csak saját egyéni céljaikat fogják megvalósítani. A cseh feudálisoktól szervezett propaganda hatására a század végén már szinte az egész osztrák közvélemény ellenes szemmel tekint Magyarországra felé s az akkor meginduló román propaganda szövegeit a legnagyobb megértéssel fogadja. Az akkor megkezdett munkát nagyszerűen hasznosította később a román propaganda a Memorandum-pörben, majd ugyancsak a Replika-pörrel kapcsolatosan is. Olyan ügyesen, hogy a tudományos világ képviselői is hitelt adtak a román propagandának és nagyon sokan támogatói lettek a román ügynek. Clémenceau magyargyűlölete is a Memorandum-pör idejébe nyúlik vissza, de Scaton Watson és Wickham Steed is ekkor kezdték meg a románok részére oly nagyértékű munkásságaikat s maguk köré gyűjtve megannyi politikust és újságírókat, elhitették az európai országok közvéleményével propagandájuk valódiságát.

Ugyancsak a Hittelben ír Nagy Géza: Dél-Erdély irodalmi és művészeti élete címen a Romániában maradt Erdély művészeiről. Az Aradon megjelenő Havi Szemle számol be Dél-Erdély művészeiről és ezt lapozgatva vonja le megfigyeléseit Nagy Géza. A magyar történelemben szinte törvényszerűen ismétlődnek azok az újrakezdések, amelyekre az egész nemzet, vagy egy-egy jelentős része kényszerült századok során egészen napjainkig. Így van ez a Dél-Erdélyben maradt magyar művészekkel is: mindent újra kezdeni, egészen a legelejáról és lentől indulva kellett. De a megkezdett munka gyönyörűen izmosodik és terebélyesedik. A dél-erdélyi magyar képzőművészek valóságos vándorköltővároszt hoztak létre, s ezzel egy év leforgása alatt már háromszor léptek a délerdélyi műpártoló közönség elé. A kezdeményezés Arad és Temesvár festőtől indult el, akik előbb Aradon, majd Temesvárt rendeztek gyűjteményes kiállításokat. A nagy siker adta az ötletet, hogy egész Dél-Erdély képzőművészeit be kell kapcsolni egy hatalmas tárlat keretébe, amely meg is valósult és június 13-án tizenöt napos szereplő művész összesen százötven művel megnyitotta tárlatát Brassóban. Amilyen sikert és éniakarást jelent a délerdélyi magyar képzőművészek kiállítása, olyan komoly kezdeményezést és sikert jelent a Havi Szemle megjelenése a kisebbségi erdélyi irodalomban. A Havi Szemle megindulása Aradon újabb hőskort jelent a délerdélyi kisebbségi magyar életben.

A HORVÁTORSZÁGI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI KÖZÖSSÉG szeptemberi Értesítőjében R. S. tollából értékes cikk jelent meg a Kivülállók címmel. A nehéz kisebbségi sorsban minden magyar hozzájáruló munkájára szükség van s azok, akik kivonják magukat a közösségi munkából, nem is hiszik milyen nagyot ártanak az egységnek, s a közös sorsnak. Ostoroz ez a cikk és szívhez szól. Ma nem tunyán, bátoritanul, visszahúzódva figyel a kisebbségi közös sors törekvéseit és küzdelmét, ma ott kell állni minden magyarnak nyíltan, vállalni a küzdelmet, a következményeket és az áldozatot. Jogunkat a jövőhöz most kell kiharcolni, nem pedig akkor, amikor már minden elrendődik s a nagy tárgyaló asztalnál már

esupa jogosult ül. Egy magyar sem nézheti páholyból kisebbségi sorsba szakadt testvéri küzdelmét, mert ne felejtsük el, minél többen küzdenek az igazságért, annál érvényesebb az igazságszolgáltatás. Ezzel az értékes szavakkal végzi cikkét R. S.: „Nem lehet sehova tartozónak lenni, nem lehet véleménytelenül maradni, nem szabad erkölcsökben koldusbotra jutni. Hinni kell, küzdeni, akarni és összakapaszkodni... Nem lehet tovább kivülállónak lenni... Ugyanez az értesítő beszámol egy kedves aróttünnepélyről, amelyet Rétfalun rendezett meg az ottani közösség. Kissé késvé bár, de eredményesen nagyon gazdagon sikerült ez a kis ünnepség, s ez is azt bizonyítja, hogy összefogás kell és minden kezdeményezés eléri a célt és összehozza magyarságot. Az anyagi érdemen túl szinte kiszámíthatatlan az az erkölcsi érték, amit egy-egy ilyen jólsikerült magyar ünnep jelent az idegenbe szakadt magyarság életében. Ezek az összejöveteleken ápolják legszelb nemzeti hagyományainkat, kapcsolódnak újabb irodalmunkhoz és dalkultúránkhoz, ilyenkor erősödik lelkükben a nemzeti hovatartozandóság és ilyenkor érzik, hogy magyarok, elválaszthatatlanul hozzánk tartozó magyarok...
B. S.

DONAUEUROPA. Délkelet-európa problémáinak lapja, III. évfolyam, 9. füzet, 1943. szeptember. Szerkesztő: Gál István dr. Stádium Rt., Budapest.

A kis nemzetek problémáiról ír Pongrácz Kálmán. A kis nemzetek sorsa megvan pecsételve, ha idejében nem eszmélnék rá a kölcsönös segítségben rejlő nagy erőre. Példának felhossa a proletariátus és a nagytőke harcát. Egyesítésben rejlik az erő. Ha ez be nem következne, — a nagy nemzetek felmorzsolják a kis népeket. A kis nemzetek sorsa belpolitikai irányonaktól függ. Ha tekintetünket Délkelet-Európa felé fordítjuk, Magyarország döntő szerepe nyilvánvaló. Magyarország nemcsak nyelvi, de vallási kérdéseket is, sőt a nemzetek szabadságának kérdését olyan magas szempontból tekintette, melyre példát adott a kisebb dunai népeknek ezen elvek valóra váltásában.

Történeti visszapillantásában, — a szűk keretek nem engedték meg a kérdés ki-merítő tárgyalását. Pongrácz Kálmánnak így sokat köszönheti a magyar olvasó, — mert a nagy nemzetek számára nagy tömegeivel szemben a kis népekben rejlő minőségi erő fontosságát hangsúlyozta.

Morlin Zoltán: Magyarország tudományos kapcsolatai a dunai államokkal c. tanulmányában a Bulgáriával közös kulturális egységet ismerteti. Az egységet 1941 február 18-án írták alá Szófiában. Az egység három irányú együttműködést fejt ki, melynek eredményei a tanulmányi, kutató és felvilágosító munka terén kerülnek nyilvánosságra.

Marlin Zoltán bevezetőjében Magyarország szerepét ismerteti a tudományos munka terén a 14. századból, majd régebben szorosabban együttműködő kapcsolatokra mutat rá, melyek bennünket a körülöttünk élő népekhez kötöttek. A németekkel fennálló kapcsolatainkat közismertnek véve, — a délkelet-európai kultúrkapcsolatokat részletezi. Bemutatja a magyar kultúra döntő szerepét a szerb és román nemzeti mozgalmak ébredésénél. Tudjuk, hogy Budán, az Egyetemi Nyom-

dában jelentek meg a 19. század elején a Matica első kiadványai. A bulgár-magyar kapcsolatok erejét mutatja a Szófiában aláírt egység, melynek áldásos gyümölcseit már élvezzük és a jövőben még fokozottabb mértékben fogjuk élvezni. Ma már lehetetlen korszerű tudományos munkát folytatni a többi nemzetek munkájának ismerete nélkül.

Vájlak Sándor: Petőfi a cseh irodalomban címmel Petőfi lángelkének hatását a cseh nemzeti írókra ismerteti. Lelkes és alapos munkája figyelmet érdemel. Petőfi a cseh irodalomban napjainkig hatott. Vájlak megjegyzi, hogy az idejéig forduló alkalmával a csehek többet írtak Petőfiről, mint a magyarok. A 19. század írói Petőfi-kultuszt írtak a cseheknek. Petőfi-nek 1700 verséről először 119, majd később 311 költeményét fordították csehre. Köztük a János vitéz és A helység kalapácsát is. A fordítók Neruda János, Nosek József, Karel Tuma és Frantisek Brabek voltak. A csehek Petőfin keresztül ismerték meg a magyar lelkét. A haza és szabadságszeretet eszményképe volt Petőfi a cseheknek és ez a hatás ma is érezhető.

Tiján Pál: A horvát enciklopédiáról ír lelkes sorokat. A horvát enciklopédia most jelenik meg. A legnagyobb horvát szakemberek dolgoznak rajta. Adatai felölelik a legújabb idők eredményeit. Miután mostanában Európában hasonló munka, sehol sem készül, Tiján Pál büszkén mutat rá a horvát nép életére beszédes dokumentumára, a horvát enciklopédiára.
Polácsi János

SORSUNK. A Janus Pannonius Társaság folyóirata. Pécs, 1943. augusztus. III. évf. 8. szám.

Csuka János: Bácskai magyar élet és bácskai magyar szörvények című tanulmányát közli. Csuka János széleskörű, alapos munkásságát ismerjük. Minden dolgozata újabb bizonyítéka önzetlen, nemes fajszeretetének és igazságra törekvő közírói lelkületének.

Tanulmánya elején vázolja a magyarok településcsúszóját. Külön kiemeli Szabadka, Zenta, Magyarkanizsa népesedési adatait, melyekből kitér, hogy Szabadka 100.000-re menő lakosságának fele magyar. A szerbesség 9000 főből „a nem idevalók eltávozásával a régi színvonalra, a felére olvadt le”. „A Szabadkán élő 50.000 főnyi lakosság szellemi hatósugara legkönnyebben érzékel észak felől a Tisza hullámveréséig, nyugat felől pedig a Duna partjáig. Ami pedig a két magyar folyó között fekszik, az a magyar élet örök forrása: az erős és elpusztíthatatlan magyar falu. Majd a kisebb Zenta, Kanizsa — 30.000, illetve 25.000 magyarsága következnek. A Bácskában 1921-ben 262 ezer magyart, 246.000 szerbet és bunyevácot, 180.000 német polgárt találtak, mellettük volt még 11.000 ruszin, 31.000 szlovák, 3100 orosz és más szláv. Később a felosztott nagybirtokokra 30.000 szerbet telepítettek. Hacsak a felsőbácskai adatokat nézzük, ott több, mint 200.000 magyar mellett a legjobb esetben 120.000 főnyi szlávosság található, s ebből is 75.000 a katolikus vallású bunyevácosság és sokaság száma s alig 40.000 a szerb (Martonos, Ada, Mohol, Zenta, Pacsér, Szabadka és Zombor), míg a németek száma 50.000 körül mozog”. Nem ennyire egységes szintjét kapunk, ha átlépjük a Ferenc-satornát, amely mögött tervszerűen össze-

visszaságban sorakoznak fel a nemzetiségiek, falvak, s csak egy-két helyen ütköznek ki az élelkebb magyar hatás, hirdelve, hogy ott magyar falu, illetve figyelemreméltó magyar réteggel kevert, vegyes nemzetiségű község található." Itt *Ujvidék* emelkedik; — ezt a várost a jugoszlávok átdelegették. A rendelkezésünkre álló adatokból kitérünk, az egyházmegyei szemlézés szerint, — hogy 1941-ben Ujvidéken a katolikusok száma: 27.352, görögkeleti volt 24.829, egyéb keresztény: 1259, muzulmán: 516, zsidó: 3148. A katolikusok és protestánsok száma: 34.232; — „amiben természetesen benne vannak a magyarok és némelyeken kívül a horvátok és szlovének is". — Csuka János ezután a járásokat vezzi sorra és azok lakosságát szemléli nemzetiségi megoszlás szerint.

Végül megállapítja: „A magyarság tehát a Felső-Bácskában van többségben, a német és szerb nemzetiségek — helyenkint a ruszinoknak, szlovákoknak és sokacoknak adván át a vezetést, — a déli részeken." A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség áldásos működésének ismertetésével fejezi be Csuka János tanulmányos cikkét, — kiegészítve Krámer Gyula gyűjteményének, a szövetség elnökének felsőházi beszédét, — melyben a Délvidéken élő magyarság támogatását kérte a kormánytól „25 év vétkes mulasztásának jóvátételére". (643 oldal.)

Polácsi János

DÉLVIDÉKI SZEMLE. Szerk: *Koltay-Kastner Jenő, 1943. 8. szám.*

Balogh Anyos dr., a II. fokú tanügyi igazgatási kirendeltség vezetője, a délvidéki szellem kialakulásának tényezőiről ír figyelemreméltó cikket. A tanulmány minden sora örömmel és büszkeséggel tölti el szívünket, lelkünket. Ugy érezzük, hogy a magyarság kultúraterjesztő ereje a Délvidéken is megmutatja, mire képes. A mai nehéz viszonyok mellett is, — minden iskolában, — áldásos munka folyik. A tanulmány bevezetőjében a szerző bemutatja: „a megszállást átvészelt, öntudatában a szenvedésben megedzett, vezetősérről leszorított helyzetében is fajtaerős és hű magyarokat. Szól az anyaországból küldetéstudattal jött magyarokról, kik „a megértés és megbocsátás szavával, testvéri nyílt szóval" érkeztek a Délvidékre, hogy „magasabb gyakorlati és elméleti tudás, lelki külső kiegyensúlyozottság alapján" az egységes magyar gondolat és vezetés, a történelmi és szellemi jogfolytonosság elvét váltsák valóra.

Majd a németsegről ad rövid, de éles képet: „Politikai súlyát... nyomóssá teszi az a körülmény, hogy a jugoszláv uralom idején a nagy Németbirodalom hatalmának kistigrizásánál fogva bizonyos fokú vallási, nyelvi és kulturális külön jogállást biztosított magának és ezzel a politikai többlettel érintkezik az uralmat gyakorló magyar hatóságokkal és vezető réteggel."

„A szerbég ma néma és esendes, hallgat és vár, visszavonult és éli a leszorított fajta önmagát emésztő és sorsfordulót váró életét." (359. oldal.) Majd a bunyevácokat, szlovákokat, ruszinokat, vendeket, horvátokat, románokat, oroszokat és a zsidókat jellemzi néhány sorban.

Helyünk szűk volta nem engedi, hogy Balogh Anyos dr. éles és hű jellemzéseit érdemük szerint méltathassuk, annyit azonban meg kell állapítanunk, hogy azok teljesen tárgyilagosan megértők, min-

den sorukkal a kiegyensúlyozott, bőles ember higgadságát szemléltetik. Mikor szemléjét befejezi, levonja a végső következtetést: „A számban, államvezetőképességben, politikai hatalmi túlsúlyban levő nép: a magyarság hivatott arra, hogy helyet, rendeződést teremtsen ott, ahol a szellemi, politikai, társadalmi vezetést egyik sem tudja a maga számára elérhetően biztosítani." (361. oldal.)

Bizonyítékul gazdag statisztikai anyaggal szemlélteti igazát. Ebből megtudjuk, hogy az újvidéki II. fokú közoktatásügyi igazgatási kirendeltség területén az 1942-43. tanévben 335 népiskolában, 1444 tanteremben, 2633 szervezett álláson 2035 tanuló végezte a szellemi magvetést. A tanulók száma: 49.826 fiú és 48.371 leány, összesen 98.197.

Nemzetiség szerint:

magyar	41.410
szerb	19.025
német	18.283
bunyevác	4.635
szlovák	4.265
ruszin	2.074
sokác	1.493
cigány	735
horvát	350
zsidó	184
egyéb	58
vend	15
román	9

A tanonciskolák száma: 51 községben 5664. Kereskedőtanonciskolába járt (Ujvidék, Zombor, Szabadka) 305 tanuló. A nemzetiségi arányszám szerint volt:

magyar	162
szerb	75
bunyevác	28
horvát	199
német	16
szlovák	5

Van 24 polgári iskola 7174 tanulóval; fiú: 3052, leány: 3622. Polgári iskolák közül magyar: 20, német: 3, szlovák: 1.

A tanulók nyelvi megoszlása a polgári iskolákban:

magyar	3773
német	1848
szerb	479
bunyevác	281
szlovák	167
zsidó	60
horvát	60
ruszin	15
sokác	4
egyéb	14

A kirendeltség területén 14 gimnázium van 136 osztállyal. A rendes tanulók száma 5510, ebből fiú: 3780, leány: 1730; kik közül nemzetiség szerint:

magyar	2896
német	1028
szerb	975
bunyevác	214
zsidó	118
ruszin	76
szlovák	75
horvát	59
sokác	10
egyéb	52

A középfokú mezőgazdasági tanintézet, a kereskedelmi középiskola és női kereskedelmi szakmefolyam adatait átugorva még csak a négy kéneum és tanítóképző intézetről emlékezünk meg, melyekben 674 tanulót (312 fiú, 362 leány) oktattak.

Nemzetiség szerint:

magyar	412
német	156
szerb	52
bunyevác	36
szlovák	17
ruszin	12
horvát	4
sokác	2

Van ezeken kívül a kirendeltség területén 1 óvónőképző intézet, 7 zeneiskola, 3 gyors- és gépirőiskola.

A kereskedelmi főiskola a Balkán és Kelet felé irányító és kultúra kisugrázó hivatást tölt be. Hallgatóinak száma: 113 (97 ifjú, 16 nő).

Nemzetiség szerint:

magyar	86
szerb	14
szlovák	4
német	2
ruszin	1
külföldi	6

„A Délvidék földjén — írja Balogh Anyos dr. tanulmánya végén — a nemzetiségek színes együttesében, a származás, a lelki alkot, a vérmérséklet okozta különbségek nagy változatosságában a feszülő vágyak és népboldogító elméletek nagy kavargásában 450 alsó, közép- és felsőfokú oktatási intézménye 2835 oktató és nevelő lelkesedésén, tudásán és bőles tapasztalatán áramlik a 119.051 tanuló lelki és szellemi sikjára az a magyar, nemese értelemben vett kultúra, amely hivatva van jobb idők testvériesülését megteremteni a felzárkolt idegekben. A nagy államvezető és fenntartó bölcsesség, ahogy ezer éven át egyensúlyt tartott a Kárpát-medencében és vezető szerepét békes szellemi eszközökkel biztosította a Dunavölgy népelemezé között, — bizonyított, — a kultúra édességének erejével, a magyar tanító becsületével biztosítani fogja ugyanazt a jövőendő századokra is."

Polácsi János

ETNOGRÁFIA (Népelet). — *A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata. Szerkesztő: Gunda Béla, 1943. 1. szám. LIV. év.*

Bonomi Jenő: *A budai hegyvidék cigányairól* írt rövid ismertetőt. A cigányok a budai hegyvidéken Pátyon, Csobánkán, Pomázon, Zsámbékon, Béán, Budakalászon, Pesthidegkúton, Pilisvörösváron élnek kisebb-nagyobb számban. Bonomi csak a pátyi cigányok számát közli (270) Kovács István bíró nyomán. Műtán a cigányok számából vont következtetések igen fontosak, Bonomi Jenő itt adósnak maradt. A felsorolt környezetrajz kissé száraz és szükséztű. Összehasonlításra alkalmas jegyzetei talán más tájak kutatóit is munkára serkentik. A közölt adatok azt mutatják, hogy Bonomi Jenő csak itt-ott állt szóba cigányokkal, inkább a külső életmódjukról, lakás, ruházat, szokások, keresztelés, házasság stb.-ről írt, de nem hatolt be a cigány lélek belsejébe. Ennek felderítése hosszabb, elmélyedő tanulmányt kíván. Erre talán a cigányrajz sorából kiemelkedő intellektuális lenne képes, — ha felérténe ennek fontosságát. Ezért a cigányok még tartoznak önmaguknak és a vendéglátó népeknek egyaránt.

Polácsi János

SZLOVÁKIA

A Legfelsőbb Közellátási Hivatal vezetője elrendelte, hogy az országba érkező és az országból kimenő textilnyersanyagot, félkész árut és készárut ellenőrző hivatalt létesítsenek. Ugyanennek a hivatalnak a hatáskörébe tartozik az ármegállapítás is, valamint a nemzetközi ármeg-egyeztések előkészítése.

A szlovákiai vasutak villamosításának terve. A szlovák minisztertanács folyó év június 24-én megtartott ülésén elhatározta a vasutak meglévő villamosítását. A már elfogadott tervek szerint legelsősorban a Zsolna és Igló közötti fővonalat akarják villamosítani. A munkaterv második része szerint a Zsolna—Csáca, Zsolna—Pozsony, Ruttka—Zólyom, valamint a Zólyom—Besztercebánya—Divék és Seimecbánya közötti vasútvonalak kerülnek villamosításra. Hogy ez a villamosítás a mostani időkben mit jelent takarékosági szempontból, mutatja a következő példa: A Zsolna—Igló közötti vasút villamosítása — egyévi forgalmat véve alapul — 62.000 tonna szénmegtakarítást jelent, a gőzmozdonyokat 25—50 százalékkal kisebb mértékben vennék igénybe és kb. 50 százalékkal kevesebb személyzetre lesz szükség és a menetidő is megrövidül, kb. 40 százalékkal.

Kimustrált katonalovakat osztottak ki augusztus hónapban a szlovákiai lövésztörk szövetsége tagjai között a nagytopolcsányi tüzértankönyvtárban. A lovak tenyésztésére még alkalmasak. Sok magyar gazda is kapott ilyen lovat.

Hajtóanyagok és autógumik ellátására vonatkozó általános rendelkezések. A legfelső közellátási hivatal a motoros járművek forgalmának, az álló és mozgó motorok, valamint az összes ezzel kapcsolatos kérdéseknek az újrendezését vette tervebe. Ugyanakkor tervebe vették az autógumikkal való gazdálkodás új rendezését is. Csakis olyan gépi járművek kapnak a jövőben hajtási engedélyt, amelyeknek üzeme közgazdasági szempontból okvetlenül szükséges, vagy pedig amelyek a közellátás, a közforgalom, valamint közegészségügy és közbiztonság fenntartásának az érdekében szükségesek.

Az ócskavas és gumi gyűjtésére monopóliumot alakult. Az ócskavas és a használt gumi gyűjtését monopóliumszerűleg egy vállalat végzi egész Szlovákiában. A vállalat az egész országban folytatja a gyűjtést s ebben a gyűjtési munkában segítségül veszi az iskolák növendékeit is.

Magyar—szlovák gazdasági tárgyalások. A két állam között fennálló szerződés csak 1944. február havában jár le, azonban a szerződő felek évközben is felül, illetve megvizsgálják a kereskedelempolitikai helyzetet, hogy kölesönös megállapításokat és tapasztalataikat az érvényes szerződés keretén belül felhasználhassák. Ilyen vegyes bizottsági tárgyalást tartottak

az egyik tátrai fürdőhelyen, ahol is főleg az exportárgakkal összefüggő kérdéseket vitatták meg. Szakkörök a szerződéses év hátralevő részében a magyar—szlovák áruforgalom további emelkedését várják.

Nemzetközi Erdészeti Központ kongresszus. A Nemzetközi Erdészeti Kongresszus VIII. kongresszusát Csorbatón tartották meg augusztus 31—szeptember 5. között. Magyarországot Waldbolt Kelemen br. titkos tanácsos, erdőbirtokos képviselte.

Burgonyaszolgáltatási kötelezettség. A burgonyaelbátás az új gazdasági évben is ugyanolyan lesz, mint az elmúlt évben. A beszolgáltatási kötelezettség, valamint a jegyek alapján történő szétosztás éppen úgy történik, mint tavaly.

ROMÁNIA

Magánalkalmazottak jutalmának adómérséklése. A pénzügyminisztérium igen fontos rendelkezést hozott a magánalkalmazottaknak nyújtott jutalmak adómérséklése tárgyában. Eszerint az a magánalkalmazott, aki annyi jutalmat kap a munkaadótól, amennyi nem haladja meg egyhavi fizetésének háromszorosát, 75 százalékos adókedvezményben részesül, feltéve, hogy egy évben háromnál többször nem kap jutalmat.

Újabb összeírás egyes iparágakban. Azoknál az iparágaknál, amelyek tíznél több alkalmazottat foglalkoztatnak, a náluk dolgozó segédekéről és mestereikről alapos, mindenre kiterjedő kimutatást kell készíteni.

Kiviteli szerződések láttamozása. Tudomására hozták a kiviteli cégeknek, hogy felsőbb rendelkezés alapján a külföldi szállításra kötött eladási szerződéseket az illető kiviteli cég székhelye szerinti áru-tőzsdével kell láttamoztatni. A vevő képviselője szerint illetékes árutőzsde csak kivételesen, sürgős esetekben láttamoztathatja a szerződést.

Kész cipő árának megállapítása. Az orsz. árkormánybizottság rendeletével új, legmagasabb árakat léptetett életbe a belföldi és külföldi bőrből előállított lábbelikekre. Az árszabályozó rendelet egyrészt különbséget tesz a gépi úton, kézi és gépi úton, valamint csak kézi úton előállított, illetve készített cipő ára között s minden egyes eszter más-más árat szab meg a belföldi fekete, illetve színes és külföldi fekete vagy színes bőrből készült cipőre. Az árat, amely az egész országra érvényes, a cipőbe bele kell vésmi. Ugyanakkor bele kell vésmi a talpba a cipőt készítő vállalat nevét vagy jegyét annak megjelölésével, hogy a cipő milyen úton (géppel, kézzel stb.) készült.

Aradon fejenként egy kiló fehér lisztet kap a lakosság. Az aradi városi élelmezési hivatal közleménye szerint szeptember 1-től havi fejadagként személyenként egy kiló fehér lisztet adnak, tartalmuk gyanánt pedig tíz kiló fehér lisztet.

Nincs líftépzés Romániában. Az árkormánybizottság rendelete értelmében a bérházakban és középületekben levő személyfelvonók használata szeptember 1-től az egész országban szabad. Eszerint tehát a személyfelvonók használatáért semmiféle díjazást nem szabad követelni.

Kedvezmény a konverziós adósság fizetésére. Az ideiglenes gabonatermesre való tekintettel, érdekelt körökben mozgalom indult meg abban az irányban, hogy az 1934. évi törvény szerint leszállított és részletfizetési kedvezményt biztosító konverziós törvény megszába részeiteket az adósok a megállapított mennyiségben felül és időpont előtt is fizethessék gabonában. A kormány gazdasági bizottsága hozzájárul: a nemzeti szövetkezeti intézet kérelméhez. A nemzeti szövetkezeti intézet ezzel kapcsolatban azt tanácsolja az érdekelt adósoknak, hogy ezt a kedvezményt használják ki, minthogy a bőséges termés módját az 1934. évi törvénnyel amúgy is felére leszállított és részletben fizethető mezőgazdasági adósság kiegyenlítésére. Ebből még az az előny is származik a közgazdasági életre, hogy nagyobb készpénzkészlet nélkül lehetővé válik az áruforgalom.

SZEPTEMBER

MAGYAR SZEMLE

Szerkesztőbizottság:

GRÖF BETHLEN ISTVÁN elnök
SZEKFI GYULA alelnök

Ma és száz év előtt SZEKFI GYULA
Az Egyesült államok háború utáni politikája TÖRÖK ÁRPÁD
Carr és Voigt BORSODY ISTVÁN
Sufflay Milán és az új horvát nacionalizmus MORTIGIJA TIASZ
A hadifoglyok AUER GYÖRGY
Szegény ország,
szegény nép UJLAKI NAGY ÁRPÁD
Új magyar zeneművek PRAHÁGS MARGIT
Külpolitikai szemle GOGOLÁK LAJOS
Giuseppe Delogu
PÁSZTORYNÉ ALGSI KATALIN
Új könyvek

Szerkeszti:
BOKHARDT SÁNDOR

MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG
Budapest V. Vilmos utca-42. sz.

Előfizetési ára
magán személyeknek
évi 12 pengő

Ajánlható könyvek a nemzetkisebbségi szakirodalom köréből:

<i>Darkó István:</i> Magyar Hegyek népe (Novellák a 20 éves cseh megszállás idejéből) Ára füzve 8.50 P. kötve	11.90 P	<i>Balogh Ariur:</i> Erdély nemzetiségi kérdései. 1943. 12 oldal	1.80 P
<i>Sziklay Ferenc:</i> Mikor az óra üt (Történelmi regény a XVII. század felvidéki életéből) 268 oldal, füzve 8.50 P. kötve	11.90 P	<i>Kemény Gábor:</i> Bartha Miklós és a nemzetiségek. 1943. 116. old.	
Mai szlovák novellák A modern szlovák széppróza hű tükré) Fordították: Sziklay Ferenc, Oláh József, Sziklay László. Ára füzve 8.50 P. kötve	11.90 P	<i>Tusa Gábor:</i> Harcunk Erdélyben magyarságunkért. 1942. 95 old. Füzve 1.80 P. kötve	4.50 P
<i>Széchenyi vallomásai és tanításai</i> (Széchenyi anthológia) II. kiadás. Összeállították Fekete József és Váradi József. 442 old. Könyvnapj ára	8.— P	<i>Pusztai-Popovits József:</i> Román kultúrnapépek Észak-Erdélyben. 1942—43. 72 old.	3.— P
<i>A Minerva (Kolozsvár) könyvnapj könyve:</i>		<i>Zádor Milkós:</i> Nagyromán politika (térképvezetőkkel) 1943. 200 old.	6.— P
<i>Herményi Dénes:</i> A nagyenyedi Demokritus. (Régi erdélyi anekdoták gyűjteménye) 2 kötetben. Könyvnapj ára	8.— P	<i>Külügyi Évkönyv 1942.</i> Szerk. Baross Drucker György. 1943. 142 old.	6.— P
<i>Bogner József:</i> A szerb uralom hatása a délvideki magyar nyelvre	4.— P	<i>Fodor Ferenc:</i> A Jászság életrajza (ábrákkal, térképmelléklettel) 1943. 504 old.	14.— P
<i>Kemény Gábor:</i> Bartha Miklós és a nemzetiségek (Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet kiadása) ..	5.— P	<i>Ungarn im Donauraum.</i> Hg. v. Stefan Gál (István) (Mit 7 Karten) 1943. 159 old.	9.— P
<i>Szenteleky Kornél</i> irodalmi levelei 1927—1933. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Bisztray Nyula és Csuka Zoltán Szenteleky Társaság kiadása	24.— P	<i>Sántha Alajos:</i> Bukovinai magyarok. 1942. 187 l.	8.— P
<i>Herczeg János:</i> Gyászoló köművesek (Elbeszélések)	5.— P	<i>Reichsaufbau im Osten.</i> Hrsg. v. Fr. Wächtler 1943. 207 o.d.	9.50 P
<i>Szenteleky Kornél:</i> Holnap-Lolnapután (Elbeszélések) A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség kiadása	6.— P	<i>Alföldi Andreas:</i> Zur Geschichte des Karpathenbeckens im 1. Jahrhundert v. Chr.	5.70 P
<i>Szenteleky Kornél:</i> Ugartörés (A Délvidék nagy irodalomszervezőjének tanulmányai a kisebbségi időkben) DMKSz kiadása	6.— P	<i>Deér, Josef:</i> Die Entstehung des ungarischen Königtums. 1942. 97 old.	11.10 P
<i>Délvidéki daloskönyv.</i> Bácskai, bánági és szerémségi magyar népdalok. Egybegyűjtötte Kiss Lajos dr. (Magyar Kórus kiadása)	2.— P	<i>Buschzantner, Richard:</i> Bulgarien 1943. 238 old.	12.35 P
<i>Gáldi László:</i> Az erdélyi román őshaza kérdéséhez. 1942. 30 old.	1.50 P	<i>Gregoric, Danilo:</i> So endete Jugoslawien. 1943. 254. old.	13.30 P
<i>Kniezsa István:</i> A szláv apostolok és a tótok. 1942. 18 old.	1.50 P	<i>Schiep, Ferdinand:</i> Pressburg. Stadt dt. Siedlungs am Eingang zum Südosten. 1943. 78 old.	1.52 P
<i>Kring Milkós:</i> A muraközi országhatár a magyar-horvát viszony történetében. 1942. 68 old. ..	4.— P	<i>Janeff, Janko:</i> Südosteuropa und der deutsche Geist. 1943. 145 old.	6.08 P
<i>A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve 1942.</i> Térképekkel és képekkel. 779 old.	50.— P	<i>Ottendorf, (Heinrich):</i> — Budáról Belgrádba 1663-ban. (Der weeg von Ofen) (Szövegét kiadta, magyarra ford. és bevez. ellátta Hermann E.) 1943. 112 old.	12.— P
<i>Negyvennyolcas Erdély.</i> Zsebkönyv. Spectator előszavával. 1943. 117 o.d.	3.50 P	<i>Reimers, Erich:</i> Der Kampf um den deutschen Osten. 1943. 270 old.	15.48 P
<i>Szabó T. A.:</i> Gyergyói helynevek a 17—19. századból. Térképmelléklettel	2.50 P	<i>Gadolin, Axel v., dr.:</i> Finnland. Vergangenheit u. Gegenwart. 1943. 301. old.	20.52 P
<i>Tóth Zoltán:</i> A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése. 31 old.	2.50 P	<i>Malaschofsky, Alfred:</i> Rumänien. 1943. 95 old. Füzve	4.94 P
<i>Széchenyi vallomásai és tanításai</i> (Széchenyi anthológia) Összeállították Fekete József és Váradi József. 1943. 442 old.	14.— P	<i>Mally, Fritz:</i> Die Deutschen in der Zips. Mit Zeichnungen und Farbbildern d. Verf. 1942. 65 old.	17.10 P
<i>Esterházy Lujza:</i> A huszadik esztendő (naplójegyzetei az európai háború kezdetéről és Cseh-Szlovákia összeomlásáról) 1942. 75 old.	3.20 P	<i>Jahreiss, Hermann:</i> Paris 1919. und Europa. Die Ordnungsversuche d. atant. Weltmächte. 1943. 45. old.	3.04 P

STUDIUM könyvkereskedés

Budapest, IV. Kecskeméti-utca 8. — Tel. 185-616

FIDELIO KONZERVEK
Kiválóak! Olcsók!

Évtizedek óta
Imperiál fügekávét